

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Katedra historie

Mgr. Jitka Sobotková

Komunistické slavnosti v Československu v letech 1948–1989

Disertační práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.

Olomouc 2011

I. Obsah

I. OBSAH	2
II. ÚVOD	5
1. STRUKTURA A CÍLE PRÁCE, ZPRACOVÁNÍ TÉMATU	5
2. METODIKA VÝZKUMU	9
3. ÚVOD DO PROBLEMATIKY	13
3.1. <i>Teorie slavnostního rituálu</i>	13
3.2. <i>Slavnostní rituál a jeho vývoj</i>	17
3.3. <i>Vývoj svátkového práva</i>	19
3.4. <i>Kategorizace slavnostních akcí</i>	25
III. KOMUNISTICKÁ OSLAVA JAKO POLITICKÝ A SPOLEČENSKÝ RITUÁL	28
IV. TYPOLOGIE KOMUNISTICKÝCH SLAVNOSTÍ A OSLAV	34
1. OSLAVY VÝROČÍ VÝZNAMNÝCH UDÁLOSTÍ VEDOUCÍCH K PROSAZENÍ KOMUNISTICKÉHO REŽIMU	34
1.1. <i>Oslavy československých výročí</i>	34
1.1.1. 28. říjen – Den znárodnění	34
1.1.2. Oslavy osvobození Československa sovětskou armádou	39
1.1.3. Oslavy československo-sovětského přátelství.....	43
1.1.4. Vítězný únor	45
1.1.5. Oslavy Slovenského národního povstání.....	47
1.2. <i>Oslavy výročí ostatních zemí socialistického bloku</i>	49
1.2.1. Oslavy Velké říjnové socialistické revoluce	49
1.2.2. Svátky lidově demokratických zemí	51
2. PRVNÍ MÁJ	53
3. SLAVNOSTI KORPORACÍ, SLAVNOSTI OSLAVUJÍCÍ JISTÝ STATUS	65
3.1. <i>Mezinárodní den žen</i>	65
3.2. <i>Dožínky</i>	70
3.3. <i>Den horníků</i>	71
3.4. <i>Mezinárodní družstevní den</i>	72
3.5. <i>Mezinárodní den mládeže</i>	73
3.6. <i>Mezinárodní den dětí</i>	73
4. OSLAVY VÝROČÍ	75
4.1. <i>Výročí vzniku Komunistické strany Československa</i>	75

4.2. Výročí narození či úmrtí významných československých státních a stranických představitelů	75
4.3. Výročí narození či úmrtí světových stranických představitelů	76
4.4. Výročí významných institucí	78
4.5. Výročí nepolitických událostí a osobností.....	79
5. SPORTOVNÍ SLAVNOSTNÍ AKCE.....	82
5.1. Sokolský den	82
5.2. Spartakiáda	82
6. NÁVŠTĚVY STÁTNÍKŮ.....	86
7. STUDENTSKÉ SLAVNOSTI.....	89
8. VOJENSKÉ SLAVNOSTI.....	93
8.1. Účast ozbrojených složek na veřejných slavnostech	93
8.2. Letecké dny	95
9. HUSOVY OSLAVY	96
10. PIETNÍ SLAVNOSTI.....	98
10.1 Pohřby významných osobností	98
V. ORGANIZACE A PŘÍPRAVA KOMUNISTICKÝCH SLAVNOSTÍ A OSLAV	102
1. ORGANIZACE SLAVNOSTÍ A OSLAV	102
2. MÍSTA KONÁNÍ SLAVNOSTNÍCH AKCÍ	105
3. PŘÍPRAVNÁ PRÁCE DO POSLEDNÍHO DETAILU	109
3.1. Propagace.....	109
3.2. Organizační práce	111
3.3. Organizace průvodu	112
3.4. Financování slavností a oslav	119
3.5. Zhodnocení slavnostní akce.....	121
VI. IKONOGRAFIE KOMUNISTICKÝCH SLAVNOSTÍ A OSLAV.....	122
1. SYMBOLIKA KOMUNISTICKÝCH RITUÁLŮ	122
2. STÁTNÍ VYZNAMENÁNÍ	125
VII. METROPOLE VS. REGIONY	128
VIII. KOMUNISTICKÉ SLAVNOSTI A OSLAVY Z POHLEDU JEJICH ÚČASTNÍKŮ	134
1. ÚČAST NA SLAVNOSTECH COBY SPOLEČENSKÁ NORMA	134
2. ZAPOJENÍ OBČANŮ DO SLAVNOSTNÍCH RITUÁLŮ	137
3. REALITA PRŮVODU.....	145
4. SLAVNOSTNÍ RITUÁLY „V POZADÍ“	150
5. MOTIVACE K ÚČASTI NA SLAVNOSTNÍCH AKCÍCH.....	154

6. VNÍMÁNÍ KOMUNISTICKÝCH SLAVNOSTNÍCH RITUÁLŮ VEŘEJNOSTÍ	157
IX. ZÁVĚR.....	162
1. STRUKTURA, METODIKA A ROZSAH PRÁCE	162
2. ZÁVĚRY DISERTAČNÍ PRÁCE.....	165
3. TÉMATA K DALŠÍMU ZPRACOVÁNÍ.....	168
X. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	170
1. PRAMENY	170
2. LITERATURA	171
XI. RESUMÉ.....	176
XII. PŘÍLOHY	178

II. Úvod

1. Struktura a cíle práce, zpracování tématu

Cílem této disertační práce je sumarizace závěrů realizovaného výzkumu zaměřeného na téma komunistických slavností a oslav v Československu v období let 1948–1989. Mým hlavním úkolem, který jsem si na počátku vytkla, je přiblížit strukturu veřejných slavnostních akcí ve vymezeném období, jejich přípravu, organizaci, průběh a následnou mediální či společenskou odezvu. Dalším cílem je odpovědět na otázku, zda existovaly rozdíly ve slavnostním životě velkých měst a regionů a tyto rozdíly příp. popsat. Záměrem výzkumu je také osvětlit roli slavnostních rituálů v mocenské ideologii a v životě jednotlivce. Dalším badatelským problémem, kterému jsem se rozhodla ve své práci věnovat, je role účastníků slavnostních akcí a jejich vlastní vnímání a přijetí těchto slavnostních akcí.

Ve svém výzkumu jsem se opřela o poznatky, které jsem získala při studiu materiálů ke slavnostem a oslavám pořádaným v Jihlavě v letech 1918–1948, které byly tématem mé bakalářské a následně také diplomové práce.¹ Znalosti, které jsem v průběhu tohoto výzkumu načerpala, mi pomohly lépe se zorientovat v problematice komunistických slavností a oslav. Umožnily mi pochopit podstatu komunistických slavnostních akcí a sledovat jejich kořeny a proměny v čase. Velice přínosné bylo srovnání účasti občanů na prvorepublikových a komunistických slavnostních akcích a také významu těchto akcí a jejich prestiže v politickém a společenském životě.

Komunistické slavnosti a oslavy v mnohém přejaly vnější formu prvorepublikových slavnostních akcí, např. v podobě průvodu, shromáždění lidu, doprovodných akcí apod. Mohlo by se tak na první pohled zdát, že tyto akce po válečné odmlce v podstatě plynule navázaly na prvorepublikovou tradici. V tomto směru se ukázala jako cenná má detailní znalost slavností v obou časových

¹ SVOBODOVÁ, Jitka: *Slavnosti a oslavy v Jihlavě v období první Československé republiky*. Diplomová práce. FF UP Olomouc, Katedra historie. Olomouc, 2004.

periodách, neboť vzájemné srovnání slavnostních akcí v obou zmíněných obdobích přineslo zajímavé závěry. Osobně považuji toto srovnání a jeho závěry za jeden z největších přínosů práce. Ideový a obsahový posun slavnostních akcí je zmiňován průběžně v textu v rámci kapitol věnovaných jednotlivým slavnostním akcím.

Disertační práci jsem rozdělila do pěti hlavních kapitol. V první kapitole jsem se zabývala podstatou oslav coby politických a společenských rituálů. Hlavním tématem, kterému jsem se v této části věnovala, byla role společenských politických rituálů v politické ideologii, jejich symbolický význam a využití mocenskými složkami. V této kapitole jsem se pokusila přiblížit strukturu slavnostních rituálů komunistického Československa – zejména jejich hierarchii, vzájemné ideologické propojení a návaznost. Zaměřila jsem se na otázku, jakou měl slavnostní kalendář komunistického Československa logiku, z jakých základů vycházel.

Druhou kapitolu jsem věnovala typologii komunistických slavností a oslav. V rámci této typologie jsem provedla kategorizaci jednotlivých slavnostních akcí a dále nastínila základní význam slavností a oslav, detailně pak jejich průběh a vývoj ve sledovaném časovém úseku. Jak z této kapitoly vyplývá, komunistický režim, a to nejenom ten československý, byl typický neuvěřitelně bohatým přesto v praxi velice jednotvárným slavnostním životem. U každého typu slavnosti/oslavy jsem se pokusila popsat její kořeny, obecný průběh, charakter, specifika, zvláštnosti a vývoj v rámci sledovaného časového úseku. Příp. jsem tyto skutečnosti demonstrovala na určitém příkladu.

Ve své práci jsem se, vzhledem ke zmíněné bohatosti slavnostního života komunistického Československa, zaměřila na slavnostní akce významnějšího charakteru, resp. na akce, do kterých byla aktivně zapojena veřejnost. Výročí menšího významu, která byla připomínána pouze v tisku či v úvodních slovech stranických schůzí, jsem ve své práci nezmiňovala – např. Den sovětské armády (23. února), Den učitelů (28. března) nebo výročí vyhlášení Košického vládního programu (5. dubna). Naopak jsem popsala např. Mezinárodní den dětí (1. června) či výročí Slovenského národního povstání (29. srpna), tedy akce, u jejichž příležitosti proběhly akce za účasti veřejnosti.

Nebylo mým cílem popsat u jednotlivých typů slavnostních akcí veškeré akce, které se v rámci sledovaného období konaly. Takovýto záměr by ani nebyl

vzhledem k časovému a prostorovému vymezení tématu možný a s ohledem na rozsah a zaměření práce by byl spíše na úkor srozumitelnosti textu. Zaměřila jsem se vždy na obecný popis, který jsem demonstrovala na jedné konkrétní slavnosti. Zaměřila jsem se samozřejmě na nejvýznamnější či nejzajímavější akce, které proběhly v rámci sledovaného období, nicméně popis všech akcí v rámci dané slavnosti nebyl cílem mého bádání. U slavností mohutnějšího rázu jsem v rámci kapitoly *Typologie komunistických slavností a oslav* do charakteristiky zařadila také popis jedné určité slavnosti v určitém roce, a to pro bližší představu o průběhu a atmosféře. Pro představu o tom, jakým vývojem a obsahovou i ideovou proměnou prošly slavnostní rituály od vzniku Československé republiky, jsem u významnějších slavnostních akcí zmínila také jejich původní význam a průběh, který měly v období první Československé republiky.

Pohled na neviditelné, přesto velice důležité pozadí všech slavností a oslav – tedy organizační a přípravnou práci, jsem nastínila v kapitole *Organizace a příprava komunistických slavností a oslav*. Zde jsem rozebrala podstatu velice pečlivě promyšlené, do detailu naplánované a následně zcela bezchybně provedené organizace těchto akcí. Pro popis přípravy slavností jsem využila, v úplnosti zachované a velice detailně propracované materiály uchované v archivních složkách Ústředního akčního výboru Národní fronty, zejména materiály příslušného slavnostního výboru, jež zachycovaly organizaci oslav 28. října v letech 1948–1952. Na podobně detailně vypracované materiály jsem při studiu organizace slavností již nenarazila.

Vzhledem k relativní konstantnosti přípravy slavnostních aktů se domnívám, že lze informace, které jsem získala k těmto oslavám, použít obecně pro veškeré slavnostní akce. Komparace s útržkovitými dokumenty k ostatním slavnostem a opakované srovnávání s akcemi pořádanými v pozdějším období tuto mou tezi potvrdily. Detailní popis organizace slavnosti jsem tedy zobecnila a v dané stati se o něj opřela. V této části práce jsem zmínila také změnu, jakou prošly slavnostní akce co do místa jejich konání. Popsala jsem využití prostranství před pomníky a památníky a zmínila jsem také obřadní síně, coby specifikum komunistické éry.

V kapitole *Ikonografie komunistických slavností a oslav* jsem se pokusila na slavnostní akce nahlédnout z pohledu jejich symboliky a použitých významů. Zmínila jsem tak zařazování obrazů, praporů, transparentů, hesel a dalších symbolů zejména do slavnostních průvodů. Na slavnostní akce jsem zde nahlédla

jako na scénář divadelní hry, kde každý použitý symbol není nahodilý, ale má svůj význam. V této části jsem také poměrně detailně popsala další fenomén spojený s komunistickými slavnostmi – udělování státních vyznamenání a řádů.

V kapitole *Metropole vs. regiony* jsem se pokusila nastínit rozdíly mezi slavnostmi pořádanými v metropolích Praze a Bratislavě a slavnostními akcemi pořádanými v regionech. Vyhodnotila jsem a shrnula závěry výzkumu, který jsem realizovala v archivech hlavního města Prahy, velkého krajského města Olomouce a menšího města Jihlavy. V textu jsem popsala rozdíl v pojetí slavností pořádaných ve velkých a malých městech a v malých obcích. Nastínila jsem, v čem rozdíly spočívaly a jak korespondovaly s politickou ideologií obecně. Jako příklad pro demonstraci těchto rozdílů jsem použila prvomájové oslavy v roce 1952. Pro popis právě této akce jsem se rozhodla vzhledem k uceleným archivním materiálům ve všech archivech.

Poslední kapitolu jsem věnovala komunistickým slavnostem a oslavám z pohledu jejich účastníků. Pomocí rozhovorů vedených s pamětníky těchto událostí jsem se pokusila přiblížit vnímání slavnostních akcí a jejich běžnou realitu, jejíž popis v archivních pramenech naprosto chybí. Tento pohled nám umožňuje pochopit skutečný průběh slavnostních akcí a to bez ideologického podbarvení, které nám nabízí archivní prameny. Zařazení této kapitoly dokresluje tu část slavnostního života, která by pomocí archivních pramenů zůstala zcela zapomenuta. Pohled aktivních účastníků slavnostních akcí činí přitom tyto akce živými a dodává této problematice lidský rozměr.

V této kapitole jsem se zaměřila na to, jak aktivní či pasivní účastníci slavnostních akcí pomáhali utvářet realitu slavnostní a oslav a naopak, jak tyto akce ovlivňovaly jednotlivé lidské osudy. Na komunistické slavnosti a oslavy jsem v této části nahlédla jako na běžnou společenskou normu a snažila jsem se nastínit problematiku dobrovolného zapojení občanů do slavnostních akcí – jejich motivace, obavy, názorové postoje apod. Pomocí zaznamenaných reálných lidských příběhů jsem rekonstruovala realitu těchto slavností. Tuto kapitolu jsem pro lepší ilustraci doplnila o ukázky autentických výpovědí narátorů, které samy o sobě nastiňují nezaměnitelnou náladu doby.

2. Metodika výzkumu

Problematika festivity obecně není v českém prostředí komplexně zpracována v odborné historické literatuře. Dílčími otázkami slavností a oslav se zabývají zejména badatelé zaměřující se na období středověku a raného novověku. Pro toto období je téma již poměrně detailně zpracováno. Počínaje obdobím první Československé republiky dílčích studií ubývá a komplexní práce zcela chybí. Pokud se někteří badatelé této problematice věnují, pak pouze okrajově jako dokreslení jiných témat. Zahraniční odborná literatura nabízí v tomto směru jiné možnosti. Zejména v německém a anglosaském prostředí je problematika politických rituálů již dávno zpracovaným a dokonce již vyčerpaným a překonaným tématem. Zmiňovanou mezeru v teoretické literatuře v českém prostředí jsem doplnila právě studiem v zahraničních knihovnách.

Výzkum daného tématu jsem založila především na studiu archivních pramenů. Pracovala jsem s materiály uloženými zejména v Národním archivu v Praze, kde jsem pro účely výzkumu studovala složky Ústředního akčního výboru Národní fronty a jeho krajských výborů, dále pak materiály Ústředního výboru KSČ. Jako nejvíce přínosné se ukázalo studium archivních materiálů zařazených ve složkách Národní fronty, které se vyznačují svou komplexností a neuvěřitelnou zachovalostí. Dalším centrálním archivem, který jsem v rámci svého výzkumu navštěvovala, byl Všeodborový archiv v Praze, kde jsem studovala fondy Ústřední rady odborů. Velice zajímavé a podrobné materiály jsem zde našla zejména ke spartakiádním akcím a k podnikovým oslavám Mezinárodního dne žen.

Na regionální úrovni jsem pracovala v Okresním státním archivu v Olomouci a Okresním státním archivu v Jihlavě, kde jsem studovala složky akčních výborů Národní fronty, KSČ a regionální tisk (olomoucká Stráž lidu, jihlavská Jiskra). Vzájemná komparace pramenů na různých regionálních úrovních byla velice přínosná zejména pro kapitolu Metropole a regiony, kterou jsem do své práce zařadila.

Pokud jde o archivní prameny, musela jsem se potýkat na jednu stranu s obrovským množstvím materiálu, který je uchovaný v centrálních i okresních archivech ve složkách akčních výborů Národní fronty. Na druhou stranu se jednalo o velice jednostranný materiál, který zcela opomíjel důležité stránky problematiky.

Zatímco například otázka organizace slavnostních akcí, jejich propagace a příprava byly v materiálech zachyceny do největšího detailu, postrádala jsem informace o reálném průběhu slavnostních akcí, o problémech, které v průběhu slavnosti nastaly či o chování jednotlivých aktérů akce. Oficiální charakter pramenů – jednalo se o zápisy ze stranických schůzí či oficiální zprávy organizačních výborů – nedovolil zcela přesný popis událostí. Případná pochybení a nedostatky byly přiznány pouze v omezené míře. Skutečný průběh akcí tak bylo třeba rekonstruovat v kombinaci s ostatními prameny, které byly pro bádání k dispozici.

Stejně tak lze v archivních pramenech velice snadno nalézt různé verze připravovaných projevů i se všemi poznámkami, detailní seznamy hesel a povolených nápisů, ale chybí popis, podle jakého klíče byly vybírány osoby, které měly pronášet proslovy, jak byli vybíráni ti, kteří měli nést hesla, transparenty a prapory. Šlo o dobrovolnou činnost nebo o nařízení? Chybějící informace a fakta jsem se opět pokusila rekonstruovat a zjistit pomocí ostatních pramenů.

Dalším problémem, na který jsem v průběhu studia narazila, byla poměrně velká kumulace archivních pramenů, které se vztahovaly ke slavnostním akcím 50. a 60. let ve srovnání s pozdějším obdobím. Prameny z 50. a 60. let se v archivech na všech regionálních úrovních vyznačovaly svou neuvěřitelnou zachovalostí a precizním zpracováním – v archivech existují celé kartony a složky k jednotlivým slavnostním akcím a není tak problém s jejich zpracováním a s detailní rekonstrukcí mnoha dílčích částí slavnosti. Po jisté konfrontaci s materiály z pozdějších období jsem využila právě tyto písemnosti, abych pomocí nich detailně popsala zejména organizační části slavnostních akcí a zrekonstruovala poměrně složité zákonitosti průběhu jednotlivých slavností a oslav.

Pro pozdější období archivní prameny zdatelně ubývají a materiály k jednotlivým akcím je třeba komplikovaně hledat v různých archivních fondech a složkách. Tuto skutečnost si vysvětluji tím, že dokud byly slavnostní akce pořádány akčními výbory Národní fronty, vznikaly k jejich organizaci rozsáhlé písemnosti, složky do detailu dokumentující veškerou organizační práci. Se změnou organizátora se změnila i struktura materiálů a systém jejich uchování. Jistě nelze tuto skutečnost vysvětlovat tím, že slavnostní akce v pozdějším období probíhaly nějak samovolně, stereotypně, či že se s jejich plánováním,

organizačním zajištěním a zhodnocením již nebylo třeba příliš zabývat. K jistému útlumu slavnostního života, ve smyslu organizátorského nadšení i aktivního zapojení obyvatelstva, došlo, ovšem spíše po obsahové a významové stránce (zmíněno v textu jako „vyprázdnění rituálu“). Monstrózní slavnostní akce, které probíhaly v 70. a 80. letech, jistě nebyly podniky, které by se obešly bez organizátorského zajištění, obrovského přípravného aparátu, neuvěřitelného množství opatření, nařízení a doporučení. Stejně tak byla stále zjišťovaná úspěšnost akcí a zpětná vazba zdokumentovaná v závěrečných zprávách a hodnoceních jednotlivých akcí.

K popisované skutečnosti se nabízí následující vysvětlení – archivní materiály pozdějších období komunistické éry Československa jsou i přes své zdánlivé stáří z archivního pohledu stále ještě poměrně mladými dokumenty. Vzhledem k obrovskému množství archivních materiálů zůstává mnoho z těchto písemností stále ve stavu „nezpracováno“. Obzvláště v případě Národního archivu znamená tento status archiválie pro badatele skutečnost, že se o existenci daného materiálu často vůbec nedozví, neboť není uveden v inventáři. V případě pátrání i za hranice archivních inventářů bohužel nejsou nezpracované archiválie badatelům zpřístupňovány z bezpečnostních důvodů. S tímto faktem se mnoho badatelů soudobých dějin potýká u řady dalších témat již delší dobu. Se vstřícnějším přístupem k badatelům se lze setkat v krajských a okresních archivech, kde není objem nezpracovaných materiálů takový. Domnívám se, že touto cestou je možné mezeru v pramenech zaplnit a historickou skutečnost poměrně úspěšně rekonstruovat.

Jak již bylo zmíněno, archivní prameny nabízejí k vymezenému tématu detailní pohled zejména na početnost, rozmanitost a pečlivě promyšlenou strukturu a hierarchii slavnostních rituálů. Mapují také otázku jejich náročné, zdlouhavé a především precizně promyšlené a bezchybně zvládnuté organizace. Prostřednictvím archivních pramenů si lze udělat představu o průběhu jednotlivých slavnostních akcí i o jejich následné odezvě. Tématem, o kterém však archivní prameny mlčí, je otázka účasti občanů a jejich skutečné vnímání těchto akcí.

Vzhledem k jistému jednostrannému zaměření archivních pramenů, které zcela opomíjejí otázku aktivní účasti občanů na slavnostech a oslavách, otázku dobrovolnosti jejich zapojení, problematiku reality průvodu a masových manifestací, otázku, jak byly slavnostní akce skutečně vnímány občany, jak byla

přijímána vnucená ideologická hesla a proslovy, jaké měly slavnostní akce dozvuky, ... jsem se rozhodla celou jednu kapitolu disertační práce věnovat vyprávění pamětníků. V této části práce jsem vycházela z rozhovorů pořizených v rámci výzkumného projektu *Dělníci a inteligence v období tzv. normalizace. Biografická vyprávění*², které byly pořizeny výzkumným týmem AV ČR, jehož jsem byla členem.

K osobním vzpomínkám jsem ve své práci přistupovala velice opatrně s vědomím zkratkovitosti lidské paměti, i s vědomím toho, že jisté vzpomínky se postupem času mohou v podání pamětníka proměnit spíše v idealizovanou či značně pokřivenou interpretaci skutečné události. Mnoho ze zmíněných rozhovorů jsem měla možnost natočit osobně a sama jsem se tak přesvědčila, že citlivým přístupem, kombinací s archivními prameny a historickou literaturou, lze tyto prameny velice efektivně vytěžit a obohatit tak dosavadní poznání o nový rozměr.

² V průběhu projektu bylo pořizeno celkem 113 životopisných rozhovorů. Grantová agentura ČR. Průzkum české společnosti v období tzv. normalizace: Biografická vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence, reg. č. 409/06/0878.

3. Úvod do problematiky

3.1. Teorie slavnostního rituálu

Slavnosti a oslavy byly historickou vědou dlouho vnímány jako pouhé součásti, jako doprovodné akce závažnějších událostí (zejména politických). Slavnostní rituály stály dlouho na okraji zájmu historiografie – byly tématem spíše folkloristiky a uměnovědných disciplín. Obecný obrat v evropském bádání přišel až ve 2. polovině 20. století. Sociologové, antropologové a etnologové, kteří se tématem slavnostního rituálu zabývali od vzniku svých disciplín, ukázali, že slavnost není jen doprovodem jistých událostí a okrajovou záležitostí v dějinách společnosti a kultury, ale že je plnohodnotnou složkou společenského a politického života.³

Někteří badatelé vysvětlují vzestup zájmu o slavnosti a oslavy faktem, že se tyto akce staly historickými událostmi. Mnoho článků věnujících se této problematice je prodchnuto právě vědomím úpadku slavnostních akcí. Nemožnost konání klasických slavností v současné době autoři vysvětlují jejich slavnostně cyklickým pojetím času, které je v současnosti nahrazeno vnímáním lineárním. Jiní autoři naopak nahlížejí na současnost jako na období nevídané konjunktury slavnostních akcí. Svůj názor staví na myšlence, že nikdy dříve nebylo tolik možností slavit, nikdy dříve neměli lidé různých sociálních skupin tolik možností potkávat se a společně se účastnit slavnostních akcí. Podle těchto autorů⁴ se změnila pouze vnější forma slavností a oslav – hudební festivaly, prodejní trhy, zábavní parky, divadelní jeviště, obchodní domy, to vše jsou místa, kde probíhají v různých formách a obměnách slavnostní akce. Jak bylo nastíněno, neexistuje jednotný názor na současný stav a úroveň festivity. Důvodem těchto

³ VÁLKA, Josef: Homo festivans. In: *Slavnosti a oslavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku. Opera historica 8*. České Budějovice, 2000, s. 5–6.

⁴ Např. LIPP, Wolfgang: Feste heute. Animation, Partizipation und Happening. In: HAUG, Walter - WARNING, Rainer (Hg.): *Das Fest*. München, 1989.

protichůdných názorů je překážka v komunikaci, kterou způsobuje rozdílné definování a chápání termínu slavnost/oslava.⁵

Je tedy na místě vymezit používané pojmy. Slavnosti a oslavy lze definovat jako kolektivní akce, kterých se účastní celé společenství, konají se v přesně vymezeném čase odděleném od každodennosti, na přesně vymezeném místě. Tyto akce si kladou za cíl svými součástmi zanechat co nejhlubší pozitivní dojem. Slavnostní akce jsou typické tím, že komunikují prostřednictvím symbolů a mají úzký vztah k moci, kterou reprezentují. Nedílnou součástí slavnostních rituálů je neustále se zvyšující podíl zábavy. Úzkým vztahem k moci jsou typické zejména veřejné slavnosti a oslavy, které oficiální moc legitimizují a poukazují na její hodnotový původ. Tyto slavnostní rituály celý politický systém symbolicky znázorňují.⁶

Slavnost je definována zejména v protikladu ke všednímu dni. Odo Marquard položil základ této definice, když slavnost definoval jako „moratorium všedního dne“⁷. Tento autor nabízí antropologický pohled na slavnosti a oslavy a všímá si, že člověka odlišuje od zvířat právě schopnost oslavovat jisté události. Téměř všechny definice popisující slavnosti mají za základ konfrontaci s všedním dnem. Pak ale vyvstává filozofická otázka „Proč lidé slaví slavnosti?“. Odo Marquard vidí ve slavnostech příležitost uspokojit excentrickou touhu člověka a zaujmout jistý odstup od běžného života. Z dalších autorů např. Aleida Assmann hovoří o terapeutické funkci slavností, když v nich nachází způsob, jak se zbavit stresu a deprese, tedy jevů doprovázejících moderní způsob života.

Slavnost v tomto úhlu pohledu funguje jako jakési ulehčení od každodenního těžkého života.⁸ Slavnost a každodennost stojí ve všech úvahách proti sobě navzájem. Jedině díky vymezení termínu každodennosti je možné vymezit výjimky v podobě slavnostních akcí a jako takové je pochopit. Autoři se logicky zamýšlejí nad definicí slavnostních akcí moderní doby. Kladou si následující otázky. V době, kdy existuje neomezený přístup k jídlu a alkohol se

⁵ MAUER, Michael (Hg.): *Das Fest. Beiträge zu seiner Theorie und Systematik*. Köln, 2004, s. 2–3.

⁶ VÁLKA, Josef: Homo festivans. In: *Slavnosti a oslavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku. Opera historica 8*. České Budějovice, 2000, s. 8–9.

⁷ MARQUARD, Odo: Kleine Philosophie des Festes. In: SCHULTZ, Uwe (Hg.): *Das Fest. Eine Kulturgeschichte von der Antike bis zur Gegenwart*. München, 1988, s. 414.

⁸ ASSMANN, Aleida: Festen und Fasten. Zur Kulturtheoretische und Krise des bürgerlichen Festes. In: HAUG, Walter – WARNING, Rainer (Hg.): *Das Fest*. München, 1989, s. 232.

konzumuje zcela běžně, co pak pro člověka mohou znamenat akce typu zabijačka či dožínky? V době, kdy na naše smyslové vjemy útočí téměř na každém kroku nesčetné podněty, co potom znamená slavnostně dekorovaná tribuna či vyzdobený oltář v kostele. Činnosti a formy, které byly po staletí spojovány výhradně se slavností, se staly součástí každodenního života. Z důvodu zevšednění akcí slavnostního rázu tak může plynout zmiňovaný nezájem o ně.

Wolfgang Lipp patří mezi autory, kteří postřehli, že se setřel rozdíl mezi slavností a každodenností. Moderní slavnosti se ocitly v ohrožení snahou každodenního života o permanentní slavnost. „*Vše je možné, vše je na prodej. Běžný den se stává slavností a slavnost začíná být chápána jako součást každodennosti,*“ uvádí Lipp.⁹ Někteří autoři šli v této úvaze tak daleko, že viděli v nemožnosti lidí vybit si své excesy ve slavnostních akcích příčinu vyhlášení dvou světových válek ve 20. století.¹⁰ Otázkou ale zůstává, zda slavností akce skutečně jakousi terapeutickou funkci plní. Zde je důležité odlišovat otázku, co slavnost znamená a jak je definována, od otázky proč lidé slavnosti slaví.

Jak bylo zmíněno, slavnost jako taková stojí v opozici vůči všednímu dni. Slavnostní akce představuje jakési ulehčení od každodennosti, příp. její vyvrcholení. Jejím aktérům umožňuje emoční projevy, které nejsou v běžném životě možné. Je tedy zřejmé, že plní funkci jistého katalyzátoru lidského chování a jako taková má své opodstatněné postavení v sociálním životě lidského společenství. Otázka, co je podstatou slavnosti, není pouze otázkou, co je jejím obsahem. Jak je zmíněno dále v textu, slavnosti prošly v průběhu doby výrazným vývojem. Jestliže byl v dřívějších dobách hlavní náplní slavnostních akcí konzum, který byl vystřídán politickými a národnostními projevy a v moderní době otevřenými emočními vystoupeními při sportovních či hudebních slavnostech, nic to nemění na faktu, co slavnost pro společnost a jedince samého znamená, jakou plní funkci a co o společnosti vypovídá. Obsahová náplň se tak může zdát jako vedlejší prvek.

⁹ LIPP, Wolfgang: Feste heute. Animation, Partizipation und Happening. In: HAUG, Walter – WARNING, Rainer (Hg.): *Das Fest*. München, 1989, s. 681.

¹⁰ MAUER, Michael (Hg.): *Das Fest. Beiträge zu seiner Theorie und Systematik*. Köln, 2004, s. 6.

Lars Deile hovoří ve svém článku o třech základních pilířích, které tvoří podstatu každé slavnostní akce – účastníci, obsah a forma.¹¹ Tyto jednotlivé pilíře existují nezávisle na sobě a ve slavnosti se současně navzájem doplňují a vzájemně se ovlivňují. Přijmeme-li tuto definici slavnosti, mohli bychom při takovémto vymezení za slavnostní akce označit jakékoli události, které v sobě obsahují zmíněné tři části – např. i hudební koncert, fotbalové utkání či četbu bible. Co potom odlišuje tyto události od národních svátků či spolkových slavností? Obecně lze říci, že za slavnostní akce lze považovat události, které se nějakým způsobem vymykají každodennímu životu, nejsou jeho součástí a nikterak jím nejsou podmíněny. Jak zmiňuje Deile: „*Ve slavnostech si účastníci uvědomují vzájemnou jednotu a vnímají obsah slavnosti vyjádřený slavnostními formami.*“¹²

Každý slavnostní akt je tvořen zejména jeho účastníky, kteří pomocí své účasti na slavnosti potvrzují svou vlastní identitu a sounáležitost k jistému společenství.¹³ Velice důležitým prvkem jsou ale také ti „nepřítomní“ – tedy skupina osob, jistá skutečnost či symbol, vůči kterému se účastníci vymezují, příp. jej podporují či reprezentují – např. prvorepublikové národní slavnosti, kdy účastníci oslavují jménem celého národa či naopak politické oslavy vymezující se vůči příslušníkům ostatních politických stran.

Termíny *slavnost/oslava* byly výše definovány z hlediska svého obsahu. Na tomto místě je vhodné ozřejmit lingvistické nuance a významy, které mají termíny *oslava* a *slavnost*. Rozmanitost termínů je podtržena specifickým charakterem českého jazyka. V ostatních jazycích se také běžně setkáme s více termíny, které označují slavnostní akci (angličtina - *festival, celebration*; němčina - *das Fest, die Feier*; francouzština - *fête, célébration* apod.), nicméně tyto termíny popisují slavnostní akci obecně. Specifikum českého jazyka spočívá v tom, že se pod termíny *slavnost* a *oslava* skrývají dvě odlišné události.

Pod pojmem *oslava* lze chápat oficiální akt slavnostního rázu, kterým je připomínána jistá událost, a to buďto tradiční dějinná či reagující na nedávné dění.

¹¹ DEILE, Lars: Feste – eine Definition. In: MAURER, Michael (Hg.): *Das Fest. Beiträge zu seiner Theorie und Systematik*. Köln, 2004, s. 9.

¹² Tamtéž, s. 12.

¹³ Společenství národnímu, politickému, náboženskému, společenství zastávajícímu jednotnou ideu, ba i společenství vynucenému – viz kapitola *Komunistické slavnosti a oslavy z pohledu jejich účastníků*.

Podle charakteru této události probíhá oslava spíše radostnou či spíše důstojnou formou. Do tohoto okruhu patří významná kapitola oslav státních svátků. Funkci připomenutí může plnit také *slavnost*, která připomíná výročí významných událostí. Pojem slavnost má však ještě další význam. Tímto termínem se mohou označovat slavnostní akty oslavující jistý statut – např. studentské či hornické slavnosti. Jsou slavnostmi osob, které mají určitý statut, v tomto případě statut studenta či horníka. V dalším smyslu reaguje slavnost na události právě probíhající – např. slavnostní dožínky, slavnostní návštěvy významných osobností apod. Slavnosti jako takové jsou typické svou veselostí a otevřenými projevy radosti. Tento prvek odlišuje slavnosti od oslav také vizuálně. Shrňme-li naši úvahu, můžeme stručně konstatovat, že pojem oslava je úžeji vymezeným pojmem slavnosti. Takovéto vymezení pojmů většinou souhlasí se skutečným pojmenováním slavností/oslav i s pojmy slavit/oslavovat.

3.2. Slavnostní rituál a jeho vývoj

Slavnostní rituály jsou staré jako lidstvo samo. Na našem území tak musíme zmínit nejprve předkřesťanské pohanské slavnostní rituály, které byly spojeny s přírodním cyklem roku a jejichž cílem bylo magickými úkony zajistit dobrou úrodu a odehnat přírodní katastrofy. Pohanské rituály s postupující christianizací ustupovaly křesťanským slavnostem, které rytmižovaly lidský život prostřednictvím církevního roku a světské moci. Období středověku a částečně i novověku je typické paralelním organizováním slavností církevních a světských se slavnostmi lokálními, ve kterých se stále objevují prvky pohanských rituálů.¹⁴ Od pozdního středověku se veřejné slavnosti proměňují v akce s promyšlenou dramaturgií, jsou doplněné doprovodnými programy, na jejichž realizaci se ve větší míře podílejí umělci. Slavnosti jsou stále více ovládány divadelním principem

¹⁴ FROLEC, Václav: Rituály a slavnosti v procesu modernizace. In: FROLEC, Václav: *Město: prostor, lidé, slavnosti*. Uherské Hradiště, 1990, s. 13–15.

a snaží se působit na emoce. Novinkou je také alegorické znázornění moci (např. panovníka) se všemi symboly.¹⁵

Specifickým tématem jsou raně novověké slavnosti, mezi kterými vynikají zejména dvorské slavnosti pořádané na dvorech vyšší a nižší šlechty. Mezi proslulé raně novověké slavnosti patří dvorské karnevaly, pijácké zábavy apod. Také raně novověká města žila bohatým slavnostním životem – známé jsou především slavnostní návštěvy či průjezdy panovníků a církevních hodnostářů a nejrůznější cechovní slavnosti. Pozůstatky těchto velkolepých akcí jsou v architektuře mnoha měst patrné dodnes – běžné byly například stavební úpravy či dostavby domů, kde byla významná návštěva ubytována byť jen na jedinou noc.¹⁶

Za vrchol slavnostních akcí v Čechách je považována 1. pol. 18. století, kdy zde probíhají obrovské a na evropské poměry zcela nevídané slavnostní rituály spojené zejména s mariánským kultem. Doba baroka dala slavnostem zcela nový rozměr. Hlavním cílem těchto akcí bylo zaujmout, oslnit, překvapit. Velký důraz byl kladen na formální stránku slavností, při nichž bylo hlavním cílem působit na smysly účastníků akce. Barokní slavnosti bývají označovány jako umělecké dílo – typická byla jejich různorodost, hierarchie a řád. Součástí megalomanských akcí v této době byla procesí, průvody, hudební produkce, divadelní výstupy, disputace, bohoslužby, ohňostroje. Následné období Josefínských reforem přineslo zjednodušení slavnostních akcí a útlum slavnostního života obecně.¹⁷

Období 19. století přineslo opětovný vzestup významu slavnostních rituálů. Asi nejbohatší slavnostní život lze hledat v období první Československé republiky. Slavnosti a oslavy měly v tomto období naprosto specifický význam. Zdaleka se nejednalo o pouhé oslavné akce, reagující na jistá výročí. Prvorepublikové slavnostní akce byly zcela prodchnuty vlastenectvím a pocitem národní jednoty. Vznik nové republiky, jakožto velký úspěch československého národa, je v těchto rituálech patrný v každé jejich části. Tato doba byla typická

¹⁵ VÁLKA, Josef: Homo festivans. In: *Slavnosti a oslavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku. Opera historica 8.* České Budějovice, 2000, s. 9–11.

¹⁶ ČERMÁK, Miloslav: Světové slavnosti raného novověku v královské Olomouci. In: *Slavnosti a oslavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku. Opera historica 8.* České Budějovice, 2000, s. 399–408.

¹⁷ ROYT, Jan: *Obráz a kult v Čechách 17. a 18. století.* Praha, 1999.

pořádáním velkých národních slavností – zejména se jednalo o oslavy 28. října, oslavy narozenin prvního československého prezidenta T. G. Masaryka a řadu spolkových a charitativních slavností. Význam těchto slavností se projevil také v přístupu občanů. Účast na jakékoli slavnosti v této době byla považována za prestižní záležitost. Neúčast pak byla hodnocena jako společensky nevhodná, nepřijatelná. To mělo za následek skutečně masivní účast a obrovský úspěch všech těchto slavnostních akcí.¹⁸ Závěry, které přináší tato disertační práce, ukazují, k jak velkému kvalitativnímu posunu v tomto postoji po roce 1948 došlo.

Pokud jde o slavnostní život současnosti, jak již bylo zmíněno výše, obecně se hovoří o jeho globálním úpadku. Na vině je degradace role státu v životě jedince, která způsobila masový odklon od veřejných slavnostní a oslav. V postkomunistických zemích je tento fakt posílen více než čtyřicetiletou nepříjemnou zkušeností s vynucovanou účastí na slavnostních akcích, s jejichž obsahem se běžný občan ztotožňoval jen stěží.

3.3. Vývoj svátkového práva

Vývoj svátkového práva patří mezi témata, která stojí stále ještě na pokraji zájmu českých badatelů. Jediným autorem, který se doposud danou problematikou zabýval detailněji, je Radovan Suchánek. Ten ve své práci nastínil vývoj svátkového práva od vzniku Československa až po současnost.¹⁹ Vzhledem k tomu, že svátkový zákon tvoří základ celého slavnostního života moderní společnosti, je důležité se mu detailněji věnovat.

Po vzniku Československé republiky v roce 1918 panoval v otázce svátků velký chaos. Došlo k významným událostem, které vyžadovaly slavnostního připomenutí, současně ale přetrvávaly původní svátky z období Rakouska-Uherska. Otázka svátků a památných dnů tak byla poměrně záhy upravena zákonem. Ještě před prvním výročím československé samostatnosti byl zákonem

¹⁸ SVOBODOVÁ, Jitka: *Slavnosti a oslavy v Jihlavě v období první Československé republiky*. Diplomová práce. FF UP Olomouc, Katedra historie. Olomouc, 2004.

¹⁹ SUCHÁNEK, Radovan.: *Vývoj svátkového práva od vzniku ČSR po současnost*. In. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. 1999, č. 1–2, s. 103–114.

č. 555/1919 ustaven 28. říjen státním svátkem. První květen byl uznán státním svátkem usnesením vlády z 27. března roku 1919.²⁰ Týmž usnesením byly zrušeny tři mariánské svátky a svátek Sv. Jana Nepomuckého (16. května). Co se týče církevních svátků, rozeznává církev dva druhy svých svátků. První, *festi chori*, označují slavnostnější obřady v chrámech. Druhý, honosnější typ, *festi fori*, neboli *festi sub praecepto*, jsou svátky, při kterých je věřícím nařízena účast na mši svaté a klid práce služební. Zákon hovořil o *festi fori*, kde platila úprava římsko-katolických církevních svátků papeže Pia X. z roku 1917. Za tyto svátky byly označeny dny – Narození (25. prosinec), Obřezání (1. leden), Zjevení (6. leden) a Nanebevstoupení Páně, Božího Těla, Početí (8. prosinec) a Nanebevzetí (15. srpen) Panny Marie, Sv. Josefa, Sv. apoštolů Petra a Pavla (29. červen) a Všech Svatých (1. listopad).²¹

Stále přetrvávající celková nejednotnost předpisů o svátcích byla upravena Zákonem z 3. dubna roku 1925, č. 65 Sb. o svátcích a památných dnech republiky Československé. Za státní svátky byly podle § 1 určeny dny – 1. leden, 6. leden, Nanebevstoupení Páně, Božího Těla, 29. červen, 15. srpen, 1. listopad, 8. prosinec a 25. prosinec. V tyto dny platil obecný klid práce, ovšem ne zákonem nařízený. § 2 jmenoval památné dny – 1. květen, Sv. Cyrila a Metoděje (5. červenec), památka Mistra Jana Husa (6. červenec), Sv. Václava (28. září) a Den vzniku samostatného Československa (28. říjen). § 3 potom ještě blíže specifikoval nařízení týkající se 28. října. Pro památné dny mohly příslušné úřady vydat opatření vztahující se ke státním svátkům, např. nařízení o vyvěšování státních vlajek apod.²²

Ve vypjatém období druhé světové války došlo k výraznému útlumu slavnostního života nejenom veřejného, ale také soukromého. K novelizaci svátkového zákona sice oficiálně nedošlo, nicméně slavnostní život byl upraven vládním nařízením ze dne 9. března 1939, č. 63 Sb., který omezoval konání veřejných projevů, manifestací a táborů lidu.²³

²⁰ *Slovník veřejného práva československého*, sv. IV. Brno, 1938, s. 792.

²¹ Tamtéž, s. 791–792.

²² Tamtéž.

²³ *Vládní nařízení ze dne 9. března 1939, č. 63 Sb., kterým se doplňuje a mění zákon ze dne 3. dubna 1925, č. 65 Sb. o svátcích a památných dnech.*

V poválečném období došlo k další zákonné úpravě v roce 1946, novela zákona byla schválena 20. prosince 1946. Tímto zákonem byla zakotvena doposud nejbohatší podoba slavnostního života. S ohledem na politickou situaci zde existovala ještě jistá benevolence vůči církevním svátkům. Novými státními svátky se staly církevní svátky – Velký pátek, Pondělí velikonoční, Pondělí svatodušní a Druhý svátek vánoční (26. prosinec). Novinkou bylo také ustanovení Dne narození T. G. Masaryka jako památného dne. Ve skutečnosti šlo o potvrzení zákona ze 7. 3. 1946, který tento den označil památným dnem republiky Československé.²⁴

Další novela svátkového zákona byla schválena 7. dubna 1948. Touto zákonnou úpravou se nově nastolený komunistický režim velice elegantně vypořádal s původními a aktuálně nepohodlnými, zejména církevními svátky – pro mnoho z nich přestalo přechodně platit ustanovení o nedělích, tudíž byly tyto dny běžně pracovní. Šlo o svátky Sv. tří králů (6. leden), Velký pátek, Nanebevstoupení Páně, Božího Těla, Sv. apoštolů Petra a Pavla (29. červen), Nanebevzetí Panny Marie (15. srpen), Neposkvrněného početí Panny Marie (8. prosinec). Ustanovení o nedělích přestalo platit také pro památné dny – Den narození T. G. Masaryka (7. březen) a Sv. Václava (28. září). Opatření o nedělích mělo být dočasného charakteru: „*Po dobu, kdy toho vyžadují hospodářské zájmy státu a jejíž konec stanoví vláda nařízením, ...*“²⁵ Další zákonná úprava přijatá v následujícím roce 1949 znamenala v podstatě potvrzení stávajícího stavu.²⁶

Zřejmě největší proměnou prošel svátkový zákon úpravou z 2. listopadu roku 1951. V této novele byly mnohé státní svátky zcela zrušeny. Šlo o církevní svátky – Sv. tří králů (6. leden), Velký pátek, Nanebevstoupení Páně, Pondělí svatodušní, Božího Těla, Sv. apoštolů Petra a Pavla (29. červen), Nanebevzetí Panny Marie (15. srpen), Všech svatých (1. listopad), Neposkvrněného početí

²⁴ Zákon č. 248/1946 Sb. *Zákon ze dne 20. prosince 1946 o úpravě svátkového práva.*

²⁵ Zákon č. 78/1948 Sb. *Zákon ze dne 7. dubna 1948, jímž se mění a doplňuje zákon o úpravě svátkového práva.*

²⁶ Zákon č. 154/1949 Sb. *Zákon ze dne 15. června 1949, jímž se mění a doplňuje zákon o úpravě svátkového práva.*

Panny Marie (8. prosinec). Zrušeny byly také památné dny - Den narození T. G. Masaryka (7. březen) a Sv. Václava (28. září).²⁷

Zásadní změnou, kterou tento zákon přinesl, byla změna terminologie. Do této doby používal svátkový zákon označení státní svátek a památný den. Od roku 1951 byl v podstatě jediným státním svátkem pouze 9. květen – Osvobození Československa Sovětskou armádou. Ten byl postaven na úroveň nejdůležitějšího státního svátku. Novinkou bylo zavedení tzv. významných dní, mezi které patřila zejména nejruznější socialistická výročí – šlo o nově zavedené slavnostní dny – Vítězný únor (25. únor), Slovenské národní povstání (29. srpen) a výročí Velké říjnové socialistické revoluce (7. listopad). Další novinkou bylo zavedení dní pracovního klidu, mezi které patřily církevní svátky – Pondělí velikonoční, Hod Boží vánoční (25. prosinec) a Druhý svátek vánoční (26. prosinec). Vedle těchto církevních svátků byly jako dny pracovního klidu vedeny Nový rok (1. leden), Svátek práce (1. květen) a 28. říjen, který byl sice stále oficiálně označen jako den vzniku samostatného československého státu, začal mít ale přídomek Den znárodnění - na památku znárodnění klíčového průmyslu, které bylo slavnostně vyhlášeno 28. října 1945. Původní význam svátku coby Dne vzniku samostatného Československa byl odsunut do pozadí. Pro 28. říjen současně dočasně neplatilo již zmíněné ustanovení o nedělích.²⁸

Návrh na další zákonnou úpravu slavnostního kalendáře byl projednán v říjnu roku 1968 v rámci přípravy Ústavního zákona o československé federaci, který byl přijat 27. října 1968.²⁹ Návrh zákona o svátcích a významných a památných dnech byl vládou schválen dne 24. října 1968. Za hlavní motiv navrhované revize dosavadního zákona bylo označeno náležité zhodnocení historického významu 28. října 1918. Zdůraznění významu vzniku samostatné republiky mělo napomoci k posílení tradice státnosti, občanské odpovědnosti a pocitu odpovědnosti za osudy vlasti. U příležitosti 50. výročí vzniku Československa tak mělo dojít k legalizaci označení historicko-politických

²⁷ Zákon č. 93/1951 Sb. *Zákon ze dne 2. listopadu 1951 o státních svátcích, o dnech pracovního klidu a o památných a významných dnech.*

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Zákon č. 143/1968 Sb. *Ústavní zákon o československé federaci ze dne 27. října 1968.*

významných dat – 28. a 30. října 1918. Tyto dny měly být vyhlášeny za dny zrodu Československé republiky.³⁰

Návrh zákona z roku 1968 o svátcích a významných a památných dnech jmenoval na prvním místě svátek Československé socialistické republiky 9. květen – výročí osvobození Československa. Den 28. říjen byl v tomto návrhu zákonné úpravy jmenován jako výročí vyhlášení samostatnosti státu Čechů a Slováků. Jako ostatní svátky byly vyjmenovány: 1. leden – Nový rok, Pondělí velikonoční, 1. květen – Svátek práce, 25. prosinec – První svátek vánoční, 26. prosinec – Druhý svátek vánoční. Jako významné dny Československé socialistické republiky byly jmenovány: 25. únor – Vítězství československého pracujícího lidu, 5. květen – Pražské povstání, 29. srpen – Slovenské národní povstání, 14. říjen – Generální stávka vedená Socialistickou radou, 30. říjen – Martinská deklarace a 7. listopad – Velká říjnová socialistická revoluce. Za památné dny byly vyhlášeny: 5. červenec – Den slovanských věrozvěstů Cyrila a Metoděje a 6. červenec – Mistr Jan Hus. Celkový počet svátků tak měl zůstat zachován i z důvodu ekonomického a to vzhledem k charakteru svátků jako dnů pracovního klidu.³¹

Stav zavedený zákonem z roku 1951 tak měl být zachován, pouze s formální úpravou, že pojem *dny pracovního klidu*, který měl dostat v zákoníku jiný, přesně vymezený význam, měl být nahrazen termínem *svátek*. Jak již bylo řečeno, zvláštní postavení mělo být dáno dni 28. října, který byl v návrhu označen jako „*Den republiky*“ a byl vedený coby *památný a významný den* vedený v režimu *den pracovního klidu*. Všechny významné a památné dny byly na rozdíl od svátků běžnými pracovními dny.³² Touto zákonnou úpravou mělo být podtrženo v ústavě zmiňované rovnoprávné postavení Čechů a Slováků v rámci federace. Přestože nebyl návrh zákona přijat coby novelizovaný svátkový zákon, promítl se vládní návrh v jednu významnou změnu, která byla u příležitosti 50. výročí vzniku Československa přijata – zavedení označení *památný den* pro dny 14. a 30. října. Tyto dny nebyly doposud v kalendáři nijak označovány.³³

³⁰ Národní archiv (dále NA), Ústřední výbor KSČ (dále ÚV KSČ), Předsednictvo, fond 02/1, sv. 85, a. j. 133. Vládní návrh zákona o svátcích a o významných a památných dnech.

³¹ Tamtéž.

³² Tamtéž.

³³ NA, ÚV KSČ, Předsednictvo, sv. 59, a. j. 66. Zavedení označení „Památný den“ v souvislosti s 50. výročím vzniku ČSR.

Na zákon z roku 1951 tak navázala další úprava až v roce 1975, přijatá 11. června. V porovnání se svátkovým zákonem z roku 1951 vypadly pouze památné dny Sv. Cyrila a Metoděje (5. červenec) a Mistra Jana Husa (6. červenec). Další změnou bylo zavedení 28. října jako významného dne.³⁴ Zákon se odkazoval na Zákoník práce č. 65/1965 Sb., který definoval dny pracovního klidu následovně: „*Dny pracovního klidu jsou dny, na které připadá nepřetržitý odpočinek pracovníka v týdnu a svátky. Práce ve dnech pracovního klidu je zakázána, výjimečně ji lze nařídit s předchozím souhlasem závodního výboru.*“³⁵ 28. říjen byl předmětem také další novely svátkového zákona z roku 1988. Touto úpravou byl 28. říjen opět ustanoven jako státní svátek a označen jako Den vzniku samostatného Československa.³⁶

Po revolučních událostech roku 1989 došlo k úpravě svátkového zákona a to jeho novelou přijatou 9. května 1990. Struktura svátků, památných a významných dnů byla upravena v podstatě na dnešní úroveň. Zákonnou úpravou byly státními svátky vedenými v režimu dní pracovního klidu ustanoveny dny Nový rok (1. leden), Pondělí velikonoční, Svátek práce (1. květen), Štědrý den, Boží hod vánoční a Druhý svátek vánoční (24. – 26. prosinec). Státními svátky bez režimu dní pracovního klidu byly ustanoveny – Osvobození Československa Sovětskou armádou (8. květen), Sv. Cyrila a Metoděje (5. červenec) a Den vzniku Československé republiky (28. říjen). Jako významné dny byly zavedeny nové slavnostní dny – Květnové povstání českého lidu (5. květen), Slovenské národní povstání (29. srpen) a Den boje studentů za svobodu a demokracii (17. listopad). Jako památný den byl opět zaveden den Mistra Jana Husa (6. červenec).³⁷

Jak je zřejmé, svátkový zákon prošel od svého vzniku velkými proměnami, které vždy korespondovaly s aktuální politickou situací a ideologickým směrem, který byl nastolen. Neustálé změny týkající se 28. října svědčí o citlivosti a aktuálnosti tohoto významného data, pro Československo v podstatě

³⁴ Zákon č. 56/1975 Sb. Zákon ze dne 11. června 1975, kterým se mění zákon č. 93/1951 Sb., o státních svátcích, o dnech pracovního klidu a o památných a významných dnech.

³⁵ Zákon č. 65/1965 Sb. Zákoník práce ze dne 16. června 1965.

³⁶ Zákon č. 141/1988 Sb. Zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění ze dne 21. září 1988, kterým se mění a doplňuje zákon č. 93/1951 Sb., o státních svátcích, o dnech pracovního klidu a o památných a významných dnech.

³⁷ Zákon č. 167/1990 Sb. Zákon ze dne 9. května 1990, kterým se mění a doplňuje zákon č. 93/1951 Sb., o státních svátcích, o dnech pracovního klidu a o památných a významných dnech, ve znění pozdějších předpisů.

nejvýznamnějšího svátku. Jistou představu o vztahu režimu k náboženské otázce si lze velice snadno vytvořit vyhodnocením přístupu k církevním svátkům, kdy postupnou degradací došlo až k totálnímu vymazání těchto svátků novelou svátkového zákona v roce 1951.

3.4. Kategorizace slavnostních akcí

Již při prvním pohledu na téma slavností a oslav je zřejmé, že se jedná o velice pestrou problematiku. Zejména v období moderních či soudobých dějin se setkáváme s nepřehledným množstvím nejrůznějších slavností a oslav. Jde jak o akce mezinárodního významu, tak o akce s regionálně omezenou působností, o akce politické či zájmové, o slavnosti pravidelné či jednorázové, tradiční či nově zavedené. Při prvním seznámení se s touto problematikou se tak mohou slavnostní akce jevit jako zcela nekoordinovaná a chaotická změť nevhodná pro bádání. Při bližším zkoumání je ale zřejmé, že slavnosti mají svá pravidla, hierarchii, zákonitosti, svůj historický vývoj a samozřejmě také své vlastní organizátory a kontrolní mechanismy. Úkolem, který jsem si stanovila, je tuto problematiku zmapovat a poskytnout tak vysvětlení celého systému slavnostního života. Klíčem k systematickému náhledu na slavnostní život je typologie, kategorizace či třídění slavnostních akcí.

K typologii slavnostních akcí přistupují různí badatelé různě. Např. Michael Maurer rozlišuje slavnostní rituály podle toho, s jakou stránkou lidského života jsou spojeny – rozlišuje rituály spojené s během života, s přírodním rokem, církevním kalendářem či slavnostní rituály veřejné.³⁸ Kupříkladu Arnold van Gennep ve své knize *Přechodové rituály* rozděluje slavnostní akce podle jejich významu v životě jednotlivce na rituály nebezpečí, přechodu, trestání, oslavné či rituály úcty.³⁹

Typologii slavnostních akcí jsem ve své práci provedla prostřednictvím jejich členění podle charakteru do několika skupin a podskupin. Členění jsem prováděla z hlediska motivu konání těchto slavností, neboť tento aspekt se mi

³⁸ MAURER, Michael (Hg.): *Das Fest. Beiträge zu seiner Theorie und Systematik*. Köln, 2004.

³⁹ GENNEP, Arnold van: *Přechodové rituály*. Praha, 1996.

vzhledem ke struktuře komunistických slavností jevil jako nejvhodnější. Jako jisté vodítko ke členění jsem použila strukturu slavností, jak ji vytvořil Václav Frolec⁴⁰. Tato struktura je ovšem vypracovaná pro slavnosti městské obecně, není tedy časově ani místně omezená. Po jisté inspiraci jsem vytvořila strukturu aplikovatelnou přímo na československé komunistické slavnosti období let 1948–1989.

V období komunistické éry bylo rozšířeným jevem, že slavnosti byly pravidelně využívány pro propagaci komunistických myšlenek a to i přesto, že s nimi nikterak nesouvisely – např. majálesy, oslavy Mistra Jana Husa, oslavy nejrůznějších výročí apod. Vzhledem k tomu, že organizace veškerých slavnostních akcí podléhala přímému dohledu strany a jejím nejrůznějším složkám, odborům či organizacím, nevynechal režim jedinou příležitost ke své propagaci a adoraci.

Motivem pro konání každé oficiální slavnostní akce v období let 1948–1989 byla samozřejmě snaha reprezentovat a oslavovat československý komunistický režim, vysvětlit jeho opodstatnění, další směřování a v neposlední řadě také socialismus jako takový. Veškeré slavnostní akce tohoto období byly tedy vedeny snahou reprezentovat komunistickou ideologii a její ztělesnění v podobě strany a jejích představitelů. Pro potřeby kategorizace bylo třeba se nad jednotlivými slavnostmi a oslavami zamyslet hlouběji a hledat v nich hlubší motivy pro jejich konání. Pro potřeby typologie slavností jsem tedy hlavní motiv jejich konání – reprezentace oficiálního režimu – posunula do pozadí a zvažovala další pohnutky vedoucí ke konání jednotlivých slavnostních akcí. V rámci vytvořených kategorií jsem slavnosti a oslavy dále řadila dle jejich důležitosti.

Pro vyhodnocení každého slavnostního rituálu a jeho zařazení do správné kategorie jsem brala v úvahu vždy hlavní a nejsilnější motiv konání slavnostní akce. Např. Oslavy výročí vzniku Komunistické strany jsem zařadila do kapitoly oslav výročí, přestože šlo současně o událost, která vedla k prosazení komunistického režimu. Oslava významného výročí byla u této slavnostní akce hlavním motivem konání, historická úloha komunistické strany stála v tomto případě až na druhém místě. Naopak tzv. Dny lidových demokracií jsem zařadila do kapitoly oslav světových událostí vedoucích k prosazení komunistických režimů

⁴⁰ FROLEC, Václav (ed.): *Město: prostor – lidé – slavnosti*. Uherské Hradiště, 1990.

přesto, že se jednalo také o oslavu výročí. V tomto případě se totiž jednalo v první řadě o oslavu ustavení lidově demokratického režimu v dané zemi, ne o výročí události jako takové.

Oslavy 28. října jsem ponechala v kapitole československých významných událostí a to přesto, že měly události vzniku republiky s pozdějším prosazením komunistického režimu pramálo společného. Učinila jsem tak z toho důvodu, že postavení tohoto svátku bylo vždy velice problematické a režim sám hledal k tomuto významnému svátku svůj vztah, jehož formulováním sám sebe definoval a vymezoval. V rámci dané kapitoly jsem tento svátek zařadila na první místo. Prvomájové oslavy jsem vyčlenila do zvláštní kapitoly záměrně a to z důvodu jejich naprosté výjimečnosti a mimořádného postavení ve slavnostním kalendáři komunistického Československa. Přestože byl První máj především mezinárodním dělnickým svátkem připomínající památku bojů amerických dělníků za osmihodinovou pracovní dobu a mohl tak být zařazen v kategorii oslav výročí, spojení svátku s komunistickou ideologií bylo hlavním motivem jeho konání. Výjimečné postavení patří Prvnímu máji také z toho důvodu, že pouze u tohoto svátku bylo do jeho oslav zapojeno veškeré obyvatelstvo – jednalo se o totální svátek.

III. Komunistická oslava jako politický a společenský rituál

Jak již bylo zmíněno, komunistický režim využíval beze zbytku možností slavnostních rituálů k propagaci svých vlastních myšlenek, úspěchů, plánů. Režim zařadil slavnostní rituály do systému jakési legitimizace a reprezentace své moci. Snažil se vytvořit iluzi o skvěle fungujícím státě a o spokojeném obyvatelstvu – k tomu byly ideálním prostředkem právě slavnostní akce a jejich nadšení účastníci. Nutno podotknout, že tento obrázek byl velice pečlivě připraveným divadlem pro místní média a zejména pak pro delegace zahraničních novinářů.

Úkolem slavnostních rituálů bylo podílet se na systému výchovy k novým ctnostem, potvrzovat správnost nastolené cesty a její směřování k lepší budoucnosti. Vznikl tak systém slavností kolem základních cílů a hodnot komunistické ideologie. Ústřední místo v této hierarchii zaujal Svátek práce, který byl přejat z počátků dělnického hnutí – z původní manifestace za sociální požadavky se stala oslava nové moci. Velice důležitým momentem, který komunistické rituály dokázaly skvěle ideologicky využít, bylo vyhraňování se vůči západním mocnostem. Je zřejmé, že často šlo spíše než o reálný obraz Západu o smyšlenou štvavou propagandu, nicméně ideologicky výborně zpracovanou.

Komunistické slavnosti, stejně jako i jiné totalitní slavnostní akce (např. slavnostní rituály hitlerovského Německa), byly typické tím, že postrádaly jakýkoliv projev spontánnosti. Ta byla nahrazena kontrolovanou účastí a organizovaným nadšením, za které byli zodpovědní organizátoři těchto akcí. Takovýto přístup veřejnosti ke slavnostním akcím byl narušen událostmi roku 1968, které přinesly všeobecné uvolnění. Náznaky spontánnosti lze v tomto období vysledovat také ve slavnostech a oslavách, které byly ne náhodou právě v tomto roce nejmohutnějšími akcemi v celém sledovaném období. Lidé vycítili svou příležitost projevit svůj postoj a slavnostní akce, byť obecně nepopulární, jim pro to poskytly vhodnou platformu.

Období normalizace, které následovalo, zasáhlo všechny oblasti lidského veřejného a bohužel často také soukromého života. Ve slavnostním životě se tato éra projevila opět přísně organizovanými slavnostmi. To mělo ve výsledku za

následek jejich obecný úpadek. Pro tuto skutečnost někteří badatelé používají výstižný termín *vyprázdňení rituálu*. O formalizaci a odosobnění rituálu a jeho postupném vyprázdňení hovoří zejména badatelé Christel Lane a Roman Krakovský.⁴¹ Termínem označují slavnostní akce, kterým zůstaly pouze vnější znaky rituálu, jako jsou účast občanů, výzdoba či proslov na tribuně. Naprosto však postrádají vlastní náplň, tedy zájem občanů a jejich aktivní zapojení. Přestože byly v období normalizace pořádány megalomanské slavnostní akce se všemi symbolickými náležitostmi (zejména První máje), z postoje samotných účastníků je zřejmý naprostý odklon od těchto akcí. V postoji organizátorů lze vysledovat obecný úpadek organizátorského nadšení, který se projevil stereotypem v přípravě slavnostních akcí. Zmizely snahy o změnu, o nové pojetí akcí. Pouze byly přejímány již zažitá a vyzkoušená vzory z minulých let. Slavnostní rituály jakoby se staly běžným koloritem doby, nutnou a fádňící záležitostí.

S termínem *vyprázdňení rituálu* souvisí také skutečnost, že pro slavnostní akce v normalizačním období bylo typické zastínění vlastního předmětu oslavy nejrůznějšími propagandistickými tématy. Vedle vlastních výročí tak byla oslavována socialistická společnost jako taková, její úspěšné budování a relativně dlouhé trvání. Místo významu konkrétních výročí byla vyzdvihována důležitost přátelských vztahů s dalšími socialistickými zeměmi, ochrana míru či budování socialismu údernickou prací. Ze slavnostních akcí se staly pouhé příležitosti pro monotónní agitaci a ideové působení.

Tyto zkušenosti se velice hluboko usadily v generaci tzv. *Husákových dětí* a pokřivily jejich vztah ke slavnostním akcím v současné době. Porevoluční doba navíc přinesla neomezený konzum, zábavu a veselí a způsobila, že přítomnost těchto prvků ve slavnostech přestala činit z těchto akcí výlučné zážitky přesahující každodenní realitu. Došlo k zevšednění slavnostních akcí a jejich úpadku. Úpadek veřejných slavností lze v tomto období vysledovat i na západ od našich hranic. Došlo k obecnému úpadku veřejných slavností a naopak vzestupu lokálních a

⁴¹ CHRISTEL, Lane: *The Rites of Rules. Ritual in Industrial Society – The Soviet Case*. Cambridge, 1981. KRAKOVSKÝ, Roman: *Rituel du 1er mai en Tchécoslovaquie: 1948–1989*. Paris–Budapest–Torino, 2004.

folklórních akcí, festivalů, sportovních oslav.⁴² Ze slavností s politickým podtextem se tak staly spíše slavnosti národní.

Jak již bylo zmíněno, komunistický režim vytvořil velice pečlivě promyšlený systém slavnostních rituálů, který byl založený na hierarchii a vzájemné propojenosti. Pro československý komunistický režim měla význam pouze ta výročí, která se nějakým způsobem vztahovala k novodobým dějinám.⁴³ Ve slavnostním kalendáři patřila k významným výročím zejména tato data: 25. únor (Vítězný únor), 5. a 9. květen (Pražské povstání, Osvobození Československa sovětskou armádou), 6. říjen (Den Československé lidové armády) a 28. říjen (Den vzniku Československa, Den znárodnění). K dělnickému hnutí měly vztah 8. březen (Mezinárodní den žen) a První máj (Svátek práce). Vzhledem k hlavnímu spojenci Sovětskému svazu byl velice významný 7. listopad, coby výročí Velké říjnové socialistické revoluce.

Hlavní předválečný svátek 28. říjen, den vzniku Československé republiky, postupně degradoval. Oficiálně byl tento vývoj zakotven ve svátkovém zákoně, jak bylo uvedeno výše. V praxi se tato skutečnost projevila tím, že tento významný den dostával různé přídomy – Den znárodnění⁴⁴, příp. Den vyhlášení federace⁴⁵. 28. říjen byl v letech 1968–88 veden pouze jako významný den republiky Československé a jeho zásadní místo ve slavnostním kalendáři převzal z hlediska ideologického obsahu 9. květen.⁴⁶ Co do umístění v kalendáři, bylo jako náhražka 28. října propagováno výročí VŘSR, které mělo zaplnit celý říjnový měsíc a zcela tak zastínit význam samotného 28. října. Z velkých oslav 28. října (tábory lidu, proslovy, průvody) se staly akce malého rozsahu, které doprovázely pouze veřejné schůze v podnicích, kladení věnců, projevy v domech kultury (ne na náměstích) apod.

Paradoxem je, že pro komunistickou stranu velice významné historické datum 25. únor se nikdy nestalo státním svátkem. Ještě horší osud mělo výročí

⁴² VÁLKA, Josef: Homo festivans. In: *Slavnosti a oslavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku. Opera historica 8*. České Budějovice, 2000, s. 15–16.

⁴³ Viz příloha č. 2 *Slavnostní kalendář komunistického Československa*.

⁴⁴ Znárodnění klíčového průmyslu bylo vyhlášeno slavnostně 28. října 1945.

⁴⁵ 28. října 1968 byl slavnostně vyhlášen zákon o československé federaci – v platnosti od 1. 1. 1969.

⁴⁶ RATAJOVÁ, Jana: Pražské májové oslavy 1948–1989. Příspěvek k dějinám komunistické propagandy. In: *Kuděj – Časopis pro kulturní dějiny*. 1/2000, s. 51–52.

Pražského povstání připomínané 5. května. Tento den se ve slavnostním kalendáři nestal ani významným dnem a zůstal zcela ve stínu výročí osvobození Československa Sovětským svazem. Toto výročí bylo připomínáno sporadicky, spíše jako součást oslav osvobození.

Jana Ratajová si výše zmíněná fakta vysvětluje deklarovanou kontinuitou poválečného vývoje. Jazykem oficiální propagandy lze říci, že květen 1945 znamenal nastoupení cesty socialismu a únor 1948 byl pouhým potvrzením této cesty a jejím konečným prosazením. V tomto chápání hrály události roku 1945 (osvobození Československa Sovětským svazem) velký význam – byly vnímány jako „vznik“ nové republiky.⁴⁷ I z tohoto důvodu bylo upuštěno od velkých oslav 28. října, coby oslavy vzniku první Československé republiky.

Mezi nejvýznamnější komunistické slavnosti patří májové slavnosti, zejména pak prvomájové oslavy. Oslavy Prvního máje měly za úkol demonstrovat kontinuitu režimu a odkazovat k dělnické minulosti strany. Výhodné bylo také umístění svátku v kalendáři na počátku jara, což asociovalo počátek něčeho nového, lepšího. U oslav Prvního máje se projevovala snaha organizátorů o to, aby se tento den stal totálním svátkem celé společnosti. O snaze o zapojení co největšího počtu občanů do slavnosti vypovídají nejrůznější doprovodné akce – asi nejznámější byly brigády pořádané v době blížícího se svátku. Jednalo se o nejrůznější úklidové a stavební práce prováděné samozřejmě zdarma.⁴⁸ O významu tohoto svátku svědčí také pracovní závazky, které byly přijímány právě k tomuto datu. Výsledky závazků pak byly slavnostně vyhlášovány na Prvního máje. V logice věci přitom nešlo o splnění plánu, ale o jeho překročení.⁴⁹

K májovým slavnostem patřily také oslavy 9. května. Přestože byly oslavy dne osvobození považovány za jednu z nejvýznamnějších slavnostních akcí, nebyly zdaleka tak mohutné jako První máje. Na programu těchto oslav byly přehlídky vojenských jednotek v Praze a Bratislavě. V menších městech šlo pouze o kladení věnců k hrobům vojínů, k pomníkům padlých. Jako doprovodné akce byly pořádány sportovní závody a utkání a slavnostní večery. Vojenský charakter těchto akcí dal těmto slavnostem zcela jiný ráz, než tomu bylo u oslav Prvního

⁴⁷ Tamtéž, s. 52.

⁴⁸ Tamtéž, s. 53–55.

⁴⁹ KRAKOVSKÝ, Roman: Ať žije První máj! Rituál oslav Svátku práce. In: *Dějiny a současnost*. 1/2006, s. 19–20.

máje, které byly pojímány jako oslavy s co možná nejvyšší účastí všech občanů. Oslavy 9. května postrádaly jakékoliv vnější prvky radostné oslavy či zábavy. Důraz byl kladen zejména na obřadní průběh celé akce.

Specifickými slavnostmi, které komunistický režim přijal za své a dal jim novou náplň, jsou studentské majálesy. Z původní zábavy středoškoláků coby oslavy jara se staly akce s politickým podtextem pořádané vysokoškolskými studenty. První velký poválečný majáles, kterému předcházely pokusy studentů o demokratizaci společnosti, se konal v roce 1956 a John Matthews o něm hovoří jako o nevydařené revoltě studentů.⁵⁰

Pro období komunistické éry jsou ze sportovních akcí nejznámější spartakiády. První celostátní spartakiáda byla uspořádána v roce 1955 jako součást oslav 10. výročí osvobození Československa Sovětským svazem. Od tohoto roku byly spartakiády pořádaný pravidelně každých pět let.⁵¹ Přestože spartakiády navázaly co do formálního obsahu na sokolské sletové tradice, vnitřní náplň a odkaz těchto akcí se zcela proměnil v propagaci komunistických myšlenek. Mládí a krása lidského těla byly využity k propagaci politických myšlenek.

Typickým rysem komunistických oslav bylo spojování jednotlivých oslav do jedné velké akce a to vždy u příležitosti mimořádného výročí. Např. u příležitosti oslav 30. výročí osvobození Československa proběhly pod hlavičkou těchto mimořádných oslav veškeré slavnostní akce daného období. V roce 1975 tak bylo 30. výročí osvobození Československa sovětskými vojsky připomínáno u příležitosti všech významnějších oslav – Mezinárodního dne žen (8. 3.), Dne učitelů (28. 3.), výročí narození V. I. Lenina (22. 4.), Prvního máje apod. Zmínky o výročí se však objevily také při oslavách menšího významu, například u příležitosti oslav 75. výročí narození Jiřího Wolker (29. 3.).⁵²

Při spojování oslav tak veškeré slavnostní akce daného roku, či minimálně daného období, mohly proběhnout v rámci oslavy tohoto významného výročí a

⁵⁰ MATTHEWS, John: *Majáles 1956. Nevydařená revolta československých studentů. Edice Krize komunistického systému v Československu 1953–1957*. Sv. II. Brno, 2000.

⁵¹ ROUBAL, Petr: „Dnes na Strahově promluví masy“ Proměna symboliky československých spartakiád 1955–1990. In: *Kuděj – Časopis pro kulturní dějiny*. 2/2006, s. 79–89.

⁵² Státní Okresní archiv (dále SOkA) Jihlava, Okresní výbor Národní fronty (dále OV NF) Jihlava. Oslavy 30. výročí osvobození, 1975, nezpracováno.

všemožným způsobem podpořit jeho důležitost. Jubilejní výročí tak bylo zmiňováno ve slavnostních proslovech přidružených akcí, tematicky byly vybírány doprovodné programy a sestavovány seznamy hesel. Téma se tak stalo hlavním motivem daného období.

Další motiv, který prostupuje nejenom komunistickými, ale všemi slavnostmi s politickým ideovým nádechem v jakékoliv době i politickém zřízení, je reakce na aktuální vnitropolitické i zahraniční dění. Veškeré tyto slavnostní akce k dané situaci zaujímají nějaký postoj a jistým způsobem na ni reagují. V případě komunistických slavností a oslav se setkáváme zejména s vyhrcovenou reakcí na zahraniční politické dění, resp. s vyhraněným postojem k „nepřátelskému Západu“. Např. v rámci oslav Mezinárodního dne žen v roce 1955 byly odesílány rezoluce do kapitalistických zemí proti remilitarizaci západního Německa a podepisována výzva Světové rady míru proti přípravě atomové války⁵³. V prvomájovém průvodu, který se v roce 1956 ubíral centrem Jihlavy, byly nesené transparenty s nápisy: *„Pracující! Věc míru a pokroku je nepřemožitelná! Války nejsou nevyhnutelné! Čím aktivněji budou národy hájit mír, tím větší jsou záruky, že nová válka nebude.“* *„Atomovou energií do služeb mírového budování!“*⁵⁴

⁵³ NA, Krajský akční výbor Národní fronty (dále KAV NF) Praha, kart. 132. Směrnice k MDŽ, 1955.

⁵⁴ SOkA Jihlava, OV NF Jihlava. 1. máj 1952, 1957, 1958, 1964, nezpracováno.

IV. Typologie komunistických slavností a oslav

1. Oslavy výročí významných událostí vedoucích k prosazení komunistického režimu

1.1. Oslavy československých výročí

1.1.1. 28. říjen – Den znárodnění

Oslavy 28. října, tedy oslavy výročí vzniku Československé republiky, bývaly až do roku 1948 nejmohutnějšími oslavami vůbec. V období první Československé republiky bývaly slaveny všemi českými korporacemi, spolky a vším českým obyvatelstvem společně, bez politického rozdělení. Vojenské oslavy probíhaly částečně odděleně, avšak určité programy se mísily s akcemi civilními. Typické pro oslavy vzniku samostatného Československa bylo připojování dalších oslav národního charakteru, které tak probíhaly v rámci jedné společné akce.

Prvorepublikové oslavy probíhaly s menšími obměnami s tradičním programem. Před večerním programem se konaly slavnostní večerky, neboli čepobití a lampionové průvody. Součástí vlastních oslav byl velmi okázalý společný průvod všech korporací, spolků, vojska a veřejnosti, mířící na hlavní náměstí v obci. Zde se za zvuku slavnostních fanfár konala přehlídka vojska a následný nepolitický tábor lidu, kde promluvili o významu výročí zástupci města, spolků a korporací a pozvaní vážení hosté. Hosty bývali obyčejně poslanci, ministři, zástupci politických stran, představitelé legionářů, apod. Proslovy se tradičně dotýkaly významu roku 1918 i významu 28. října obecně, hovořilo se o zásluhách T. G. Masaryka za stát, o legionářích, I. světové válce a dalších tématech. Na těchto táborech býval provoláván zdar státu a prezidentovi. Při přehlídkách vojska na náměstí bývali slavnostně přijímáni nováčci. Tato část oslav byla zakončena národními hymnami. Odpolední programy se sestávaly z

důstojných valných hromad, veřejných schůzí, ale i sportovních závodů nebo lidových veselic. Doprovodný program tvořila divadelní a filmová představení, koncerty, umělecké i tělocvičné akademie, přednášky nebo recitace.⁵⁵

Ze všech svátků prošel 28. říjen v porovnání s obdobím první Československé republiky asi největší obsahovou i formální proměnou a po celé sledované období můžeme říci, že byl trnem v oku komunistickým ideologům. Vztah k tomuto výročí se logicky projevil i v jeho postupné degradaci až byl zákonnou úpravou v roce 1951 oficiálně označen jako Den znárodnění – na památku znárodnění bank, pojišťoven, dolů, těžkého a klíčového průmyslu, které bylo slavnostně vyhlášeno 28. října roku 1945. Den 28. října se sice stal touto úpravou *státním svátkem*, ovšem neplatilo pro něj ustanovení o nedělích, tudíž měl tento den pracovní charakter, jako každý jiný. V další úpravě zákona z června 1975 byl dokonce degradován na *významný den*. Teprve v září roku 1988 nový svátkový zákon navrátil 28. říjnu jeho důležitost a označil jej za státní svátek – *Den vzniku samostatného Československa*.

V rámci sledovaného období proběhly nejvýznamnější oslavy 28. října v roce 1948 coby oslavy 30. výročí vzniku Československé republiky. Hlavním heslem oslav bylo „*30 let republiky ve znamení vítězství lidové demokracie a cesty k socialismu*“. Mezi dalšími hesly se objevily slogany „*30 let republiky – vítězství lidové demokracie*“ nebo „*pětiletka – naše cesta k socialismu*“. K největší manifestaci došlo v hlavním městě Praze. Pořadatelem oslav byl Ústřední akční výbor Národní fronty ve spolupráci s krajskými a okresními výbory. Pořadatelské sbory na okresní úrovni byly pověřeny zajištěním nástupu okresních průvodů, krajské pořadatelské sbory měly na starosti řádný průběh manifestace na Václavském náměstí. K účastníkům akce patřili pracovníci všech závodů a úřadů, příslušníci celonárodních organizací, politických stran a korporací, armáda, SNB a dělnické milice.⁵⁶

Průběh slavnostního průvodu a následná manifestace byly skutečně velkolepé. Zaměstnanci všech závodů a úřadů se ráno shromáždili na svých

⁵⁵ V oblastech, kde žila německá menšina, byly oslavy 28. října ideální příležitostí pro německé obyvatelstvo, které bojkotem a ignorací této národní slavnosti vyjadřovalo nesouhlas s republikou a jejím zřízením. SVOBODOVÁ, Jitka: *Slavnosti a oslavy v Jihlavě v období první Československé republiky*. Diplomová práce. FF UP Olomouc, Katedra historie. Olomouc, 2004, s. 19–20.

⁵⁶ NA, Ústřední akční výbor Národní fronty (dále ÚAV NF), fond 357/2, kart. 17, inv. č. 5. 28. říjen 1948–1952, Oslavy 30. výročí ČSR 1948.

pracovištích, kde vyslechli referát⁵⁷ o významu letošních oslav. Účastníci oslav z okresů se shromáždili na okresním shromaždišti, zformovali do průvodů a spolu se standartami, hesly a hudbou se vydali předem určenými ulicemi na Václavské náměstí. V 11:00 byla na Václavském náměstí zahájena manifestace. Na úvod programu byl slavnostně vyhlášen pětiletý plán, následoval projev předsedy vlády, hymny a Píseň práce. Do programu byla zařazena také přehlídka ozbrojených útvarů – armády, SNB a dělnických milic. Součástí přehlídky ozbrojených složek byl také armádní rozkaz, slavnostní pochod armády, SNB a dělnických milic středem Václavského náměstí.⁵⁸

Řazení průvodu bylo přísně organizovanou záležitostí. Na okresním shromaždišti seřadili pořadatelé průvod do 6ti stupů – v přední části průvodu se nacházeli zástupci závodů a úřadů, za nimi ostatní účastníci celonárodních organizací, politických stran a korporací. Standarty, prapory, hudby mohly být rozděleny dle vlastního uvážení. Příslušníci různých organizací či korporací byli povinni reprezentovat v průvodu závod nebo úřad, ve kterém byli zaměstnáni. V okresním průvodu nastoupili pouze ti, kteří nepracovali v závodech a úřadech. Železničáři, elektrikáři, poštáři, hasiči, obecní zaměstnanci, nemocniční personál, řezníci a některé jiné odbory se služebním stejnokrojem byli povoláni na celopražský sraz a v rámci okresu se neúčastnili. Dělnické milice se řídily vlastními pokyny a v organizaci podléhaly přímo kraji. Na každém seřadišti se hlásila skupina vysokých škol, která byla pověřena organizovat vyvolávání hesel. Vysokoškoláci byli řazeni vhodně do okresního průvodu. O důrazu, jaký byl kladen na tuto organizační část akce, svědčí úryvek z archivních materiálů: *„Doporučujeme, aby i okres zorganizoval ve svém průvodu 20-50ti členné skupiny, které by provolávaly hesla, pozdravy apod. Hesla obdržíte z krajského sekretariátu. Hlašte do 26. X. kulturně propagačnímu oddělení kraje, kolik takových skupin budete organizovat.“*⁵⁹

⁵⁷ Do velkých závodů vyslal okres svého referenta, v malých podnicích přečetl referát k tomu určený pracovník za závodní organizace podniku. Referáty byly dodány centrálně okresní odborovou radou do všech podniků. Tamtéž. Pokyny pro uspořádání manifestace k výročí 30 let ČSR dne 28. 10. 1948.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ Tamtéž.

Za výzdobu závodů, domů, oken a výkladů byl odpovědný výbor každé organizace. Pro výzdobu Václavského náměstí byly určeny konkrétní závody. Závod, který uskutečnil nejlepší výzdobu, byl následně odměněn. Hlavním úkolem bylo docílit co největší účasti na této manifestaci – využít všech schůzí, aktivů, stranických i okresních organizací. Mělo být využito veškerých možných prostředků k propagaci akce. Straničtí důvěrníci na nejnižších úrovních byli pověřeni úkolem navštívit každého člena strany a přímo mu uložit jako stranickou povinnost účast na významné manifestaci. K agitaci bylo využito veškerých možných dostupných propagačních prostředků – závodní rozhlas, rozhlasové vozy, transparenty apod.⁶⁰

Pokud jde o ideovou stránku celé akce, vznik Československa byl interpretován zejména jako výsledek boje československého lidu za svobodu, přičemž podnětem k nabytí národní samostatnosti byla Velká říjnová socialistická revoluce. Ideologicky byly využity také revoluční události roku 1918 - vedoucí úlohu v této revoluci převzala podle komunistických ideologů buržoazie, která postupně odbourávala sociální a demokratické vymoženosti. Dělnická třída a pracující lid musel s touto buržoazií v roce 1918 o demokratické a socialistické ideály bojovat. Události, které přinesl rok 1938, měly být jasným důkazem o zradě velkoburžoazie. Květen 1945 pak v tomto pojetí znamenal přelom ve vnitřním a vnějším postavení republiky, kdy začal boj za definitivní vítězství lidové demokracie, dovršený pak v únoru roku 1948.⁶¹

Významné výročí se odrazilo také v průmyslové výrobě a zemědělství – příprava oslav výročí byla současně pojata jako období zvýšeného pracovního úsilí. U příležitosti výročí byly organizovány soutěže v rámci závodů i mezi závody, probíhaly kampaně, přijímány byly závazky, byly organizovány diskuse, udělovány pamětní listy dobře plnícím závodům, odměňování byli také jednotlivci a schopným dělníkům byla udělována studijní stipendia k dalšímu vzdělávání.⁶²

Pokud se zaměříme na vývoj tohoto svátku v rámci sledovaného období, významný obrat je viditelný již u oslav konaných v roce 1950. Ve velkém duchu formou veřejných manifestací měly proběhnout pouze oslavy v metropolích Praze

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Tamtéž.

a Bratislavě. V krajích mělo jít o akce menšího rozsahu a v okresech dokonce o pouhé akademie, přednášky či kulturní večery. Aktivní zapojení závodů a škol bylo nahrazeno schůzemi a osvětovými přednáškami. Ústředním tématem oslav bylo 5. výročí znárodnění průmyslu.⁶³ Také v dalších letech je patrný odklon od velkých veřejných akcí spíše k manifestačním schůzím a výrazný útlum regionálních oslav.

Návrh dopisu krajským výborům o 6. výročí znárodnění připadajícím na 28. října 1951 napovídá o změně přístupu k tomuto bezesporu nejvýznamnějšímu československému svátku: „...*Před 6 lety, 28. října 1945, byly znárodněny banky, pojišťovny, doly a závody těžkého a klíčového průmyslu. 28. říjen se stal pamětním dnem dělnictva a všech pracujících naší lidové demokratické republiky. ... Letošního 6. výročí znárodnění využijeme především k tomu, abychom v našich pracujících upevnili a posílili vědomí odpovědnosti vůči socialistickému vlastnictví. ... Takovým způsobem učiníme další krok k upevnění nových, proletářských a lidových tradic, vztahujících se ke dni 28. října.*“⁶⁴ Zejména z poslední věty je znát odklon od tradice, která se váže k tomuto slavnostnímu dni – vznik Československa v roce 1918 byl zcela upozaděn.

Oslavy 28. října byly ve slavnostním komunistickém kalendáři pomyslně nahrazeny oslavami Velké říjnové socialistické revoluce, které byly připomínány 7. listopadu. Blízkost těchto dvou výročí v kalendáři umožnila, že oslavy VŘSR zcela zastínily význam výročí vzniku republiky. Veškerá media věnovala detailní pozornost výročí VŘSR – byla připomínána historická fakta a souvislosti, pozornost byla věnována přípravám oslav i jejich průběhu. 28. říjen býval zmiňován pouze okrajově – např. malou poznámkou na zadních stranách deníků.

Oslavy 28. října zůstaly v podřízeném vztahu vůči oslavám VŘSR také v případě, že se jednalo o významná kulatá výročí. Např. v Uničově v roce 1978, kdy bylo připomínáno 60. výročí vzniku Československa, byly oslavy zcela zastíněny nevýznamným 61. výročím Velké říjnové socialistické revoluce. Hlavní slavnostní akce přelomu října a listopadu sice proběhly jako společná oslava 60.

⁶³ NA, ÚV KSČ, fond 19/7, a. j. 93. Oddělení kulturně-propagační a ideologické, Praha 1945–1989. Různé slavnosti 1945–1954. Oslavy 28. října. 1950–1951.

⁶⁴ Tamtéž.

výročí vzniku Československa a 61. výročí VŘSR, ale oslavné akce jednoznačně směřovaly k uctění výročí VŘSR.⁶⁵

Ráz oslav 28. října zůstal po celé sledované období v podstatě zachován – veřejné oslavy se konaly pouze ve velkých městech, v malých městech byly na programu přednášky, slavnostní schůze či akademie. Významná kulatá výročí připadající na roky 1958, 1968, 1978 a 1988 byla zohledněna pouze minimálně – tématu se věnovaly ve větší míře celostátní i regionální deníky, které připomínaly události roku 1918. Reálný průběh oslav byl v těchto letech o poznání slavnostnější, projevoval se například bohatším slavnostním programem či významnějšími řečníky na tribunách, přesto byl strohý a spíše formální ráz oslav zachován.

1.1.2. Oslavy osvobození Československa sovětskou armádou

Oslavy osvobození Československa sovětskou armádou připadající na 9. května se po traumatu z druhé světové války zařadily k významným slavnostním událostem. Je samozřejmé, že do těchto slavností se velice viditelně promítl ideový obsah a postupně se oslavy osvobození proměnily z radostné oslavy míru v téměř pietní oslavu vděku Sovětskému svazu a jeho armádě.

V rámci oslav 9. května se tradičně konaly ve všech okresních městech průvody a manifestace pracujících.⁶⁶ V menších městech a obcích proběhly slavnostní veřejné schůze a pietní kladení věnců k hrobům rudoarmějců a bojovníků za svobodu. Ve slavnostních projevech nechyběl odkaz na význam osvobození vlasti sovětskou armádou, význam zvyšování obranyschopnosti státu a budování socialistického hospodářství. Odpolední a večerní programy pak tvořily lidové veselice, ohňostroje a zábavní programy pro děti. Tradiční součástí oslav osvobození byl běžecký závod „*Běh vítězství*“, kterého se za koordinace

⁶⁵ SOkA Olomouc, Okresní akční výbor Národní fronty (dále OAV NF) Olomouc – město, fond M 6–121, kart. 2. Zhodnocení oslav 60. výročí vzniku ČSR, 61. výročí VŘSR a Měsíce přátelství v Uničově.

⁶⁶ Např. v roce 1952 se manifestací ve 20 tisícové Třebíči zúčastnilo 12 tisíc občanů. NA, ÚAV NF, fond 357/2, kart. 161, inv. č. 71. Krajský akční výbor Národní fronty, Jihlava 1948–1954.

Československého svazu mládeže účastnilo velké množství zejména mladých lidí ze škol a závodů. O tom, že se jednalo o skutečně masovou akci, svědčí např. oslavy osvobození v roce 1952. Jen v jihlavském kraji se běžeckého závodu zúčastnilo na 26 tisíc běžců.⁶⁷

Ve větších městech byly manifestace pracujících tradičně spojeny s přehlídkou ozbrojených sil. Nejmohutnější přehlídky probíhaly v Praze. Zde na tuto přehlídku navázal mohutný průvod občanů. Čelo průvodu tvořili pionýři, sportovci a členové ČSM, kteří nesli vlajky, portréty a standardy v podobném pořadí jako při oslavách 1. máje. V čele průvodu pracujících kráčely delegace jednotlivých krajů republiky. Celý průvod se shromáždil v Letenských sadech, odkud se ubíral k budově Ministerstva vnitra tak, aby plynule navázal na vojenskou přehlídku. Slavnostní den byl zakončen podvečerní veselící a ohňostrojem.⁶⁸

Přehlídka vojenských sil s důrazem na přehlídku vojenské techniky a demonstraci početné armády byla hlavním bodem slavnostního programu. Cílem bylo demonstrovat připravenost země k obraně svých občanů, k obraně státu a jeho socialistického zřízení. Přehlídka ozbrojených sil měla být ujištěním pro občany o mírové budoucnosti a současně varováním imperialistickému Západu před případnou agresí. Přehlídka měla být současně signálem pro ostatní sovětské satelity, jakýmsi stvrzením „bratrství ve zbrani“.

Oslavy 10. výročí osvobození Československa připomínané v roce 1955 proběhly jako mimořádně velkolepá událost. Jako hlavní hesla byly stanoveny: „*Sláva X. výročí osvobození naší vlasti sovětskou armádou!*“ a „*Po boku Sovětského svazu, v čele s Komunistickou stranou Československa, kupředu, za socialismus, za mír!*“ Oslavy měly být v první řadě vyjádřením lásky a vděčnosti osvoboditeli a spojenci – Sovětskému svazu a projevem bratrských vztahů všem lidově demokratickým zemím. Do oslav se mělo dále promítnout úsilí o splnění směrnic X. sjezdu KSČ v průmyslu a zemědělství. Důraz na plnění plánu a zvyšování produktivity spolu se snahou o snižování nákladů měl být zřejmý zejména v průmyslových podnicích a jednotných zemědělských družstvech.⁶⁹

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ NA, KAV NF Praha, fond 357/2, kart. 132, inv. č. 63. Směrnice k oslavám X. výročí osvobození naší vlasti sovětskou armádou v pražském kraji.

⁶⁹ Tamtéž.

Oslavy 10. výročí osvobození Československa svou mimořádností vtiskly charakter všem ostatním slavnostním akcím, které se uskutečnily v prvním pololetí roku 1955. Oslavy MDŽ a zejména oslavy Prvního máje byly organizovány jako součást oslav osvobození, přičemž tento moment byl patrný nejenom z přítomných transparentů a hesel, ale také z obsahu tematických přednášek a zábavných doprovodných programů. V rámci oslav 10. výročí osvobození proběhla také první spartakiáda. V rámci oslav 10. výročí osvobození se uskutečnily také slavnostní akce menšího rozsahu: 2. - 3. května byl uspořádán 8. ročník mezinárodního cyklistického závodu míru Praha–Berlín–Varšava, 7. května byla slavnostně otevřena síň sovětské armády v Národním památníku na Vítkově a téhož dne se uskutečnil po celé republice masový štafetový běh tělovýchovných jednot pod názvem „*Běh vítězství*“. V rámci oslav výročí byla uctěna památka padlých – po celé republice proběhlo pietní kladení věnců k hrobům rudoarmějců a bojovníků za svobodu. U příležitosti výročí byla udělována celostátní vyznamenání. Vedle odměňování nejlepších pracovníků byly vyhlášeny také státní ceny v oblasti vědy a umění.⁷⁰

Organizační výbory neponechávaly nic náhodě a načrtly masovým organizacím přesný plán aktivit, které se měly uskutečnit ve vztahu k 10. výročí osvobození. Ve výčtu úkolů pro odborové podnikové organizace se tak objevuje mj. společný nácvik masových a pochodových písní, realizace výstavek spisů Lenina, Stalina a Gottwalda v závodních knihovnách či soustavné zveřejňování zpráv o plnění a uzavírání nových závazků na počest 10. výročí v závodním rozhlasu. Úkolem ROH bylo například zajistit výzdobu nákladních lodí odjíždějících do NDR, Maďarska, Bulharska a Rumunska. Československý svaz mládeže byl vedle jiného pověřen také oživením osvědčených masových písní mládeže. Československý svaz požární ochrany se měl plně zapojit do celostátní akce úpravy a zvelebování města a obcí a samostatnou akcí „*Zvyšujeme požární bezpečnost*“ měl úklidem púd a sklepů obytných domů přispět k větší protipožární bezpečnosti.⁷¹

Oslavy osvobození Československa byly obzvláště v „kulatých“ letech jedněmi z nejvýznamnějších slavnostních akcí celého roku. Oslavné akce se

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Tamtéž.

v těchto případech neomezovaly pouze na 9. května, ale doprovázela je řada doprovodných programů – koncerty, lidové veselice, branné závody mládeže, přednášky či vzpomínkové besedy s pamětníky. Díky tomu, že tyto programy navazovaly bezprostředně na prvomájové oslavy, mohla být vzpomenuita také ostatní výročí druhé světové války, výročí menšího významu, která stála ve stínu velkých oslav osvobození – např. výročí Pražského povstání připadající na 5. května.

O tom, jak pečlivě bylo výročí osvobození využíváno z hlediska ideologie, svědčí referát k 30. výročí osvobození v roce 1975, připravovaný Okresním akčním výborem Národní fronty v Jihlavě. Ručně vpisované poznámky, škrty a vpisky ve strojopisu referátu vypovídají o tom, jak bylo vhodně zacházeno a místy také manipulováno s historickými fakty tak, aby bylo docíleno správného ideologického vyznění.

Referát vyzdvihuje v první řadě hrdinství sovětského lidu a následné lidské i materiální ztráty: *„Cesta k budování socialistické společnosti v Československu byla otevřena vítězstvím Rudé armády nad fašistickým Německem. 20 milionů lidských obětí a obrovské materiálové ztráty, které stála Sovětský svaz 2. světová válka, dokumentují tíhu boje proti fašismu na východní frontě. Hrdinství sovětských lidí v těžkých válečných podmínkách a jejich odhodlání bránit socialistickou vlast vzbudilo obdiv a sympatie prostých lidí celého světa. Bez vítězného pochodu Sovětské armády by nemohl být fašismus poražen.“*⁷²

Referátu bylo využito také k vymezení dělnické třídy vůči tzv. buržoazii: *„V době, kdy nás západní mocnosti Anglie a Francie opustily a podepsaly mnichovskou dohodu, nabídl Sovětský svaz Československu vojenskou pomoc a mnichovskou dohodu neuznal. Mnichov však měl i vnitřní příčiny. Česká a slovenská buržoazie si uvědomovala růst prestiže Komunistické strany Československa a proto třídní zájmy buržoazie zvítězily nad zájmy národními.“*⁷³

Oproti tomu zmínky o odboji a partyzánském hnutí byly z referátu vyškrtnuty. Původně měl referát obsahovat také zmínku o statečnosti československého lidu, ta však byla vynechána: *„Československé partyzánské hnutí začalo malými skupinami již v roce 1942. Aktivní partyzánské skupiny*

⁷² SOKA Jihlava, OV NF Jihlava. Oslavy 30. výročí osvobození, 1975, nezpracováno.

⁷³ Tamtéž.

působily na mnoha místech. Vznikaly na Poděbradsku, na českomoravském pomezí, v Beskydech a jinde. Rok 1945 znamenal stupňování partyzánské činnosti.“ Zmíněný referát tak připomíná pouze komunistický protifašistický boj: „V odbojové protifašistické činnosti se stále více upevňovaly pozice komunistické strany, která si získávala autoritu svým důsledným protifašistickým postojem, svou orientací na Sovětský svaz.“⁷⁴

Podobně jako u jiných slavnostních akcí, se také v přípravě oslav osvobození Československa postupem let snižoval význam konkrétního výročí a oslavy bylo stále více využíváno k bilancování. Návrh plánu akcí okresní organizace Svazu československo-sovětského přátelství v Olomouci k 30. výročí osvobození uvádí: *„Oslavy 30. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou se nebudou omezovat jen na události, které bezprostředně souvisely s tímto procesem. Využijeme jich k tomu, abychom názorně a přesvědčivě ukázali, co všechno se u nás za uplynulých 30 let změnilo, jakého výrazného pokroku jsme dosáhli ve všech oblastech politického a společenského života. Budeme na faktech dokládat historické změny v ekonomické, sociální i politické struktuře naší společnosti, vynikající úspěchy v politickém, hospodářském a kulturním životě našeho lidu.“⁷⁵*

1.1.3. Oslavy československo-sovětského přátelství

Oslavy československo-sovětského přátelství (ČSP) lze zařadit ke slavnostním akcím, které byly velice úzce propojeny s komunistickou ideologií. Jejich počátek musíme hledat v období po druhé světové válce, kdy začaly být pořádány jako výraz vděku za osvobození Československa sovětskou armádou. Oslavy ČSP lze označit v podstatě za rozšíření oslav Velké říjnové socialistické revoluce, které byly jejich hlavním součástí. Oslavy Československo-sovětského přátelství se tedy neomezovaly pouze na výroční den Velké říjnové socialistické

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ SOKA Olomouc, OAV NF Olomouc – město, fond M 6–121, kart. 2. Oslavy 30. výročí SNP.

revoluce, tedy 7. listopad, ale býval jim každoročně věnován celý měsíc říjen/listopad. Slavnostní zahájení Měsíce československo-sovětského přátelství (MČSP) bylo spojeno přímo s oslavami VŘSR. Organizaci MČSP měl na starosti Svaz československo-sovětského přátelství a jeho krajské, okresní a místní výbory.⁷⁶

V rámci MČSP se konala tradiční běžecká hvězdicová štafeta. Např. v roce 1954 se jí zúčastnilo na 25 tisíc běžců, kterým přihlíželo 52 tisíc diváků. Štafeta měla být ideově využívána ke zvýšení socialistické soutěživosti pracujících. To však nebylo v některých okresech, jak uvádějí prameny, plně pochopeno a využito. Inkriminované okresy si měly vzít z tohoto stavu ponaučení a situace se již napřesrok neměla opakovat.⁷⁷ Ústřední štafeta, která byla odstartována 5. listopadu 1954 na závěr manifestace na Staroměstském náměstí, se ještě na náměstí rozdělila na severní a jižní větev a dále pokračovala do Berouna a Slaného. V jednotlivých obcích zabezpečovaly organizaci a zdárný průběh akce štafetové komise, které zodpovídaly také za hojnou účast diváků.⁷⁸

Další akcí, která tradičně doprovázela oslavy MČSP, byly lampionové průvody mládeže pořádané v předvečer oslavy VŘSR. Poprvé se tato akce konala v roce 1953 a po úspěšném zopakování v roce 1954 se stala pevnou součástí slavnostního programu. V některých místech byly lampionové průvody zahájeny armádním čepobitím. Do přípravy oslav byli často zapojováni také školáci a to tím způsobem, že v rámci školní výuky mohli prověřit své dovednosti při zhotovování vlastních lampionů. Zájem mládeže o tyto aktivity a tedy i o oslavy samotné měly dále podnítit soutěže o nejkrásnější lampion či výstavy lampionů.

Hlavní akcí slavnostního programu MČSP byla manifestace pracujících u příležitosti oslav výročí VŘSR, v Praze konaná tradičně na Staroměstském náměstí. Tak jako u dalších komunistických slavností, manifestace byla započata masovým průvodem pracujících, který se sestával z dílčích menších průvodů – závodních, zájmových apod. Před tribunou průvod zastavil a vyslechl proslovy zástupců města. Na celostátní manifestaci na Staroměstském náměstí se svými

⁷⁶ NA, KAV NF Praha, fond 357/2, kart. 132, inv. č. 63. Konečné zhodnocení Měsíce československo-sovětského přátelství v pražském kraji, 1954.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Tamtéž.

proslovy nejčastěji vystupovali předseda vlády a sovětský velvyslanec, slavnostní den byla zakončen lidovou veselící.⁷⁹

Nedílnou součástí oslav MČSP bylo kladení věnců k hrobům sovětských vojnů. Pietní kladení věnců se konalo den před výročím VŘSR. V Praze se tato akce odehrávala na Olšanech u Památníku sovětských hrdinů a to za účasti prezidenta republiky a dalších zástupců vlády a strany.

Posilování bratrských vztahů se Sovětským svazem bylo dáno především snahou o projevení díky za osvobození republiky. Zejména v 50. letech však byla válečná zkušenost stále natolik čerstvá, že spojenectví s velkým hráčem a současně osvoboditelem, bylo ujištěním o zajištění mírové budoucnosti. Tyto myšlenky vyplývají mimo jiné také z konečného zhodnocení akce Měsíc československo-sovětského přátelství v roce 1954: *„Měsíc československo-sovětského přátelství v roce 1954 probíhal v údobí, kdy mezinárodní a vnitropolitické události mají nesmírný význam pro zajištění kolektivní bezpečnosti národů a upevnění míru na celém světě. Celá masově-politická kampaň a výsledky, jichž bylo dosaženo, potvrzují politické uvědomění pracujícího pražského kraje. ... Měsíc ČSP představuje svými výsledky podíl při plnění nejdůležitějšího úkolu – posílit tábor míru, prohloubit spojenectví a přátelství lidu Československa a Sovětského svazu.“*⁸⁰

1.1.4. Vítězný únor

Události, které se odehrály v únoru roku 1948, patří vzhledem ke svému vlivu, který měly na další běh dějin, k mimořádně významným politickým zvratům československých dějin 20. století. Paradoxně se jim však podobného významu ve slavnostním kalendáři nedostalo. Výročí Vítězného února bylo tradičně chápáno jako čistě československá a tudíž regionálně omezená událost nemající vliv na socialistický tábor. Oslavy Vítězného února byly každoročně zastíněny

⁷⁹ Pražské manifestace u příležitosti oslav československo-sovětského přátelství se v roce 1954 zúčastnilo 180 tisíc občanů, což představuje v případě nově implementovaného svátku úctyhodný počet. Tamtéž.

⁸⁰ Tamtéž.

oslavami osvobození Československa sovětskou armádou. V logice věci, byly únorové události roku 1948 chápány jako pouhé potvrzení stavu, který byl právě osvobozením sovětskými jednotkami nastolen. Byly tedy jen pouhým dokonáním a formálním stvrzením již dříve nastoleného prosovětského směřování Československa. Přestože dnes vnímáme význam těchto událostí jako klíčový, dobový slavnostní kalendář naskýtal jen pramálo prostoru pro jejich velkolepou oslavu.

Oslavy Vítězného února byly charakteristické konáním slavnostních zasedání ÚV KSČ a Ústředního výboru Národní fronty. V regionech pak probíhaly schůze krajských, okresních a místních výborů těchto organizací a zejména shromáždění závodních rad ROH. Na školách byly před začátek výuky zařazeny projevy učitelů před shromážděnými žáky.⁸¹ Masové zapojení občanů do těchto oslav bychom v tomto případě hledali marně.

V roce 1958 proběhly oslavy 10. výročí únorového vítězství pod heslem „*Pod vedením KSČ kupředu za dovršení socialistické výstavby*“.⁸² V rámci slavnostních zasedání byly předávány státní vyznamenání členům Lidových milic, nejlepším pracovníkům a kolektivům závodů. Hlavním programem těchto setkání byly projevy o významu Února 1948. Výročí bývalo využíváno jak ke zhodnocení práce a vyhodnocování nejlepších pracovníků, tak také k vyhlásování pracovních závazků. Jedinou veřejnou akcí, která se u této příležitosti konala, byly vojenské přehlídky. V hlavním městě se na Letenské pláni 25. února 1958 uskutečnila u příležitosti oslav 10. výročí Vítězného února přehlídka jednotek československé armády a Lidových milic. Jednotkám Lidových milic byly u této příležitosti předány bojové zástavy. Podobné manifestace samozřejmě o poznání menšího významu byly uspořádány také ve všech krajských městech. Součástí oslav byl také kulturní program, který se sestával ze slavnostního představení konaného v předvečer vlastní oslav v Národním divadle v Praze, v regionech se představení konalo ve všech krajských městech.⁸³

Postupem doby se z oslav stále více vytrácela vzpomínka na vlastní události Vítězného února a předmětem oslav se stávaly úspěchy socialistické

⁸¹ NA, ÚAV NF, fond 357/2, kart. 128, inv. č. 63. Krajský akční výbor Národní fronty, Praha 1952.

⁸² Všeodborový archiv, fond ÚRO/Před., kart. 38, inv. č. 281/2/8. Účast ROH na oslavách 10. výročí únorového vítězství.

⁸³ Tamtéž.

společnosti a výzvy v její upevňování. V období normalizace byla hesla jako udržení míru či střežení a rozvoj socialistického zřízení hlavními tématy oslav. Např. oslavy 29. výročí Vítězného února v roce 1977 měly mít následující ideově politické zaměření: „*Součástí nastávajících oslav musí být prohloubení ideového působení mezi našimi pracujícími, zvláště pak upevňování revolučních myšlenek Února mezi mladou generací, zejména mezi dělnickou mládeží v závodech a mladými družstevními rolníky, přičemž budeme klást důraz na to, že je povinna odkaz Února převzít a v duchu revolučních tradic dělnické třídy tento odkaz při budování rozvinuté socialistické společnosti v naší vlasti střežit a dále rozvíjet. Je nutné nadále věnovat pozornost prohlubování ideově výchovného působení na naši mládež ve školách všech stupňů, zejména pak podtrhnout vliv SSM a PO SSM.*“⁸⁴

1.1.5. Oslavy Slovenského národního povstání

Výročí Slovenského národního povstání (SNP), které bylo tradičně připomínáno 29. srpna, bylo vzpomínkou na ozbrojené protifašistické povstání na Slovensku v závěru druhé světové války. U příležitosti oslav SNP probíhaly slavnostní zasedání stranických, státních a společenských orgánů, členských organizací Národní fronty, dále pak slavnostní večery a vystoupení souborů, promítání filmů, výstavy a putovní výstavky k SNP, lampionové průvody, pietní akty spojené s kladením věnců k památníkům padlých sovětských vojáků a umučených občanů, setkání mládeže, sportovní a branné akce, zájezdy po stopách SNP, zapalování ohňů apod.⁸⁵

Počet a rozsah slavnostních akcí byl dán vždy důležitostí daného výročí. Např. v roce 1974 u příležitosti 30. výročí Slovenského národního povstání proběhlo jen v okrese Olomouc na 130 nejrůznějších slavnostních akcí, jichž se

⁸⁴ SOkA Olomouc, OAV NF Olomouc – město, fond M 6–121, kart. 2. Ideově politické zaměření oslav 29. výročí Vítězného února.

⁸⁵ SOkA Olomouc, OAV NF Olomouc – město, fond M 1–39, (1947) 1948–1949 (1950), kart. 5, inv. č. 80. Oslavy 30. výročí SNP.

účastnilo přes 10 tisíc občanů. Oslavy byly zahájeny již 14. srpna slavnostním společným zasedáním předsednictva Okresního výboru Svazu československo-sovětského přátelství za přítomnosti přímých účastníků SNP.⁸⁶ Významného výročí bylo využito také k přijímání závazků ať už pracovního i nepracovního rázu. Vedle pracovních úkolů byly např. přijímány závazky na nábor nových členů strany, dárcovství krve či sběr kovů.⁸⁷ V letech, kdy se nejednalo o takováto významná výročí, se oslavy obvykle omezily na slavnostní schůze, zasedání a přednášky bez výrazných požadavků na účast veřejnosti.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ SOKA Olomouc, OAV NF Olomouc – město, fond M 6–121, kart. 2. Oslavy 30. výročí SNP.

1.2. Oslavy výročí ostatních zemí socialistického bloku

1.2.1. Oslavy Velké říjnové socialistické revoluce

K mezinárodním oslavám celého sovětského bloku patřily oslavy výročí Velké říjnové socialistické revoluce připadající na 7. listopadu. Jednalo se o velice mohutné akce, které svým významem zastínily do roku 1948 doposud nejvýznamnější oslavy konané v měsíci říjnu, a to oslavy 28. října. O významu oslav výročí VŘSR svědčí také masivní mediální kampaň, která každoročně akcím předcházela. V tisku se tak s dostatečným časovým předstihem objevovaly obsáhlé články o událostech Velké říjnové revoluce a jejím významu pro současné dění. Výročí 28. října bylo zmiňováno velice sporadicky, často strohým konstatováním na zadní straně.

Oslavami Velké říjnové socialistické revoluce si komunistický režim připomínal převzetí moci ruskými bolševiky provedené v Rusku 7. listopadu 1917 (podle tehdy platného juliánského kalendáře 25. října) útokem proti Zimnímu paláci, sídlu Prozatímní vlády. Tyto události vedly k občanské válce, následnému vzniku Sovětského svazu a znamenaly počátek šíření komunismu.

V předvečer oslav výročí Velké říjnové socialistické revoluce se konaly oblíbené lampionové průvody mládeže. V roce 1954 se velkého lampionového průvodu v Praze účastnilo na 44 tisíc osob ze 16ti pražských obvodů. Jako součást příprav na lampionový průvod si děti zhotovovaly své vlastní lampiony a u příležitosti příprav jim byl vysvětlován význam výročí a podstata VŘSR. Pro zatraktivnění akce byly uspořádány výstavy lampionů a celorepublikové soutěže o nejkrásnější lampion.⁸⁸

Součástí oslav byly doprovodné akce jako kladení věnců na hroby sovětských vojáků. V Praze se uskutečnila tato pietní akce u Památníku sovětských hrdinů na Olšanech. Pokládání věnců se zúčastnil prezident republiky,

⁸⁸ NA, KAV NF Praha, fond 357/2, kart. 132, inv. č. 63. Konečné zhodnocení Měsíce čsl-sovětského přátelství v pražském kraji 1954.

22 ústředních, krajských a městských delegací, delegace z pražských závodů, úřadů apod.⁸⁹

V rámci hlavního programu pražských oslav proběhla manifestace na Staroměstském náměstí, které se zúčastnilo 180 tisíc účastníků. V rámci tak masové akce došlo samozřejmě k drobným kolizím. Ukázka z hodnotící zprávy: *„Velká účast pracujících překvapila dobře a odpovědně připravenou organizací průvodu a manifestace. Byly přeceněny dosavadní zkušenosti a tím se projevíly některé nedostatky. Např. průvody Praha 4, 5, 6 byly zastaveny ještě procházejícím 20 000 průvodem Prahy 1. Průvod Prahy 12 byl sveden nepověřeným pořadatelem z Prahy 9 jiným směrem, než určovala trasa. U Prahy 9 se ukázalo příliš časně určení srazu. Aby tyto nedostatky byly odstraněny, bude pro příští rok doporučeno u každého obvodu zařazení vedoucího rozhlasového vozu s napojením na organizační štáb manifestace a zajištění podrobnější instruktáže pořadatelských sborů.“*⁹⁰

Před shromážděným davem na Staroměstském náměstí vystoupil se slavnostním proslovem předseda vlády V. Široký a se zdravicí pronesenou z části v českém jazyce vystoupil také velvyslanec Sovětského svazu N. P. Firjabin. Oficiální část akce, která samozřejmě nepostrádala žádný z oficiálních prvků, výzdobu, prapory, státní hymny apod., byla zakončena lidovou veselí. Vzhledem k vysokému počtu účastníků v Praze byla akce vyhodnocena jako mimořádně zdařilá. Počet manifestujících v jednotlivých krajích byl ale v porovnání s předchozími lety kritizován jako velice nízký – např. v Kladně se zúčastnilo 20 tisíc účastníků, v Mladé Boleslavi 10 tisíc.⁹¹

V menších městech a obcích se oslavy většinou omezily na lampionové průvody a slavnostní shromáždění s projevy v závodech, školách a úřadech. Dále byly pořádány přednášky, besedy, diskuzní večery, setkání pracovních kolektivů, besedy o knihách, kulturní večery, recitační soutěže, koncerty apod.⁹²

Na přelomu 70. a 80. let lze u oslav VŘSR, podobně jako u jiných oslav tohoto období, vyzorovat jakési vyprázdnění rituálu. Samotné výročí ustupuje do

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² SOkA Olomouc, OAV NF Olomouc – město, fond M 6–121, kart. 2. Oslavy VŘSR 1979.

požadí a předmětem oslavy bývá bilancování dosažených úspěchů či pracovní závazky na další období. Materiál k oslavám v roce 1979 *Ideově politické pojetí a organizační zajištění 52. výročí VŘSR a Měsíce československo-sovětského přátelství* uvádí následující: „Akce pořádané v MČSP 1979 a na počest uvedených slavných výročí se budou konat v atmosféře činorodé aktivity pracujících při plnění programu XV. sjezdu KSČ. Základním požadavkem tohoto plánu je rozvíjet politickou, společenskou a pracovní aktivitu a iniciativu pracujících, zvyšovat na všech úsecích našeho národního hospodářství efektivnost a kvalitu práce, aby splněním státního plánu letošního roku byly vytvořeny příznivé podmínky pro úspěšnou realizaci úkolů posledního roku šesté pětiletky. Jeho cílem je upevňování a rozvíjení socialismu, růst uvědomění a politicko-morální jednoty lidu, zvyšování jeho hmotné a kulturní úrovně, vytvoření materiálních, ideových a morálních základů komunismu.“⁹³

1.2.2. Svátky lidově demokratických zemí

K mezinárodním oslavám celého sovětského bloku patřily oslavy dnů lidových demokracií. Tyto svátky byly slaveny v průběhu celého roku a byly připomenutím úspěšného nastolení lidově demokratických režimů v jednotlivých zemích. Termín oslavy byl dán vždy datem konečného prosazení komunistické vlády v té které zemi. Např. v podzimním období každého roku byly slaveny dny lidových demokracií těchto zemí: Korea 15. 8., Rumunsko 23. 8., Bulharsko 9. 9., Čína 1. 10., NDR 7. 10.

K těmto oslavám se obracela pozornost všech složek Národní fronty. Na regionální úrovni byly tyto oslavy reflektovány zařazováním proslovů do programů slavnostních schůzí všech složek Národní fronty. Na centrální úrovni probíhaly vedle těchto oficiálních vzpomínek také slavnostní akce zaměřené zejména na kulturu dané země. Nejčastěji tak ve Valdštejnské zahradě či Lucerně probíhaly

⁹³ Tamtéž.

kulturní večery, na kterých vystupovaly umělecké soubory z dané země. Na programu byly nejčastěji hudební, divadelní či recitační vystoupení mládeže.⁹⁴

⁹⁴ NA, KAV NF Praha, fond 357/2, kart. 129, inv. č. 63. Kalendář oslav státních svátků lidových demokracií ve III. čtvrtletí 1952.

2. První máj

Oslavy 1. máje jako Svátku práce mají pestrou minulost, kterou považují za vhodné, vzhledem ke specifičnosti a výjimečnosti tohoto svátku, blíže popsat. Májové období vyplňovaly od pradávna lidové obyčeje oslav probuzené přírody, které provázelo velké množství nejrůznějších tradic symbolického charakteru. Noc před 1. májem byla dobou kouzel, charakteristická pomyslným pálením čarodějnic. Dalším lidovým zvykem tohoto období bylo stavění májky. Existují různé zprávy o symbolice májky, dni jejího stavění i jejich počtu.⁹⁵ Obecně můžeme První máj označit jako radostnou oslavu jara, přicházejícího léta, projev radosti z probuzené přírody. Pozůstatky těchto lidových zvyklostí se uchovaly do dnešní doby převážně na venkově – setkat se můžeme především se stavěním májky či pálením čarodějnic.

Postupem doby dostal První máj jiný charakter – v roce 1889 kongres II. internacionály v Paříži vyhlásil 1. máj za mezinárodní dělnický svátek na památku bojů amerických dělníků za osmihodinovou pracovní dobu, které vyvrcholily krvavými demonstracemi počátkem května 1886. Požadavky osmihodinové pracovní doby se pojily s hesly všeobecného, rovného hlasovacího práva, ve válečných dobách přistupovaly ještě hlasy proti válce. Nemůžeme ovšem mluvit o výměně lidových tradic za dělnické manifestace, spíše se jednalo o souběžné konání. V některých oblastech vzhledem k hluboké tradici však nadále lidové obyčeje převažovaly.⁹⁶

V československém prostředí dostaly prvomájové oslavy nový ráz 27. března 1919, kdy byl 1. máj ustanoven zákonem za státní Svátek práce. Úpravou z roku 1925 byl potom zákonem č. 65/1925 Sb. označen za památný den.⁹⁷ Svátek povýšil v nových poměrech samostatného státu na slavnost národního rázu. V období první republiky slavily První máj jednotlivé politické strany a jejich příznivci odděleně, vlastní oslavu mělo také vojsko. Jednotlivým politickým stranám bývala přidělována pravidelně stejná místa pro konání táborů lidu,

⁹⁵ Znamé obyčeje doprovázelo velké množství dalších lidových tradic – mlácení kačera, stínání kohouta, obřady spojené se slavením hodů, posvícení, ... ZÍBRT, Čeněk: *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha, 1950, s. 279–282.

⁹⁶ *První máje na Jihlavsku 1890–1960*, kol. aut. Jihlava, 1960, s. 11–22.

⁹⁷ *Slovník veřejného práva československého*, sv. IV. Brno, 1938, s. 792–793.

neboli politických shromáždění. Tradičním cílem průvodu Komunistické strany Československa býval Dělnický dům. Bylo-li potřeba, šel s komunistickým průvodem policejní doprovod. Stalo se také, že komunistické prvomájové oslavy měly dohru až u soudu. Jako např. v roce 1932 v Jihlavě, kdy se komunistická řečnice musela před soudem zpovídat ze svého projevu na táboru lidu, ve kterém vybízela k revoluci.⁹⁸ Po dopoledních oslavách následovaly obyčejně odpolední veřejné schůze a večerní koncerty, divadelní představení, tělocvičné akademie či lidové veselice s tanci a zpěvy, pořádané opět politickými stranami odděleně. Účast obyvatelstva na prvomájových oslavách se velmi různila. Např. v roce 1935 vzhledem k blízkosti parlamentních voleb, byly prvomájové oslavy pojaty již jako volební manifestace a byly velmi početné.⁹⁹

Oslavy 1. máje navázaly po druhé světové válce na předválečné tradice. Ještě v letech 1946–1947 byly oslavy pořádány odděleně jednotlivými politickými stranami tak, jak bývalo zvykem v období první Československé republiky, a byly tradičním připomenutím mezinárodního dělnického hnutí a jeho úspěchů. Pro roce 1948 se situace razantně změnila a První máje povýšily na slavnostní akce mimořádného významu, které naprosto zastínily všechny ostatní slavnosti a oslavy. Oslavy 1. máje patřily v celém sovětském bloku vždy k nejvýznamnějším slavnostním akcím v rámci celého slavnostního roku. Jejich význam, coby oslavy Svátku práce, byl však uměle utvářen politickými elitami. Oslavy 1. máje byly společné celému socialistickému bloku a jako takové symbolicky utvrzovaly sovětskou sféru vlivu a mocenského zájmu. Z toho důvodu byl na tyto slavnosti v Moskvě kladen mimořádný důraz. Tento tlak se podařilo přenést z Moskvy přes vlády jednotlivých států až do nejmenších stranických organizací, které se podílely na organizaci velkolepých a v dějinách zcela mimořádných slavnostních akcí.

Pořadatelé komunistických oslav dokázali velice chytře využít spojení staré dělnické tradice s oslavou jara. Zasazení oslavy do období jara, které bývá chápáno jako období lásky, radosti a naděje, jenom napomohlo zdůraznění ideologického podtextu slavnosti. Barevné průvody měly po více než 40 let

⁹⁸ SVOBODOVÁ, Jitka: *Slavnosti a oslavy v Jihlavě v období první Československé republiky*. Diplomová práce. FF UP Olomouc, Katedra historie. Olomouc, 2004, s. 33.

⁹⁹ Na táboru Komunistické strany bylo přítomno 300 osob, Československá strana národně socialistická byla zastoupena 805 osobami a Československá sociálně demokratická strana dělnická 1100 osobami. Pro porovnání, v roce 1931 bylo na táboru komunistů přítomno pouze 80 osob. Tamtéž, s. 34.

symbolizovat odhodlání kráčet vpřed k vítězné budoucnosti. Prvek průvodu, který byl převzatý již z předválečného období, byl bezesbytku využit k předávání ideologického poselství. Každý První máj se tak statisíce lidí shromažďovaly na pracovištích, aby následně vytvořily mohutný a nepřemožitelný proud, který krácel ulicemi. Původní oslava dne boje za sociální práva byla nahrazena oslavou práce a jejího hrdiny – dělníka. První máj se stal skvělou platformou pro šíření modelů socialistického chování a představy o ideální socialistické společnosti a to jak mezi domácími, tak také zahraničními diváky.¹⁰⁰

Oslavy 1. máje měly především vyjadřovat podporu obyvatelstva režimu, jeho domácí i zahraniční politice, byly koncipovány tak, aby odrážely náladu ve společnosti. Vrcholně nenávistná propaganda kulminující v letech 1951 a 1952 tak byla přítomna také v prvomájovém průvodu. Hesla, alegorické vozy i divadelní představení byly plné bojovných hesel směřujících proti Západu. Specifickým rokem, také v oslavách 1. máje, byl rok 1968. Tento rok byl pražský prvomájový průvod deklarován jako zcela nepovinný. Přesto se jej oproti „běžným“ letům zúčastnilo nejvíce účastníků – podle oficiálních odhadů 400 tisíc lidí (průměrný počet účastníků se pohyboval okolo 300 tisíc osob). Z průvodu bylo cítit nadšení a očekávání příštích událostí. Průvodu se zúčastnily také nově vzniklé organizace, např. Klub angažovaných nestraníků či Junák.¹⁰¹ V roce 1969 se z obav před propuknutím masivních vášní celopražský májový průvod nekonal. Také na regionální úrovni byly prvomájové štáby ochromeny a organizována byla pouze na slavnostní shromáždění.

Prvomájové oslavy v roce 1968 byly plánovány ve velkém měřítku také z toho důvodu, že na rok 1968 připadala řada dalších významných výročí – např. 50. výročí vzniku Československa. Prvomájový průvod v roce 1968 nebyl zdaleka nejpočetnější pouze v Praze. Také regiony zaznamenaly neobvyklou účast občanů. Například jihlavské hlavní náměstí bylo tento rok beze zbytku zaplněno účastníky slavnostní akce, když na náměstí dorazil velkolepý průvod, jehož dva

¹⁰⁰ KRAKOVSKÝ, Roman: Ať žije První máj! Rituál oslav Svátku práce. In: *Dějiny a současnost*. 1/2006, s. 17–20.

¹⁰¹ RATAJOVÁ, Jana: Pražské májové oslavy 1948–1989. Příspěvek k dějinám komunistické propagandy. In: *KUDEJ – Časopis pro kulturní dějiny*. 1/2000, s. 51–64.

hlavní proudy byly vytvořeny pracujícími dvou největších místních podniků Motorpalu a Modety.¹⁰²

Normalizace poznamenala na dlouhou dobu nejenom celou československou společnost, ale vtiskla také charakteristickou tvář prvomájovým oslavám. Již v roce 1970 se oslavy Prvního máje konaly jako pečlivě připravená celostátní akce, která byla pod plnou kontrolou nejenom organizačních výborů, ale zejména uniformovaných i neuniformovaných bezpečnostních složek. Prvomájové oslavy byly v roce 1970 spojeny s mohutně oslavovaným 100. výročím narození V. I. Lenina a 25. výročím osvobození Československa. V období normalizace se z prvomájových průvodů, které ještě před rokem 1968 vykazovaly jakési prvky radosti a veselí, staly fádní slavnostní akce s vynucovanou účastí obyvatelstva. Byly to akce postrádající jakoukoli spontánnost či angažovanost. Bylo obnoveno hlavní heslo oslav „*Proletáři všech zemí spojte se!*“ Oficiální hesla, slogany, projevy zůstaly po celou dobu normalizace v podstatě neměnné.¹⁰³

Ať už se jednalo o velké pražské oslavy či průvody v menších městech, jejich průběh byl stejný. Hlavním bodem a současně vyvrcholením slavnostního programu byl prvomájový průvod. Všichni občané dopředu věděli, v kolik hodin a kam se mají na 1. máje dostavit. Takto byly hned v ranních hodinách tvořeny malé prvomájové průvody zformované z významných podniků, škol, zájmových organizací, uniformovaných složek (hasičů, pionýrů, Lidových milic apod.). Trasa jednotlivých průvodů byla pečlivě koordinována s ostatními průvody tak, aby se v danou chvíli spojily a pokračovaly směrem k centru města společně. Na hlavní náměstí tak často dorazil již mohutný dav složený z dílčích průvodů. Řazení těchto průvodů přitom nebylo nahodilé, bývalo naopak velice dobře promyšleno. Čelo a závěr průvodu podléhaly zvláštní organizaci. Nacházeli se zde zástupci uniformovaných složek v krojích či uniformách (pionýři, Československý svaz mládeže, příslušníci Lidových milic¹⁰⁴ a do roku 1952 i Sokolové). Uvnitř byl

¹⁰² SOKA Jihlava, OV NF Jihlava. Oslavy 1. máje a osvobození Československa 1966, nezpracováno.

¹⁰³ RATAJOVÁ, Jana: Pražské májové oslavy 1948–1989. Příspěvek k dějinám komunistické propagandy. In: *KUDĚJ – Časopis pro kulturní dějiny*. 1/2000, s. 51–64. KRAKOVSKÝ, Roman: Ať žije První máj! Rituál oslav Svátku práce. In: *Dějiny a současnost*. 1/2006, s. 17–20.

¹⁰⁴ Z bezpečnostních důvodů kráčeli příslušníci Lidových milic v průvodu beze zbraně pouze v uniformách. NA, KAV NF Praha, fond 357/2, kart. 132, inv. č. 63. Směrnice k oslavám X. výročí osvobození naší vlasti sovětskou armádou v pražském kraji.

průvod řazen dle důležitosti jednotlivých uniformovaných složek, podniků, sportovních a zájmových organizací apod. Nechyběly ani zahraniční hosté či delegace vyznamenaných dělníků - úderníků.

Největší z prvomájových průvodů, pražské májové průvody, probíhaly v letech 1948–1973 na Václavském náměstí. V letech 1967–1968 byla trasa z technických důvodů přesunuta na Můstek. Do roku 1987 byly prvomájové průvody situovány na Letenskou pláň, v následujících dvou letech se průvod opět vrátil na Václavské náměstí.¹⁰⁵ V letech, kdy se pražské prvomájové průvody odehrávaly na Václavském náměstí, docházelo k řazení průvodu v horní části Václavského náměstí. Odtud se přesně v 8:00 dal průvod do pohybu směrem k Můstku, kde byla postavena tribuna. Po levé i pravé straně Václavského náměstí byly umístěny postranní tribuny pro zahraniční hosty a vyznamenané pracovníky. Do vyhrazeného prostoru v dolní části Václavského náměstí byl povolen vstup pouze se vstupenkou. Před půl devátou mělo čelo průvodu dorazit na Můstek, kde byla přesně v 8:30 celá akce oficiálně zahájena slavnostním projevem. Po skončení projevů předních státních a stranických představitelů následoval pochod manifestujících.

Pražské prvomájové průvody byly skutečně masovou záležitostí. Např. v roce 1955 se průvod skládal z 5 proudů po 8stupech a kolem tribuny procházel několik hodin. Tento rok byl prvomájový průvod uzavřen přehlídkou sportovců, kteří řazení v 24stupech kráčeli oblečení do úborů, ve kterých měli následně vystoupit na spartakiádě.¹⁰⁶ Vzhledem k vysokým počtům účastníků pražských průvodů byla jejich organizace také z části jakousi choreografickou prací.

Každý prvomájový průvod měl symbolizovat dějiny dělnického hnutí. Dle místa konání se pak jednalo o bohatší či chudší verzi této symboliky. Pražské prvomájové průvody se vyznačovaly skutečně bohatou symbolickou výzdobou. V první řadě průvodu byla nesena československá a sovětská vlajka. Ve druhé řadě následovaly portréty zakladatelů oficiální doktríny – Marxe, Engelse, Lenina a až do odsouzení kultu osobnosti na XX. sjezdu KSSS v roce 1956 také Stalinův portrét. Vedle portrétů plála rudá vlajka symbolizující začátek dělnického hnutí.

¹⁰⁵ RATAJOVÁ, Jana: Pražské májové oslavy 1948–1989. Příspěvek k dějinám komunistické propagandy. In: *KUDEJ – Časopis pro kulturní dějiny*. 1/2000, s. 61.

¹⁰⁶ NA, KAV NF Praha, fond 357/2, kart. 132, inv. č. 63. Směrnice k oslavám X. výročí osvobození naší vlasti sovětskou armádou v pražském kraji.

Podle instrukcí měl následovat portrét prvního dělnického prezidenta Klementa Gottwalda a jeho následovníka Antonína Zápotockého, vše opět doprovázeno vlajkami československými, sovětskými a vlajkami ostatních socialistických států. Ve čtvrté řadě měly své místo portréty členů politbyra ÚV KSČ, dále pak portréty členů předsednictva ÚV KSSS a případně také portréty dalších osobností světového komunistického hnutí.

Symbolická byla také účast občanů v průvodu. Obyvatelé, organizovaní v průvodu do jednotlivých závodních delegací, se v této logice symbolicky svou prací podíleli na budování socialistické společnosti. Pohyb průvodu pak měl symbolizovat směřování celé socialistické společnosti kupředu, k pokroku, ke šťastné budoucnosti. Masové prvomájové průvody tak symbolizovaly myšlenku „*Jdeme společně k lepším zítřkům*“, či známé heslo „*Kupředu, zpátky ni krok*“.¹⁰⁷ V symbolice průvodu obecně má význam nejenom pohyb samotný, ale také pravý opak, tedy zastavení. V případě prvomájového průvodu zastavení před tribunou s oficiálními představiteli strany a státu. Ze slavnostní tribuny se tak činí hlavní cíl pochodu celého průvodu.¹⁰⁸

Symbolika prvomájového průvodu se neomezovala pouze na místní či celostátní prostor. Dalece přesahovala hranice státu. V ten samý den se totiž do průvodů formovalo obyvatelstvo také dalších socialistických zemí. Velice chytře bylo v tomto vnímání využito časového posunu mezi Moskvou a středoevropskými socialistickými státy. Pomyslný startovní signál tak ostatním manifestačním průvodům dával průvod na Rudém náměstí v Moskvě, který vycházel již v 7:00 středoevropského času.¹⁰⁹

Roman Krakovský, badatel, který se problematikou Prvního máje, zabýval doposud nejdetailněji, nahlíží na prvomájový průvod jako na inscenaci, ve které je role herce a diváka pevně definována. Autor své myšlenky demonstruje na příkladu pražských prvomájových oslav a upozorňuje také na to, že se tato úloha v průběhu průvodu mění. Ve chvíli, kdy manifestující (diváci) zaplní celý prostor

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ JAKUBÍKOVÁ, Kornélia: Sprievod jako etnologický problém. In: TARCALOVÁ, Ludmila (ed.): *Slavnostní průvody*. Uherské Hradiště, 1994, s. 19.

¹⁰⁹ Televizní vysílání tento moment každoročně zmiňovalo, když začalo své slavnostní vysílání v 7 hodin 55 minut přímým přenosem z moskevského průvodu. KRAKOVSKÝ, Roman: Ať žije První máj! Rituál oslav Svátku práce. In: *Dějiny a současnost*. 1/2006, s. 18.

před tribunou, zazní křik davu „*At' žije KSČ, At' žije mír! At' žije naše vláda!*“ Toto volání davu přivolá herce – představitele strany a vlády a další reprezentanty veřejného života, kteří za jásotu davu vstupují na tribunu. Celou scénu z bočních tribun sledují delegace odborářů, zahraniční hosté, novináři, úderníci vyznamenaní v předvečer svátku, nositelé Řádu práce a Řádu republiky. Po státní hymně pronáší prezident a první tajemník UV KSČ slavnostní projev, poté sborově zazní Internacionála.

S posledními tóny Písně práce se role obracejí. Z manifestujících, kteří doposud jako diváci přihlíželi dění na tribuně se stávají aktéři a oficiální představitelé na tribuně zaujmají roli diváka, když sledují jednotlivé závodní delegace s jejich transparenty oznamující překročené plány a závazky na další období. Odpoledne se opět role obracejí – občané se coby diváci účastní doprovodných akcí – divadelních představení a koncertů. Představitelé státu a strany tráví odpoledne jako herci poskytováním rozhovorů a účastí na společenských akcích a večerích se zahraničními hosty.¹¹⁰

Roman Krakovský v prvomájovém průvodu nalézá symbolicky znázorněné gesto daru a protidaru. V okamžiku, kdy dozní poslední tóny Internacionály a účastníci se připravují na pochod, oddělí se z davu skupina pionýrů a vyběhne na tribunu, aby obdarovala představitele strany a vlády kyticemi květin, nejčastěji karafiátů. Autor upozorňuje na emotivní charakter tohoto aktu, který je znásoben věkovým rozdílem mezi pionýry a oficiálními reprezentanty. Ti za odměnu přidělí mladým pionýrům místo v první řadě tribuny, aby pak společně sledovali procházející průvod. Převezmou tak na čas roli učitele či rodiče, který dětem vysvětluje smysl toho, co se před jejich zraky odehrává. Naděje v podobě uvědomělé mladé generace, která se v dospělosti ujme své role, je zjevná. Gesto daru shledává autor také v transparentech, jejichž prostřednictvím dělníci symbolicky obdarovávají své představitele vykonanou prací. Motiv protidaru je přítomen v odpoledních programech, kdy jsou za veškeré pracovní úsilí a nasazení účastníci akce odměněni zábavními atrakcemi, stánky s nedostatkovým zbožím, kulturními akcemi apod.¹¹¹

¹¹⁰ Autor toto dvojí obrácení rolí přirovnává k novověkému karnevalu, ve kterém si panovník se svým poddaným během zábavy vzájemně vymění roli. Tamtéž, s. 18–19.

¹¹¹ Tamtéž, s. 19.

Prvomájový průvod měl být dále přehlídkou dobře vykonané práce, překročených plánů a závazků do budoucna. Výrobní plány tak byly nesmyslně upraveny tak, aby jejich splnění připadlo právě na 1. máje. Je zřejmé, že takovéto přijímání plánů mělo ideový účel. Bohužel jsem v pramenech nenarazila na informaci, zda šlo pouze o propagandu či skutečnou úpravu plánů. Je však pravděpodobné, že plány jednotlivých podniků nedoznaly žádné změny a tradiční výrobní cyklus nebyl ohrožen. Pouze v rozhovoru s jedním z narátorů zaznívá vzpomínka, že výrobní plány byly i nadále vypracovávány na roční bázi, tedy v souladu s rozpočtovými a dalšími plány a jejich směřování k 1. máji bylo pouze chytrou ideologickou manipulací, kterou běžný dělník nikterak nezaznamenal.¹¹² Jisté však je, a na to upozorňuje ve svém příspěvku i Roman Krakovský, že v rámci logiky přijímání závazků nebylo důležité splnit, ale překonat plán. Tato skutečnost byla následně vnímána jako gesto pracovního nasazení dělníků, kteří se tak podílejí na budování státu.¹¹³

Velice zajímavým tématem jsou akce, které byly spojovány s vlastní oslavou Prvního máje, často jí předcházely a připravovaly atmosféru největšího májového svátku. Např. prastarý pohanský obyčej pálení čarodějnic o poslední dubnové noci naznal v období komunismu podstatnou proměnu. Z pálení čarodějnic se stal rituál zvaný Předvečer svátku Prvního máje. Typický byl zejména lampionovými průvody rodičů s dětmi. Jana Ratajová zmiňuje jeden příklad pokusu o zavedení nové tradice, který se však neujal, totiž „pálení reakce“, které se konalo v roce 1952 na Liberecku.¹¹⁴

Jak upozorňuje ve svém příspěvku Jana Ratajová, v padesátých letech měl počátek fenomén, který ještě dnes u pamětníků vzbuzuje emoce a úsměv na tváři, totiž brigádnické hnutí. Brigády se postupem doby staly pevnou součástí příprav májových oslav. Zatímco pro období čtyřicátých a padesátých let byly typické brigády v těžkém průmyslu a ve stavebnictví, konec padesátých let byl charakteristický snahou zapojit obyvatele do péče o okolí svého bydliště, zapojit je

¹¹² Ústav pro soudobé dějiny AV ČR (dále ÚSD), Centrum orální historie (dále COH), sbírka Rozhovory. Rozhovor s Antonínem Policarem. Vedla Jitka Svobodová, 29. 10. 2007 a 21. 1. 2008.

¹¹³ KRAKOVSKÝ, Roman: Ať žije První máj! Rituál oslav Svátku práce. In: *Dějiny a současnost*. 1/2006, s. 20.

¹¹⁴ RATAJOVÁ, Jana: Pražské májové oslavy 1948–1989. Příspěvek k dějinám komunistické propagandy. In: *KUDEŇ – Časopis pro kulturní dějiny*. 1/2000, s. 53.

do budování staveb občanské vybavenosti (dětských hřišť, autobusových zastávek, samoobsluh, apod.)¹¹⁵ Mnoho z ještě dnes používaných staveb bylo vystavěno právě v rámci takovýchto akcí „Z“.¹¹⁶

Nejrůznější úklidové a opravářské práce v okolí bydliště byly organizovány právě v období před blížícím se svátkem Prvního máje. Tyto dubnové akce se pod nejrůznějšími hesly např. „*Za Prahu krásnější*“ staly běžnou součástí života. Nejednalo se přitom vždy pouze o úklid okolí bydliště. Jana Ratajová jako příklad uvádí „*akci Šeřík*“, která se v roce 1974 uskutečnila jako příprava na jubilejní rok 1975, a při které žáci škol, zaměstnanci podniků a členové nejrůznějších organizací vysadili na veřejných prostranstvích celkem 54 tisíc stromů a keřů.¹¹⁷

Po řádném úklidu přišla na řadu výzdoba města, zejména míst, kudy měl procházet prvomájový průvod a kde stála tribuna. Jak bude zmíněno v kapitole věnující se organizaci a přípravám slavnostní a oslav, naprosto vše od projevů, hesel, transparentů či plakátů, podléhalo schválení přípravného výboru té které slavnostní akce. První máje šly v tomto ohledu příkladem. Výzdoba byla členěna na jednotnou a občanskou. Zatímco občanskou výzdobu zajišťovaly obvodní národní výbory, jednotná výzdoba byla řízena centrálně přípravným výborem.

K občanské výzdobě byli nabádáni obyvatelé města prostřednictvím občanských výborů, domovních důvěrníků. Šlo zejména o vylepování holubic a květin či vyvěšování československé a sovětské státní vlajky. Podezřelé nebylo pouze nezdobení oken, ale také vyvěšování pouze československých vlajek. Na základě zdobení či nezdobení oken se usuzovalo na politické uvědomění občana, což bylo pečlivě zaznamenáno v posudcích domovních důvěrníků.¹¹⁸ Tyto momenty jsou zachyceny v mnoha filmech popisujících tuto éru naší minulosti. Přestože tyto filmové scény dnes vyvolávají úsměv, realitou bylo, že posudky domovních důvěrníků hrály poměrně významnou roli v životě jedince. Jako podkladový materiál byly přítomny u přijímacího řízení na školy či do zaměstnání.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Akce „Z“ – tzn. dobrovolné akce pracovního charakteru provozované ve volném čase bez nároku na odměnu. Tamtéž, s. 54.

¹¹⁷ Z tohoto počtu připadlo 27,5 tisíce kusů na keře šeříků, symbolu často využívaného v přípravě májových oslav. Tamtéž.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 55.

Jednotná výzdoba budov, kudy se ubíral průvod, byla zcela pod kontrolou přípravného výboru slavnosti. Pro výzdobu bylo možno použít pouze předem schválená hesla, slogany, portréty apod. Hesla umístěná na domech měla alespoň v základu symbolicky odpovídat charakteru podniku či instituci, které v domě sídlily.¹¹⁹ Vedle samotné výzdoby budov byl předem posuzován také jejich celkový stav a vzhled. Oprýskané fasády tak byly haleny do rudých praporů či československých vlajek, u opravovaných budov bývalo dočasně odinstalováno lešení.

Fenoménem, který byl typický zejména pro padesátá a šedesátá léta, byly tzv. agitační dvojice. Úkolem těchto agitačních dvojic, tvořených členy jednotlivých organizací Národní fronty a složených zejména z mladých lidí, chlapce a děvčete, bylo přesvědčit občany k účasti na oslavách Prvního máje. Tzv. agitační neděle se konaly tradičně 2–3 týdny před plánovanou akcí. O tom, že šlo o vsutku mohutnou akci, hovoří prameny. Např. v roce 1950 vyšlo v jihlavském kraji agitovat za účast na 1. máji více jak 3000 agitátorů. K těmto dvojicím, které obcházely domácnosti ve svém okolí, je třeba ještě také připočítat agitátory působící na závodech a na vesnicích, zde se agitovalo formou veřejných besed. Celkový počet agitačních pracovníků se tak pohyboval okolo 6000 osob.¹²⁰

Vzhledem k tomu, že členové agitačních dvojic byli členy místních organizací a byli pověřováni agitací v místě svého bydliště, byli obeznámeni s místními podmínkami a mohli tak na lidi, často své sousedy, známé, spolužáky, lépe působit. Realitu agitačních dvojic lze poměrně snadno dokreslit z výpovědí pamětníků. Z jejich vzpomínek je zřejmé, že aktivita těchto agitačních dvojic nebyla nikterak oblíbená a že se dvojice nesnažily přesvědčit ty spoluobčany, u kterých si byli předem jisti odmítavým postojem.¹²¹ Nutno podotknout, že agitační dvojice nebyly záležitostí pouze Prvních májů. Bývaly využívány k propagaci také dalších velkých slavnostních akcí – např. oslav osvobození Československa, MDŽ apod., nikdy však v takovém rozsahu a tak organizovaně, jak tomu bylo v případě 1. májů.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ NA, ÚV KSČ, fond 19/7, a. j. 110. Oddělení kulturně-propagační a ideologické. Jihlava 1946–1951. Krajská kulturně-propagační komise Jihlava, 1947–1950.

¹²¹ Viz. kapitola *Komunistické slavnosti a oslavy z pohledu jejich účastníků*.

Velice zajímavým tématem, které je nutné na tomto místě zmínit, jsou také doprovodné akce prvomájových oslav. U příležitosti oslav nebyly pouze přijímány pracovní závazky na další období, byla také udělována vyznamenání a medaile za práci již vykonanou, a to ocenění za výjimečné pracovní nasazení. S velkolepými oslavami Prvních májů souvisela řada dalších drobných aktivit – např. byly vydávány speciální pohlednice k Prvnímu máji, byly vyráběny prvomájové odznaky pro účastníky oslav, děti narozené v těchto dnech dostávaly zvláštní pamětní listy. U příležitosti oslav byly slavnostně odhalovány pomníky či pamětní desky, pokládány základní kameny k významným stavbám apod. V rámci májových oslav se konaly také některé sportovní akce – např. legendární Závody míru – amatérské cyklistické závody nejčastěji na trase Praha – Berlín – Varšava.

K májovým oslavám, oslavám Prvního máje a oslavám osvobození Československa, se vázaly také mnohé významné události, které potvrzovaly magický význam, jenž byl májovým oslavám přisuzován. Např. 9. května 1948 byla slavnostně vyhlášena ústava, 1. května 1955 byl u příležitosti prvomájových oslav slavnostně odhalen Stalinův pomník na Letné, 9. května 1974 byla zprovozněna první trasa pražského metra.¹²²

Již v úvodu bylo zmiňováno tzv. vyprázdňení rituálu, jímž se vyznačují veškeré slavnostní rituály normalizačního období. V případě oslav Prvního máje, tedy nejmohutnějších komunistických oslav vůbec, se tato skutečnost projevila asi nejmarkantněji. Prvomájové oslavy 70. a 80. let se vyznačují důrazem na úspěchy v budování socialistické společnosti Československa a zemí socialistického bloku obecně. V roce 1975 byly oslavy Prvního máje ovlivněny zejména 30. výročím osvobození Československa. Politicko-organizační zajištění oslav Prvního máje mělo být vedeno v následujícím duchu: *„Letošní rok nám umožňuje bilancovat výrazné úspěchy hospodářské výstavby země, překonání obtíží, které byly způsobeny krizovým obdobím let 1968–69. Růst životní úrovně našeho lidu byl umožněn právě úzkou vazbou na Sovětský svaz, který je zárukou naší národní a státní samostatnosti. V třídně rozděleném světě měl rozhodující podíl na vítězství nad fašismem a je stále mocnou oporou bezpečnosti a mírového rozvoje našich národů. ... Bude zvýrazněn význam naší národní a demokratické revoluce pro*

¹²² RATAJOVÁ, Jana: Pražské májové oslavy 1948–1989. Příspěvek k dějinám komunistické propagandy. In: *KUDEŇJ – Časopis pro kulturní dějiny*. 1/2000, s. 55.

socialistickou cestu našich národů. Výsledky dosažené na této cestě v čele s KSČ za třicetileté období budou dokumentovat životnost odkazu národně osvobozeneckého boje, sílu a nepřemožitelnost myšlenek socialismu, míru a přátelství mezi národy, výsledek socialistického vlastenectví našeho lidu a proletářského internacionalismu.“¹²³

¹²³ SOkA Olomouc, OAV NF Olomouc – město, fond M 6–121, kart. 2. Oslavy 30. výročí osvobození.

3. Slavnosti korporací, slavnosti oslavující jistý status

Slavnosti korporací, tedy oslavy profesních či zájmových skupin prodělaly oproti období první Československé republiky významný posun. Slavnosti spolkové tak, jak je známe z let 1918–1938 patřily k velice prestižním akcím. Jejich účastníci svou účastí demonstrovali příslušnost k zájmovému spolku, nejčastěji zaměřenému na dobročinnou činnost. Besední, legionářské či sokolské slavnosti patřily po celé období první Československé republiky k akcím, jejichž ideologický přesah byl mnohem širší. U těchto typů akcí nešlo pouze o demonstraci příslušnosti k určitému spolku, šlo také o demonstraci národního uvědomění, sociálního cítění a jistého osobního přesvědčení.

V období po roce 1948 tento typ slavností nahradily slavnostní akce zaměřené zejména na profesní příslušnost svých členů. Jako takové se staly součástí slavnostního schématu, který měl podporovat ideologickou výchovu občanů a měl napomáhat ke směřování celé společnosti k vybudování ideální socialistické budoucnosti.

3.1. Mezinárodní den žen

Mezinárodní den žen (MDŽ) připadající na 8. března býval oslavován již v období první Československé republiky, nutno však dodat že v minimální míře. Oslavy byly zcela zastíněny oslavami Dne matek. Svátek matek začal být v Československu slaven na počátku 20. let jako inspirace obdobným americkým svátkem. Býval slaven tradičně druhou květnovou nedělí. Z původně interních oslav tohoto svátku, které konaly jednotlivé organizace a spolky zvláště, se rozvinuly společné oslavy prohlubující úctu k matce, mateřskému a rodinnému životu. Oslavy pořádaly každoročně odbory organizace Okresní péče o mládež. V městském divadle, kině, hotelu či národním domě se konaly přednášky o významu mateřství, o ochraně matky a dítěte a samozřejmě nechyběly ani projevy díky matkám obecně, často oficiálním holdem mládeže. Doprovodný program tvořila tematicky příhodná divadelní či filmová představení, koncerty a recitace. Na

oslavy bývaly zvány maminky se svými dětmi i tatínkové. Při příležitosti svátku byly konány také mše v kostelech na památku zemřelých matek.¹²⁴

Ke koci 40. let prošel Svátek matek jistou obměnou. V této době existovala jakási dualita spočívající v oslavování jak Svátku matek, tak Mezinárodního dne žen. Svátek matek však ze své původní oslavy mateřství již mnohé ztratil. O tomto faktu svědčí hesla, pod kterými se oslavy v jednotlivých letech konaly. Např. v roce 1949 se centrálním heslem Rady žen stalo: *„Ruce matky – štít míru“*. Vojenská terminologie se zde spojila se symbolem mateřských rukou, tedy symbolem lásky a pochopení. Bojová nálada a budovatelské nadšení čiší také z dalších hesel, která byla stanovena pro tento rok: *„Lenin – každá hospodyně se musí naučit řídit stát!“*; *„Sláva matkám údernic a úderníků“*; *„Děti do jeslí a mateřských škol – všechny síly pro budování státu!“*¹²⁵

Nové chápání mateřství je z výše uvedených ukázek zcela zřejmé, stejně jako ideový odklon od tradičního Svátku matek. Ve vztahu k matkám již nebylo oslavováno zrození nového života, matky byly naopak opěvovány coby pracující údernice a budovatelky nové lidské společnosti. Oslavy Dne matek byly v porevolučním období postupně utlumovány, až byly zcela nahrazeny oslavami Mezinárodního dne žen, svátkem, který byl společný všem zemím celého socialistického bloku.

Mezinárodní den žen byl oproti původním oslavám Svátku matek cílenou oslavou pracujících žen. MDŽ bylo navíc využíváno k politické agitaci aktuálních vnitropolitických i zahraničních témat. Ukázka z osnovy referátu Mezinárodního dne žen oslavovaného v roce 1949 je toho příkladem: *„...Československé ženy v továrnách, na polích, v úřadech i v kancelářích jsou naplněny vědomím nesmírné zodpovědnosti za mírové budování naší vlasti, která bude stále krásnějším a šťastnějším domovem pro pracující lid, jen když se o to ze všech sil přičiníme. Proto odsuzujeme válečné štvání a nezakryté přípravy představitelů západních mocností, kteří proti vůli širokých mas lidu svých zemí zvyšují válečnou propagandu a z nízkých a nečestných důvodů spekulují na novou válku, aby zachránili své hroučící se politické a hospodářské pozice. ... Západní politikové*

¹²⁴ SVOBODOVÁ, Jitka: *Slavnosti a oslavy v Jihlavě v období první Československé republiky*. Diplomová práce. FF UP Olomouc, Katedra historie. Olomouc, 2004, s. 52–53.

¹²⁵ Všeodborový archiv, fond ÚRO/Org., kart. 82, inv. č. 259. MDŽ a Svátek matek, 1949.

*rozdělují svět na dva proti sobě stojící bloky. Zapomínají, že všude jsou reakční a pokrokové síly a že svět nelze takto nesmyslně rozdělovat ... Je naší radostnou povinností posílit republiku vytrvalou prací v boji za mír.*¹²⁶

Ze zprávy o průběhu oslav MDŽ a Svátku matek konaných v závodech v roce 1949 je však zřejmé, že odklon od tradiční oslavy Dne matek k masovým oslavám MDŽ nebyl jednorázovým a zřejmě ani bezproblémovým procesem. Počty účastníků těchto dvou oslav v tomto roce totiž mluví jednoznačně ve prospěch oslav Svátku matek, kterého se účastnilo o poznání více občanů než oslav Mezinárodního dne žen.¹²⁷

V 50. letech již byl Den matek zcela zastíněn Mezinárodním dnem žen, masově oslavovaným 8. března. Tento svátek byl propagován coby manifestace pracujících a pokrokových žen na celém světě za udržení a upevnění míru a přátelství mezi národy. Teprve až na druhém místě byl zmiňován význam Mezinárodního dne žen také jako svátku všech matek. Stejně jako u ostatních slavností a oslav, se také do oslav Mezinárodního dne žen promítly nálady doby. V 50. letech převládala bojovná hesla, která se postupem doby vyprázdnila, aby byla v 70. letech nahrazena oslavou rodinného života a mateřství jako takového.

Mezinárodní den žen, stejně jako jiné svátky, se v letech významných výročí stával součástí těchto významnějších oslav. Např. v roce 1955 byl MDŽ uspořádán v rámci oslav 10. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou pod heslem: „*Za radostnou práci, za štěstí rodin, za mír a bezpečnou vlast*“. Propojení s oslavami 10. výročí osvobození Československa se v oslavách MDŽ promítlo již v jejich přípravné fázi. Při uzavírání závazků měl být kladen důraz na závazky uzavírané v rámci akce „*Zvelebení měst a obcí*“ k výročí osvobození. Kontrolu závazků měly provádět v průmyslu závodní výbory, v zemědělství národní výbory.¹²⁸

Vlastní oslavy Mezinárodního dne žen se v roce 1955 konaly ve dnech 6-14. března. Ve všech závodech, ve všech okresních i krajských městech byly na pořadu slavnostní projevy. Promlouvali na nich čelní funkcionáři strany, Národní

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ Zpráva udává následující údaje: do oslav Mezinárodního dne žen se zapojilo 1 469 podniků a zúčastnilo se ho 182 tisíc občanů. Do oslav svátku matek se ve stejném roce zapojilo 2955 závodů s celkovou účastí občanů 276 tis. osob. Tamtéž.

¹²⁸ NA, KAV NF Praha, fond 357/2, kart. 132, inv. č. 63. Směrnice k MDŽ, 1955.

fronty a národních výborů. Na hranicích republiky byla 6. března organizována přátelská setkání s německými, polskými a maďarskými ženami. Hlavní program byl však orientován na 7. března, kdy ve Sjezdovém paláci v Praze zazněl ústřední slavnostní projev, kterého se zúčastnily delegace žen ze Sovětského svazu, Francie a západního Německa. Téhož dne přijal prezident republiky Antonín Zápotocký na Pražském hradě 200 nejlepších pracovníků, úderníků, ze všech krajů republiky. Delegace vzorných pracovníků směřovaly též k předsedům krajských a okresních národních výborů. Výběr vzorných pracovníků byl ponechán na krajských národních výborech, které tak činily v duchu zásad politiky Národní fronty. Také na školách zněla osvěta, žáci základních a středních škol a učilišť byli ve slavnostní den seznamováni s významem MDŽ.¹²⁹

Archivní prameny nabízejí pohled do návrhů na přijetí vzorných pracovníků předsedou krajského národního výboru. V roce 1966 byla u příležitosti oslav Mezinárodního dne žen na základě kladného hodnocení schválena a následně předsedou KNV Jihlava přijata také tato žena: *„Jmenovaná soudružka je zaměstnána v závodě LACRUM, n.p. Brno, závod Jihlava od roku 1956 a to jako dělnice v sýrárně, kde pracuje až dosud. Její přímá povaha, pracovní úsilí a smysl pro pořádek jí řadí mezi ty zaměstnance, jejichž pracovní výsledky jsou vždy nejlepší a vytvářejí tak předpoklad pro výrobu jakostních výrobků. Je členkou kolektivu XII. sjezdu KSČ a BSP. Tento kolektiv je vždy příkladem ostatním zaměstnancům, ať se již jedná o přístup k socialistické soutěži, k brigádám nebo o ostatní výpomoc. Byla to ona, která pomohla závodu v době, kdy nemohl zajistit pracovníci na úklid a ochotně se této práci ujala. Tuto výpomoc provádí v prodloužených směnách i v současné době. Jmenovaná je dlouholetou členkou ROH a SČSP. Politicky organizovaná není. V letošním roce má jmenovaná odejít na zasloužený odpočinek a ZV ROH by ji chtěl tímto podat důkaz o tom, že si naše společnost váží obětavých pracovníků a nezapomíná na ně.“*¹³⁰

Pořadatelem oslav Mezinárodního dne žen byl na celostátní úrovni Výbor československých žen, v krajích a okresech byly hlavními organizátory akce výbory Národní fronty, v závodech potom orgány ROH. Úkolem každého

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ SOKA Jihlava, OV NF Jihlava. Oslavy MDŽ, 1962–1966, nezpracováno.

z organizačních orgánů bylo vytvořit koordinační komisi, jejímž úkolem bylo zajistit úspěšný průběh kampaně a oslavy samotné. Vrcholem pražských oslav MDŽ v roce 1955 byla manifestace na pražském Václavském náměstí, na kterou se občané z jednotlivých pražských městských částí scházeli spořádaně zformovaní do průvodů. Aby byla naplněna předpokládaná účast 28 tisíc občanů, byly jednotlivým pražským částím přiděleny kvóty na minimální účast. Přestože šlo o oslavu dne žen, dbaly organizační výbory na to, aby se v průvodech objevily transparenty a hesla zaměřená na boj za světový mír, znovuvybrojení západního Německa, za splnění hospodářského plánu na rok 1955 apod.¹³¹ Ženy v tomto úhlu pohledu fungovaly jako symbolické bojovnice za mír a lásku ve světě. Přítomnost těchto hesel na oslavě ženy jako symbolu mateřství dodávala heslům a výzvam na naléhavosti.

Na regionální úrovni se oslavy omezily na slavnostní proslovy a tematické doprovodné programy realizované formou koncertů, recitací či zábavných pořadů. V podnicích a na úřadech byly pořádány slavnostní schůze spojené s obdarováváním přítomných žen. Ručník s logem podniku, zdobené hrníčky coby dárky k MDŽ jsou k vidění v mnoha domácnostech ještě dnes. Nepříliš dobrou pověst získal MDŽ kvůli občasným excesům, které oslavy tohoto svátku doprovázely. Důvodem excesů byla zpravidla přítomnost alkoholu na podnikových schůzích zaměřených na oslavu MDŽ. Z tohoto důvodu a také kvůli povrchnímu přístupu a spojování s politickými hesly některé ženy tento svátek odmítaly.

V 70. a 80. letech přibyla další témata, která byla u příležitosti oslav MDŽ zmiňována. Svátek již nebyl propagován pouze jako oslava pracujících žen, bojovnic za mír, v těchto letech začalo být zmiňováno také postavení žen ve společnosti. *„MDŽ je vždy příležitostí ke zhodnocení a ocenění stále rostoucího podílu žen ve všech oblastech života naší společnosti. V letošním roce je třeba zejména ocenit jejich přínos k plnění úkolů prvního roku 6. pětiletého plánu. ... Mezinárodní den žen bude současně tradičním projevem úcty a pozornosti k ženě-matce, jako pilíře socialistické rodiny a vychovatelky mladé generace. V roce 60. výročí VŘSR je třeba v rámci oslav MDŽ ukázat na hluboké a zásadní změny v postavení žen a všeho pracujícího lidu po vítězství socialistické revoluce a inspirující sílu příkladu vítězné socialistické revoluce pro současnou etapu*

¹³¹ NA, KAV NF Praha, fond 357/2, kart. 132, inv. č. 63. Směrnice k MDŽ, 1955.

světového vývoj.“, hlásal materiál k ideovému zabezpečení oslav MDŽ pro rok 1977.¹³²

3.2. Dožínky

Dožínkové slavnosti byly podobně jako oslavy Prvního máje úzce spjaty s pradávnými lidovými tradicemi. Název *ožinky*, *ožinek* či *obžínky* je u nás doložen již ve 14. století. Nicméně tradice oslav ukončení sklizně a symbolické poděkování za ni sahá na našem území až k prvním Slovanským obyvatelům. Dožínky nebo také obžínky byly radostnou oslavou ukončení žní. V rámci původních slavnostních obřadů přicházelo k hospodáři děvče ozdobené věncem z obilí a polního kvítí, popřálo mu zdraví a štěstí a ten na oplátku bohatě pohostil žence.¹³³ Tradice byla velice živá také v období první republiky, kdy byly slavnosti pořádány agrární stranou, především jejími regionálními organizacemi.

Dožínky, coby tradiční radostná oslava úrody, se v komunistickém pojetí proměnily v oslavu splněných závazků v zemědělské výrobě, oslavu výkonné zemědělské techniky a mimořádných údernických výkonů. Význam dožíněk v podstatě korespondoval s významem, jaký byl dáván zemědělské výrobě v tomto období obecně. V rámci dožínkových oslav probíhaly okresní soutěže v rychlosti a objemu sklizně a byla vyhodnocována nejlepší družstva. Dožínky tak byly vlastně slavnostní přehlídkou práce jednotných zemědělských družstev.

Organizátory akcí byly okresní národní výbory, příp. zemědělská družstva ve spolupráci se složkami Národní fronty. V rámci programů těchto oslav byly vedle besed organizovány také lidové veselice na veřejných prostranstvích. Vedle tradičních tanečních a pěveckých vystoupení nejrůznějších souborů byly pořádány také družstevní trhy, velké výroční trhy, odpolední veselice, hudební soutěže, sportovní či lehkooatletické závody, tomboly apod. Nedílnou součástí dožínkových

¹³² SOkA Olomouc, OAV NF Olomouc – město, fond M 6–121, kart. 2. Ideové zaměření a politickoorganizační zabezpečení Mezinárodního dne žen 1977.

¹³³ ZÍBRT, Čeněk: *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha, 2006, s. 382–383.

slavností byly také výstavky dokumentující posun v technice sklizně. Zde byly prezentovány zejména sovětské kombajny umožňující rychlejší a efektivnější způsob sklizně. Součástí dožíněk bývaly také výstavy zvířat.

Přestože byla organizace dožínkových slavností ponechána na iniciativě jednotlivých okresů, bývaly dožínky tradičně spojovány s oslavami Mezinárodního družstevního dne. Obě akce tak byly oslavovány společně v rámci jedné slavnostní akce.¹³⁴

3.3. Den horníků

Oslavy Dne horníků měly na celonárodní úrovni vyzdvihnout význam hornické práce, jakožto významného odvětví československého průmyslu a symbolicky ocenit náročné hornické povolání. U příležitosti oslav Dne horníků byli horníci zobrazováni a oslavováni jako hrdinové, jako čelní bojovníci za mír a budování socialismu. Oslavy Dne horníků byly skvělou příležitostí, při které byly slavnostně přijímány závazky a uzavírány plány pro další období. Byly také příležitostmi k vyhlašování nejlepších úderníků a k propagaci nových pracovních metod. Kampaně spojené se Dnem horníků byly využívány též k propagaci toho, jak se stát stará o horníky a hornický dorost – součástí tak byly například reportáže o hornických výtěžcích, věrnostních přídavcích, sociálních zařízeních na dolech apod.¹³⁵

Den horníků, tradičně oslavovaný 9. září, býval oslavou velmi rozsáhlou. Oslavám často předcházely společenské a kulturní doprovodné akce, besedy s horníky, agitační a ideologické schůze, přednášky na školách. Vlastní oslavy dne 9. září se konaly v jednotlivých revírech odděleně. Charakter oslav tak byl v rukou jednotlivých závodů. Nejčastěji byly pořádány celozávodní schůze na dolech. Na programu bylo vystoupení souborů hornických učňů a hornických závodních klubů

¹³⁴ NA, KAV NF Praha, fond 357/2, kart. 129, inv. č. 63. Příprava mírových dožíněk.

¹³⁵ NA, ÚV KSČ, fond 19/7, a. j. 93. Oddělení kulturně-propagační a ideologické, Praha 1945–1989. Různé slavnosti 1945–1954. Den horníků, 1950.

a dalších mládežnických souborů. Byly pořádány kulturní a tělovýchovné akce a v některých revírech také slavnostní průvody.¹³⁶

Na centrální úrovni v Praze pořádal oslavy Ústřední výbor Svazu horníků. V rámci slavnostního zasedání tohoto výboru promluvili příslušní ministři, došlo k vyhodnocení soutěží nejlepších revírů a jednotlivých pracovníků. Je na místě zmínit, že probíhající osvětová činnost spojená s oslavou Dne horníků bývala využita také jako základ pro nábor do hornictví.¹³⁷

3.4. Mezinárodní družstevní den

Oslavy Mezinárodního družstevního dne, který připadal na první červencovou sobotu, byly mezinárodně rozšířenou slavnostní akcí, jejímž cílem bylo ocenění a podpora družstevního hnutí. Jako takové byly tyto oslavy vnímány jako vhodná příležitost pro přijímání závazků v zemědělství. Vzhledem k tomu, že šlo o akci menšího významu, panovala snaha o slučování oslavy s jinou, tematicky blízkou slavnostní akcí – nejčastěji se Dnem horníků či Dožínkami. Z toho důvodu se oslavy často konaly až v první polovině září.¹³⁸

V roce 1952 se Mezinárodní družstevní den konal 7. září. Vedle složek Národní fronty byly do organizace těchto slavností zapojeny také zástupci výrobních družstev, jednotných zemědělských družstev, bytových družstev, kampeliček apod. Úkolem přípravných výborů bylo nejenom zajistit účast na těchto oslavách, ale také osvětově působit a vysvětlovat význam a důležitost Mezinárodního družstevního dne.

Ve větších obcích byl součástí oslav slavnostní průvod, v jehož čele byly místo politických a stranických představitelů neseny obrazy nejlepších pracovníků, hesla vyjadřující dosažené pracovní výsledky, počty odpracovaných hodin atd. Po tradičním proslovu zástupce družstva následovala zábavná veselice složená nejčastěji z kulturní akce, dětského koutku či tematické výstavy. V případě lokální

¹³⁶ Všeodborový archiv, fond ÚRO/Kult., kart. 107, inv. č. 93/20. Oslavy, výročí.

¹³⁷ NA, KAV NF Praha, fond 357/2, kart. 129, inv. č. 63. Den horníků, 1952.

¹³⁸ NA, KAV NF Praha, fond 357/2, kart. 127, inv. č. 63. Měsíc vzorné práce, 1951.

akce byly doporučovány alespoň slavnostní akademie v podvečer slavnostního dne. V rámci Mezinárodního družstevního dne byly v rozšířené míře pořádány také vesnické družstevní trhy.¹³⁹

3.5. Mezinárodní den mládeže

Podobně jako oslavy Mezinárodního dne žen, byly celému sovětskému bloku společné oslavy Mezinárodního dne mládeže. Oslavy připadající dnes na 12. srpna byly v období socialismu organizovány v březnových termínech, šlo především o oslavy mládí a naděje. Oslavy Mezinárodního dne mládeže (MDM) byly tradičně pořádány Československým svazem mládeže a obvykle jim byl věnován celý týden, neboli „Světový týden mládeže“. V Praze a velkých městech probíhaly velké manifestace mládeže za účasti široké veřejnosti a armády. Jako součást oslav byly v důležitých skupinách ČSM pořádány besedy a vyhlašovány závazky k 1. máji. Oslavy MDM byly také příležitostí pro přijímání závazků mládeže v oblasti zemědělské a průmyslové výroby. Ideovým cílem těchto oslav bylo zejména ztotožnění mladé generace s myšlenkami socialismu.¹⁴⁰

3.6. Mezinárodní den dětí

Na březnové oslavy Mezinárodního dne mládeže navazovaly červnové oslavy Mezinárodního dne dětí připadající tradičně na 1. června. Také oslavy Mezinárodního dne dětí (MDD) měly v dětech posílit vědomí o důležitosti socialistické práce a boje za mír. Za účasti zástupců Československého svazu mládeže byly u příležitosti oslav na školách pořádány besedy. Referáty o významu MDD byly přednášeny nejčastěji významnými osobnostmi regionálního veřejného

¹³⁹ NA, KAV NF Praha, fond 357/2, kart. 129, inv. č. 63. Příprava manifestací k MDD.

¹⁴⁰ NA, ÚAV NF, fond 357/2, kart. 128, inv. č. 63. Krajský akční výbor Národní fronty, Praha 1952.

života – lékaři, funkcionáři ONV a KSČ apod. Tím mělo být dodáno tématu na naléhavosti.¹⁴¹

Ve slavnostním týdnu byla na závěr vyučovacího týdne pořádána slavnostní shromáždění pionýrů za účasti všech žáků školy. Vedle zdravic funkcionářů komunistické strany a zástupců ČSM bylo součástí těchto shromáždění bilancování splněných závazků z loňského roku a přijímání závazků do dalšího období. Na programu byly též zdravice členů ČSM, jejichž součástí bylo nejenom přání mladým jiskrákům a pionýrům k Mezinárodnímu dni dětí, ale také zdůrazňování důležitosti plnění školních povinností, zejména: „... *důležitost velikého úkolu daného mládeži s. Leninem, plněním hesla: Učit se, učit se, učit se!*“¹⁴²

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Tamtéž.

4. Oslavy výročí

4.1. Výročí vzniku Komunistické strany Československa

Oslavy výročí vzniku KSČ patřily vzhledem k postavení komunistické strany k velice důležitým slavnostním událostem se striktně politickým nádechem. Mohutně bývala slavena kulatá či půlkulatá výročí, jako například 30. výročí založení Komunistické strany slavené v roce 1951.¹⁴³ Oproti ostatním slavnostním akcím, kde bývaly pořadateli akční výbory Národní fronty, organizátorem těchto stranických akcí byla výhradně komunistická strana.

Ústřední akcí oslav 30. výročí založení KSČ bylo slavnostní zasedání ÚV KSČ na Pražském hradě. Přizváni byli nejzasloužilejší soudruzi, zakládající členové strany. U příležitosti výročí byla zahájena výstava „30 let KSČ“. Na krajské a okresní úrovni byly uspořádány konference KSČ, slavnostní akademie, besedy, slavnostní členské schůze a nejrůznější připomenutí historie dělnického hnutí daného regionu.¹⁴⁴ Jak bývalo zvykem, významné kulaté výročí bylo připomínáno také ve slavnostních projevech ostatních slavnostních akcí.

4.2. Výročí narození či úmrtí významných československých státních a stranických představitelů

V období první republiky patřily do této kapitoly zejména významné oslavy narozenin prezidenta republiky. V období po druhé světové válce byla patrná snaha o navázání na tradici významných oslav narozenin prvního československého prezidenta T. G. Masaryka. Oslavy narozenin předních politických představitelů však již nikdy nedosáhly takové úrovně, jakou měly právě

¹⁴³ Komunistická strana Československa (KSČ) vznikla ze sociálně demokratické strany. Po ustavujícím sjezdu strany, který se konal 14.–16. května roku 1921, byla přijata do Komunistické internacionály.

¹⁴⁴ NA, ÚV KSČ, fond 19/7, a. j. 93. Oddělení kulturně-propagační a ideologické, Praha 1945–1989. Různé slavnosti 1945–1954. Oslavy 28. října 1950–1951.

oslavy narození T. G. Masaryka. K úpadku či spíše k ochabnutí zájmu došlo již v případě druhého československého prezidenta Edvarda Beneše.¹⁴⁵ Na velkolepé Masarykovské prezidentské slavnosti z doby první Československé republiky se již více nepodařilo navázat. Přestože komunistický režim využíval jubilea prezidentů a ostatních představitelů strany k posílení ideologického vědomí, šlo po celé období let 1948–1989 spíše o interní stranickou záležitost.

Představu o obecném rázu těchto slavnostních akcí si lze vytvořit například z oslav narozenin prvního dělnického prezidenta Klementa Gottwalda v roce 1951, které byly oslavovány na celostátní úrovni, přesto poněkud povrchně. Veškeré úřady byly dle výzvy kulturní komise ÚAV NF slavnostně vyzdobeny prezidentovými podobiznami. Podobně byly vyzdobeny také školy či výlohy obchodů. V biogramech byly promítány filmy o životě a práci prezidenta Klementa Gottwalda, do programů divadel byla zařazena slavnostní představení. Pozvánky na tato představení byly distribuovány nejlepším pracovníkům. V den prezidentových narozenin bylo toto významné datum reflektováno zařazováním vhodných programů a hudebních skladeb do rozhlasových a televizních pořadů. Aktivní část oslavy se však omezila na formální program. Na jednotlivých školách, úřadech či v podnicích proběhly oslavy v duchu přednášek a doprovodných kulturních programů.¹⁴⁶

4.3. Výročí narození či úmrtí světových stranických představitelů

K oslavám se silným politickým podtextem patřily tradičně připomenutí výročí narození či úmrtí světových, zejména sovětských stranických představitelů. Tato výročí bývala vzhledem k významu daných osobností s různou intenzitou připomínána každoročně. Např. výročí spojená s osobou V. I. Lenina – výročí narození připadající na 22. dubna a výročí úmrtí připomínané 21. ledna – byla zařazována do slavnostního kalendáře každoročně. U příležitosti kulatých výročí

¹⁴⁵ SVOBODOVÁ, Jitka: *Slavnosti a oslavy v Jihlavě v období první Československé republiky*. Diplomová práce. FF UP Olomouc, Katedra historie. Olomouc, 2004, s. 23–27.

¹⁴⁶ NA, KAV NF Praha, fond 357/2, kart. 129, inv. č. 63. Měsíc vzorné práce 1951.

se konaly masivní akce. Bylo tomu tak například u příležitosti 30. výročí úmrtí V. I. Lenina, které připadlo na rok 1954. Pořadatelem akce nebyly akční výbory Národní fronty, jak bývalo u jiných oslav zvykem, ale organizaci akce zajistil samotný ÚV KSČ. V rámci propagace akce se tisk a rozhlas zaměřily na rozbor děl V. I. Lenina.

U příležitosti výročí uspořádaly krajské a okresní výbory strany v jednotlivých regionech 21. ledna 1954 vzpomínkové večery spojené s kulturním programem. V Praze uspořádal Ústřední výbor KSČ vzpomínkový večer ve velkém sále Lucerny. V rámci oficiální části večera vystoupil s proslovem Antonín Zápotocký. Ve druhé části večera vystoupila s hudebním programem Česká filharmonie. Ve větších podnicích či na státních statcích byly uspořádány tematické porady pod heslem „*Pod praporem leninismu k novým úspěchům ve výstavbě socialismu v naší zemi*“. Na učilištích a středních školách proběhly pod heslem „*Lenin – učitel a přítel mládeže*“ přednášky a výuková setkání. Na vysokých školách byly zorganizovány setkání studentů, na kterých promluvili děkanové fakult. Krátká připomenutí významného výročí byla zařazena také do vyučování na základních školách.¹⁴⁷

Velkou slavnostní akcí bývaly oslavy narozenin významných světových komunistických představitelů. Takovou akcí byly například oslavy 70. narozenin J. V. Stalina oslavované v roce 1949. Toto významné výročí připadající na 21. prosinec 1949 bylo oslavováno v rámci Dnů československo-sovětského přátelství ve dnech 30. října – 8. listopadu 1949. Aby bylo všemu československému lidu umožněno pozdravit J. V. Stalina, uspořádal Ústřední akční výbor Národní fronty podpisovou akci. Ta probíhala ve dnech 2–10. listopadu ve všech obcích, úřadech, školách a závodech s více jak 50 zaměstnanci. Zahájena byla slavnostně u příležitosti zahájení Dnů československo-sovětského přátelství podpisy všech členů MNV a představitelů složek Národní fronty. Řádně vyplněné (150 podpisů na jeden arch) a nepoškozené podpisové archy měly být doručeny nejpozději do 27. listopadu Ústřednímu akčnímu výboru Národní fronty.¹⁴⁸

¹⁴⁷ NA, ÚV KSČ, fond 19/7, a. j. 93. Oddělení kulturně-propagační a ideologické, Praha 1945–1989. Různé slavnosti 1945–1954. Jubilejní Jiráskovy oslavy, 1951.

¹⁴⁸ Všeodborový archiv, fond ÚRO/Org, kart. 83, inv. č. 261. Dny československo-sovětského přátelství, 1949.

Výročí bylo dále zmiňováno v rámci výše zmíněných oslav Dnů československo-sovětského přátelství. Jako oficiální hesla byly schváleny např. „*Sláva Stalinovi, osvoboditeli našich národů, obránci naší svobody a nezávislosti*“, „*Ať žije J. V. Stalin, moudrý učitel a nejlepší přítel našeho lidu!*“ Výročí bylo zmíněno ve všech slavnostních proslovech, referátech, nebylo opomenuto ani v propagačních brožurách, v médiích, k tématu byly připravovány výstavy apod.¹⁴⁹

Šlo skutečně o velkolepou akci - jako pocta J. V. Stalinovi byla v září roku 1949 uspořádána Radou žen Stalinistická akce k oslavě významného výročí. Akce byla vlastně ústřední konferencí krajských referentek Rady žen na téma „*Co dalo Stalinovo učení ženám*“. Na akci vystoupil s příspěvkem ke Stalinově osobnosti také ministr Zdeněk Nejedlý. Přednášky byly doplněny kulturním programem a samozřejmě bylo také uzavírání pracovních závazků, zaslání zdravic a rezolucí generalissimu Stalinovi. V regionech měla akce velký ohlas – v jejím rámci se uskutečnilo na 8 tisíc přednášek, kterých se zúčastnilo na 750 tisíc žen. Spolu s přednáškami konanými na závodech a po součtu českých a slovenských akcí bylo vyčísleno, že se akce zúčastnilo na 2 miliony žen.¹⁵⁰

4.4. Výročí významných institucí

Vedle výročí významných osobností politického života je třeba na tomto místě zmínit také oslavy kulatých výročí významných státních podniků, institucí či periodik. Oproti oslavám výročí regionálních podniků či institucí, které zůstaly omezeny na daný region či často na konkrétní instituci samotnou, se v případě těchto významných podniků, institucí a periodik jednalo o slavnostní akce celostátního rozsahu. Mezi nejvýznamnější akce v této kategorii patří oslavy Dne tisku, rozhlasu a televize a současně oslavy založení Rudého práva, které byly připomínány 21. září.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Všeodborový archiv, fond ÚRO/Org , kart. 102, inv. č. 348. Rada československých žen, 1950.

Vzhledem k tomu, že těmto oslavám byl přikládán velký význam, neměly charakter uzavřených oslav, ba naopak k oslavám byla zvána široká veřejnost. Takovou oslavou byla například v roce 1950 oslava 30. výročí deníku Rudé právo, která se uskutečnila ve velkém sále paláce Lucerna. Pořadatelem akce byl ÚV KSČ a redakce Rudého práva. Za účasti vysokých státních představitelů (předseda vlády A. Zápotocký či ústřední tajemník KSČ R. Slánský) zde byly na pořadu slavnostní projevy, hudební a kulturní pořady. V krajských městech byly v předchozím týdnu pořádány slavnostní večery Rudého práva. V Praze a Brně byl u příležitosti oslav uspořádán štafetový běh Rudého práva, kterého se účastnila široká veřejnost.¹⁵¹

4.5. Výročí nepolitických událostí a osobností

K oslavám celostátního charakteru patřily oslavy výročí narození či úmrtí významných osob kulturního a společenského života (vědců, spisovatelů, hudebních skladatelů apod.). Jako příklad uveďme Oslavy Boženy Němcové konané v roce 1950 u příležitosti 130. výročí narození spisovatelky. Vzhledem ke kulatému výročí bylo naplánováno více akcí v rámci tzv. *Roku Boženy Němcové*. Šlo jak o centrální akce v Praze, tak menší akce v regionech, zejména v místech, ke kterým měla Božena Němcová osobní či tvůrčí vztah. Prostřednictvím Slovenské matice bylo zajištěno konání oslav také na Slovensku. Oslav bylo náležitě ideologicky využito – jako ústřední heslo oslav bylo vyhlášeno „*Božena Němcová bojující*“. Jako spisovatelka, která čerpala látku ke svým literárním dílům ze života prostého lidu, byly v díle Boženy Němcové vyhledávány a vyzdvihovány myšlenky, které bylo možné vztahovat k socialismu.¹⁵²

V rámci ústředních oslav v Praze se 3. února uskutečnilo slavnostní představení v předvečer výročí narození spisovatelky. V Národním divadle byla uvedena premiéra hry „*Na starém Bělidle*“, Národní muzeum otevřelo výstavu

¹⁵¹ NA, ÚV KSČ, fond 19/7, a. j. 93. Oddělení kulturně-propagační a ideologické, Praha 1945–1989. Různé slavnosti 1945–1954. Výročí Rudého práva, 1950.

¹⁵² Tamtéž. Oslavy B. Němcové, 1950.

věnovanou životu a dílu Boženy Němcové a na Vyšehradě u hrobu spisovatelky proběhla pietní akce. V regionech Hradeckého kraje se uskutečnily národní poutě, na mnoha místech byly pokládány základní kameny k pomníkům Boženy Němcové, nebo byly odhalovány pamětní desky. V rámci těchto oslav se také 20. a 21. května uskutečnil v České Skalici dvoudenní sjezd kulturních pracovníků Hradeckého kraje.¹⁵³

Podobným způsobem bylo například v roce 1951 slaveno 100. výročí narození spisovatele Aloise Jiráska¹⁵⁴ či v roce 1952 100. výročí narození malíře Mikoláše Alše.¹⁵⁵ V obou případech byla ustavena vládní komise pro organizaci oslav, které proběhly jak centrálně v Praze, tak v rodišti daného umělce.

Mnohá výročí menšího významu byla omezená regionálně, s ohledem na vztah jisté události či osobnosti k danému místu. Přesto, pokud šlo o mimořádné výročí, rozrostla se také daná oslava do netradičních rozměrů. Podobně tomu bylo v případě oslavy 520. výročí husitské bitvy u Domažlic. Velkolepé akce, která se uskutečnila 12. srpna 1951 v Domažlicích, se podle organizátorů zúčastnilo 12 tisíc osob.¹⁵⁶ Význam akce byl podtržen osobní účastí ministra národní obrany Alexeje Čepičky. Na programu slavnostní akce byla vedle slavnostních proslovů také vojenská přehlídka, veselice a závěrečný ohňostroj. Významnou součástí programu bylo odhalení monumentálního pomníku na hoře Baldov na památku bitvy u Domažlic.

Připomínky k návrhu oslav 520. výročí bitvy u Domažlic naznačují, že některé akce byly plánovány ve skutečně velkých rozměrech a bylo třeba je spíše omezovat. Z dopisu vedoucímu tajemníkovi KV KSČ v rámci přípravy oslav: *„Je třeba rozsah domažlických oslav zmenšit, aby nepřesahovaly krajský rámeček. Pořádání oslav nechť převezmou ministerstvo národní obrany, krajský a okresní akční výbor Národní fronty a okresní výbor KSČ. Trvání oslav je třeba zkrátit na sobotu odpoledne a neděli. Omezit finanční náklady tak, aby mimo vojenskou přehlídku, kterou hradí armáda, ostatní náklady financoval krajský akční výbor*

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ NA, ÚV KSČ, fond 19/7, a. j. 93. Oddělení kulturně-propagační a ideologické, Praha 1945–1989. Různé slavnosti 1945–1954. Vládní komise pro Jiráskovy oslavy, 1950. Jubilejní Jiráskovy oslavy, 1951.

¹⁵⁵ Tamtéž. Alšův rok, 1952.

¹⁵⁶ Tamtéž. Výročí bitvy u Domažlic, 1951.

Národní fronty v Plzni. V souvislosti s tím doporučuje sekretariát celou řadu úsporných opatření – omezit náklad plakátů, nezvat soubory z jiných krajů, nekonat žádné slavnostní obědy, zamezit plýtvání potravinami.¹⁵⁷

¹⁵⁷ Tamtéž.

5. Sportovní slavnostní akce

5.1. Sokolský den

Coby přehlídka celoroční práce a rozmanitých aktivit sokolských jednot byly až do zákazu Sokola v roce 1952 pořádány ve všech obcích tzv. Sokolské dny. Součástí těchto dnů byly sportovní aktivity pro veřejnost, slavnostní tělocvičné vystoupení dané jednoty a zábavné kulturní večery pořádané jednotlivými sokolskými jednotami. V obcích, kde působilo více sokolských jednot / družin / kroužků, byly tyto akce koordinovány a připravovány na společných schůzkách a secvičných. Akce, které byly obdobou prvorepublikových okresních sletů, se konaly obyčejně v červnových termínech.¹⁵⁸

Tělovýchovná jednota Sokol po roce 1948 bohužel nedostala příležitost navázat na věhlasné prvorepublikové všesokolské slety. V námi sledovaném období se jediný a současně poslední všesokolský slet konal v roce 1948, coby XI. slet v pořadí. Počet cvičenců přesáhl půl milionu – asi nejpovedenějšími skladbami bylo cvičení žen s kužely a prostrná mužů "*Věrní zůstaneme*", připomínající členy Sokola umučené za války. Během průvodů dorostu i členstva došlo k demonstracím proti nově nastolenému režimu, což se projevilo v následných perzekucích členů. Brzký zákaz sokolského hnutí byl veden snahou sjednotit veškeré tělovýchovné aktivity a současně umlčet svobodomyšlné projevy doprovázející veškeré sokolské aktivity.

5.2. Spartakiáda

Spartakiáda byla hromadným veřejným tělovýchovným vystoupením, které vhodně z pohledu režimu navázalo na nežádoucí sokolské slety. Stejně jako poslední všesokolské slety se spartakiády konaly na Strahovském stadionu

¹⁵⁸ Např. v roce 1952 se pražský Sokolský den uskutečnil v termínu 7.–8. června. NA, ÚAV NF, fond 357/2, kart. 128, inv. č. 63. Krajský akční výbor Národní fronty, Praha 1952.

v Praze. A podobně jako u sokolských sletů, předcházela celostátní spartakiádě okresní a krajská cvičení v regionech. Při vystoupení se střídaly jednotlivé sestavy nacvičené různými profesními či věkovými skupinami – např. mladší žáci, dorostenci, ženy, rodiče s dětmi, vojáci apod.

První celostátní spartakiáda byla uspořádána 23. června 1955 a byla pojata jako vyvrcholení oslav 10. výročí osvobození Československa Sovětským svazem. Od tohoto roku byly spartakiády pořádány pravidelně každých pět let. Jednalo se skutečně o gigantické propagandistické akce. Například druhé spartakiády v roce 1960 se na Strahovském stadionu zúčastnilo na 750 tisíc cvičenců a na tribunách ji zhlédly více jak 2 miliony diváků. Spartakiády byly skutečně jedny z nejmohutnějších akcí a ze všech politických rituálů nejvíce využívaly princip divadelního představení. Oproti zmíněným oslavám Prvního máje zde zůstaly přidělené role zachované po celou dobu akce. Tedy cvičenci v pozici herců, straničtí funkcionáři, zahraniční delegace a běžní občané na tribunách v roli diváků. Cílem spartakiád bylo synchronizovat všechen lid a symbolizovat tak jeho směřování k jedinému cíli.

Spartakiádní cvičení navázalo na původní sokolskou tradici sletového cvičení a převzalo zejména její myšlenku harmonického a koordinovaného cvičení většího počtu cvičenců. Ze sokolské tradice byla převzata idea cvičení všech věkových kategorií – od rodičů s dětmi až po starší ročníky. Slety nebyly v prvorepublikovém období pouze ukázkou tělesného cvičení a prezentací spolkového cvičebního úsilí. Pro české obyvatelstvo byly slety jakousi manifestací lásky k národu, oddanosti k vlasti, byly důkazem převahy a konečného vítězství Čechů nad Němci, symbolem jednoty českého národa. Tím výrazně sokolské slavnosti posilovaly vlastenecké cítění. O jejich významu svědčila tradiční mohutná účast veřejnosti.

Největší sokolskou slavností byly bezesporu všesokolské slety. V prvorepublikovém období se konaly VII. a VIII., IX. a X. všesokolské slety pořádané v letech 1920, 1926, 1932 a 1938 v Praze. IX. všesokolský slet byl pořádán u příležitosti 100. výročí narození Miroslava Tyrše. Z hlediska ideologického byl nejvýznamnější X. všesokolský slet v roce 1938. Ten se stal

mohutnou manifestací na obranu republiky proti fašismu. A tato myšlenka zřejmě zastínila i samotná cvičení.¹⁵⁹

Přestože bylo spartakiádní cvičení inspirováno podobnými akcemi probíhajícími v Sovětském svazu a dalších socialistických zemích, návaznost první spartakiády v roce 1955 na původní československé tělovýchovné tradice byla zcela zjevná. V rámci propagace však nepadla o sokolské či orelské tradici ani zmínka. Propagační komise se odkazovala na „*zkušenosti a bohaté zdroje fyskultury sovětské*“¹⁶⁰

Vrcholným orgánem pro zajišťování příprav a provedení I. celostátní spartakiády bylo již v listopadu roku 1954 jmenováno předsednictvo SVTVS. Šlo skutečně o velice rozsáhlý aparát sestávající se z výkonných a pomocných orgánů složených z dobrovolných pracovníků. Výkonným orgánem předsednictva byl štáb I. celostátní spartakiády. Jeho nejvyšším funkcionářem byl vedoucí štábu a předseda SVTVS v jedné osobě. Dalšími členy štábu byli zástupci stranických organizací, tělovýchovných úseků či některých ministerstev. Do práce celého organizačního výboru sestávajícího se ze štábu, sekretariátu štábu, nejrůznějších oddělení, odborů komisí, sekcí a skupin, bylo zapojeno na 100 osob.¹⁶¹

V rámci propagace první spartakiády v roce 1955 byla uspořádána v domě U Hybernů výstava „*10 let československé tělesné výchovy a sportu*“. Po mnoha organizačních obtížích byla výstava otevřena 30. 4. 1955.¹⁶² V rámci propagace akce bylo zorganizováno vysílání nácvičku skladeb rozhlasem, uskutečněno několik přenosů československou televizí, byly odvysílány sportovní rozhlasové estrády v závodech či natočena řada záběrů československým státním filmem. Propagační skupina mimo jiné také vyhlásila amatérskou fotosoutěž, vedla výstřižkový a profesionální fotografický archiv, připravila památeční brožuru atd.¹⁶³

¹⁵⁹ SVOBODOVÁ, Jitka: *Slavnosti a oslavy v Jihlavě v období první Československé republiky*. Diplomová práce. FF UP Olomouc, Katedra historie. Olomouc, 2004, s. 61–62.

¹⁶⁰ Všeodborový archiv, fond ÚRO/Kult., kart. 168, inv. č. 146/13. I. celostátní spartakiáda ROH. Propagace.

¹⁶¹ Přesný seznam členů těchto organizačních výborů se bohužel v archivních materiálech nenachází. Nicméně na základě podrobné organizační struktury lze počet celého organizačního výboru odhadnout na počet okolo stovky organizátorů. Všeodborový archiv, fond ÚRO/Kult., kart. 168, inv. č. 146/11. Oddělení tělovýchovy a sportu. Příprava I. celostátní spartakiády ROH.

¹⁶² Výstava byla otevřena pro širokou veřejnost až do 3. 8. 1955. Všeodborový archiv, fond ÚRO/Kult., kart. 168, inv. č. 146/13. I. celostátní spartakiáda ROH. Propagace.

¹⁶³ Tamtéž.

V symbolice spartakiád se vizuálně projevovala aktuální ideologie režimu. V 50. a 60. letech, kdy byly ideálem výkonné továrny, se na Strahovském stadionu objevovala ozubená kola, nápisy „ČSR-SSSR“, „ROH“ apod. Lidské tělo zde fungovalo jako nositel politického symbolu. Pro toto období jsou typická cvičení jednotlivých profesních skupin. Bojovná nálada doby se projevila cvičením vojáků se zbraněmi.

V 70. a 80. letech, kdy oficiální ideologie propagovala šťastný a spokojený život, byl kladen důraz na rodinu. Na stadionu se to projevilo oslavou krásy lidského těla. Cvičení byla připravována pro jednotlivé věkové kategorie (ne profesní). Novinkou bylo cvičení rodičů s dětmi. Ze stadionu zmizely nápisy, letopočty, politické symboly, které byly nahrazeny symboly abstraktními. Samotný pohyb cvičenců se stal symbolem. Teprve tato cvičení oproštěná od politického obsahu jsou považována za estetické vrcholy hromadného cvičení. Také do organizace spartakiád se promítaly politické události a tak byla ze strachu před nepokojí zrušena spartakiáda, která se měla konat v roce 1970. Přípravy na spartakiádu v roce 1990 byly přerušeny událostmi tzv. sametové revoluce. V roce 1990 spartakiáda sice proběhla, ale v menším měřítku.¹⁶⁴

¹⁶⁴ ROUBAL, Petr: „Dnes na Strahově promluví masy“ Proměna symboliky československých spartakiád 1955–1990. In: *Kuděj – Časopis pro kulturní dějiny*. 2/2006, s. 79–89.

6. Návštěvy státníků

Návštěvy státníků jsou velice významnou kapitolou při studiu slavnostních rituálů. Vzhledem k prosovětské orientaci a propagovanému přátelství se Sovětským svazem, byly nejpompéznějšími akcemi právě návštěvy státníků a dalších významných osobností ze socialistických zemí, zejména ze Sovětského svazu. Tyto osobnosti přijížděly zejména u příležitosti významných politických událostí, nejčastěji u příležitosti mimořádných oslav či závažných politických jednání - jako např. návštěva L. Brežněva v Bratislavě 2. srpna 1968, tedy krátce před událostmi 21. srpna roku 1968.

V období komunistické éry zcela vymizely akce typické pro období první Československé republiky, totiž slavnostní průjezdy významných osobností. Cesta takové význačné osobnosti byla obyčejně naplněna mnoha slavnostními akty. V této době byl nejtradičnějším dopravním prostředkem vlak a tak trasa mohla být předem lehce určena. Města ležící na trase cesty se tedy mohla na tuto událost náležitě připravit. V menších obcích vlak zpomaleně projížděl a občané pozdravně mávali, ve větších městech byl průjezd honosnější. Vlak vjížděl na nádraží za zvuků státní hymny a na peróně se zastavil. Na ozdobeném nástupišti již čekali nejvýznamnější představitelé města, aby hosta proslovem přivítali. Přednosta nádraží předal hostu slavnostní služební hlášení, plukovní hudba sehrála krátký koncert a podle významnosti návštěvy se zde příp. konala i přehlídka místní posádky. Po této, pro veřejnost uzavřené, části vyšel host před nádraží, kde již stáli seřazení občané, členové spolků, zástupci významných korporací. Host zde obyčejně obdržel od žáků kytici, prošel špalírem vítajících občanů, s některými pohovořil a vrátil se zpět na nádraží. Zde se opět se zástupci města rozloučil, nasedl do vlaku a za zvuků národní hymny odjel.¹⁶⁵

V 50. letech byla stále ještě preferovaná vlaková doprava. Pokud významná osobnost cestovala vlakem, byl průběh podobný, jak jej známe z období první Československé republiky. Např. při návštěvě prezidenta Německé demokratické republiky Wilhelma Piecka v roce 1951 proběhlo slavnostní vítání na nádraží v Děčíně, kde vlak zastavil. Zde již čekala připravená reprezentativní uvítací

¹⁶⁵ SVOBODOVÁ, Jitka: *Slavnosti a oslavy v Jihlavě v období první Československé republiky*. Diplomová práce. FF UP Olomouc, Katedra historie. Olomouc, 2004, s 44–45.

skupina složená z delegace dělníků, skupiny krojovaných žen, skupinky mládeže a pionýrů. Na všech dalších nádražích a stanicích cestou do Prahy byla zajištěna hromadná účast občanů (opět delegace ze závodů, skupinky žen, mládeže a školních dětí). Uvítací část akce vyvrcholila masovým vítáním na nádraží v Praze. Před nádražím byly zorganizovány špalíry občanů, které se táhly po celé délce Václavského náměstí, dále pak Národní třídou až k Národnímu divadlu. Do vymezeného prostoru před nádražím byly pro vybraných 1500 osob vydávány vstupenky.¹⁶⁶

Německý prezident v rámci své návštěvy shlédl výstavu „30 let KSČ“ a navštívil závod ČKD ve Vysočanech. Uvítán závodní delegací v čele s ředitelem podniku podnikl prohlídku závodu a pronesl krátký projev. V rámci propagace akce byla média vybavena životopisem politika, recenzí knihy o jeho životě a dalšími materiály. V rámci slavnostní výzdoby byly vedle československých a sovětských praporů na státních budovách vyvěšeny také prapory NDR. Zvláště vyzdobeny byly ulice, kudy vůz s prezidentem projížděl.¹⁶⁷

V následujícím období bylo od vlakové dopravy upuštěno a tradičním dopravním prostředkem se stal automobil, u delších cest potom začala být využívána letecká doprava. Slavnostní průjezdy tak zcela ztratily svůj smysl a význam tak měla pouze návštěva samotná. Slavnostní ceremonie spojené s vítáním návštěvníka se tak přesunuly na letištní plochy, v případě cest automobilem pak přímo k cílům cest, nejčastěji k vládním budovám.

Uvítací ceremoniály doznaly oproti období první Československé republiky zásadního posunu. Vnější znaky těchto akcí zůstaly zachovány – dav vítajících občanů, uvítací delegace, přítomnost medií. Zásadní změnou ale prošel charakter celé akce, zejména ve vztahu host vs. hostitel. Zatímco v období první Československé republiky bylo uvítání vzácného hosta velice důstojnou záležitostí plnou projevů úcty, uvítací ceremoniály po roce 1948 se vyznačují až familiárním chováním. Známé jsou srdečné polibky nejvyšších státních představitelů na uvítanou či rozloučenou. Státníci přijíždějící ze socialistických zemí byli vítáni

¹⁶⁶ NA, ÚV KSČ, fond 19/7, a. j. 93. Oddělení kulturně-propagační a ideologické, Praha 1945–1989. Různé slavnosti 1945–1954. Oslavy 28. října, 1950–1951.

¹⁶⁷ Tamtéž.

velice emotivně, téměř jako členové rodiny, jako „bratři“. Tyto výstupy byly dílem propagandy a měly za úkol stvrdit myšlenku bratrství socialistických států.

7. Studentské slavnosti

Ke studentským oslavám se staletou tradicí samozřejmě patřily studentské majálesy – radostné svátky jara a přicházejícího léta. V období první Československé republiky bývaly pořádány v květnových či červnových termínech nejčastěji studenty gymnázií pod protektorátem okresu, města a profesorského sboru gymnázia. Kromě veselí měly tyto studentské oslavy také dobročinný charakter, přičemž výtěžek býval věnován na studijní pomůcky, knihovny, na podporu stavby studentského domova. Doprovodné programy majálesu měly charakter slavnostních akademií s přednáškami, hudbou a recitacemi, občas byly konány také proměnné koncerty. Samotné oslavy majálesu se sestávaly ze zahajovacího proslovu starosty nebo ředitele školy, především ale z veselého průvodu od budovy gymnázia přes náměstí na místo konání slavnosti, nejčastěji některého městského parku. Zde pak byla na pořadu hudební a pěvecká čísla, tělocvičná představení, žertovné výstupy, soutěže krásy. Večerní dokončení probíhalo formou zahradních slavností, zábavných večírků a karnevalů.¹⁶⁸

Na prvorepublikovou tradici navázaly poválečné majálesy konané v letech 1946 a 1947, jejichž hlavním mottem byla oslava osvobozené republiky a vyjádření odporu vůči fašismu. Zde již ale namísto oslavy jara a mládí byla na prvním místě vyzdvihována jednota mládeže, revoluce a mládežnická organizace. Po roce 1948 došlo k útlumu studentských slavnostních aktivit. První pokusy vedené snahou navázat na prvorepublikové majálesy se začaly objevovat až v polovině 50. let. Tyto majálesové akce však již byly plně pod patronátem Československého svazu mládeže.¹⁶⁹

Z původní zábavy středoškoláků coby radostné oslavy jara se postupem doby staly akce s politickým podtextem pořádané vysokoškolskými studenty, pod záštitou ČSM. Majálesy probíhaly jako recesistické průvody studentů městem zakončené odpoledními zábavnými programy v městském parku, jejichž vyvrcholením byla volba Krále majálesu. V průvodech žertovně oděných studentů bývala nošena provokativní hesla a vtipné kresby, což bylo ze strany režimu

¹⁶⁸ SVOBODOVÁ, Jitka: *Slavnosti a oslavy v Jihlavě v období první Československé republiky*. Diplomová práce. FF UP Olomouc, Katedra historie. Olomouc, 2004, s. 47.

¹⁶⁹ SVATOŠ, Michal: Historie studentských majálesů. In: *Dějiny a současnost*. 2/2001, s. 23.

vnímáno negativně. Režim, který se z počátku konání majálesů bránil, postupně přijal názor, že nekonformní chování studentů patří k jejich mládí a nebránil pravidelným majálesům v předvečer Prvního máje – pražské majálesové průvody směřovaly tradičně k pomníku K. H. Máchy na Petříně.

První skutečně velký poválečný majáles, kterému předcházely pokusy studentů o demokratizaci společnosti, se konal v roce 1956. Tento majáles byl obecně považován za nejvýraznější projev snah československé veřejnosti o politickou a společenskou reformu. V atmosféře diskutovaného Stalinova kultu osobnosti probíhaly přípravy studentské májové akce. Student čtvrtého ročníku katedry chemie Karlovy univerzity Ladislav Němec byl kandidátem KSČ a velice rychle postřehl, že se strana ubírá novým směrem. Ladislav Němec svolal nejprve několik schůzí kolegů z oboru, ke kterým se postupně začali přidávat také ostatní studenti. Studentská setkání začala nabírat na početnosti, intenzitě i bojovnosti a proto se organizátoři akcí¹⁷⁰ uchýlili pod záštitu Československého svazu mládeže. Na velkém studentském setkání 26. dubna 1956 byla přijata rezoluce se studentskými demokratizačními požadavky.¹⁷¹

Studenti v rezoluci požadovali svobodu slova a tisku, přezkoumání politických procesů, amnestii pro politické vězně a odmítli přejímání sovětských modelů ve školství či hospodářství. Čtyři dny poté se studenti účastnili prvomájového průvodu, kdy před tribunou, prezidentem Zápotockým a tajemníkem Novotným, provolávali heslo: „My nechceme rebelovat, my chceme diskutovat.“¹⁷² Tyto události společně se zveřejněním rezoluce vyvolaly v představitelích režimu obavu o mocenský monopol a vedly k rozhodnutí potlačit „rebelující“ studenty. Oficiální debata s ministrem školství Kahudou přesto proběhla a spíše než k uklidnění situace vedla k prohloubení deklarovaných požadavků.¹⁷³

Straničtí představitelé se s blížícím majálem začali obávat demonstrací. Bratislavský majáles konaný 12. května měl sice bojovného ducha, ale k závažným incidentům nedošlo. Pražský majáles, který proběhl 20. května, byl o

¹⁷⁰ Vedle Ladislava Němce např. také Michael Heyrovský, syn známého vědce. MATTHEWS, John: *Majáles 1956. Nevydařená revolta československých studentů. Edice Krize komunistického systému v Československu 1953–1957*. Sv. II. Brno, 2000, s. 12.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 12–13.

¹⁷² Tamtéž, s. 20.

¹⁷³ Tamtéž, s. 14–21.

poznání napjatější. Studenti vtipnými a trefnými hesly a scénkami demonstrovali v duchu rezoluce za dostupnější zahraniční literaturu, proti cenzuře apod.¹⁷⁴ Vyjma drobných incidentů však celá akce proběhla v klidu. Přestože organizátoři rezoluce předpokládali, že vyvolají celospolečenskou diskuzi, nestalo se tak a celá akce postupně utichla. Studentské požadavky byly smeteny ze stolu a také aktivita studentů postupně opadla.

Pod dojmem pražských událostí byla věnována zvýšená pozornost studentským akcím v menších univerzitních městech, např. v Olomouci. Zde se majáles uskutečnil 30. dubna roku 1956 a byl pod bdělým dohledem stranických orgánů a Státní bezpečnosti. Průvod čítající 300 studentů v krásných kostýmech byl nevídanou podívanou pro obyvatele města. Přítomná vtipná a satirická hesla s politickým podtextem ale nebyla zcela neškodná, jak se studenti domnívali. Po zkušenostech z majálesu roku 1956 stranické orgány plánovaný majáles v následujícím roce 1957 nakonec zakázaly.¹⁷⁵

Nejslavnější majáles komunistického Československa, jehož králem byl zvolen americký básník Allen Ginsberg, proběhl v roce 1965. Po pečlivých přípravách procházel městem mohutný více než hodinu a půl trvající majálesový průvod plný masek a alegorických vozů. Doprovod uniformovaných i neuniformovaných složek byl tento rok také mimořádný. O popularitu této studentské akce se postaral fakt, že králem majálesu byl zvolen americký beatnik Allen Ginsberg, který tou dobou pobýval v Praze. Studenti ČVUT jej oslovili na doporučení Josefa Škvoreckého. Akce skončila noční debatou a kritikou režimu na Hlávkově koleji, kde Ginsberg podpořil studentské požadavky občanské svobody a univerzitní autonomie a projevil své antipatie s marxismem. Básník, který byl pod dohledem tajné policie, byl obratem zatčen a obviněn z opilosti, výtržnictví, narkomanie a propagování homosexuality a nakonec vyhoštěn z republiky.¹⁷⁶

V následujícím roce, tedy v roce 1966, byl uspořádán majáles pod patronací a bdělým dohledem Československého svazu mládeže. Králem tohoto majálesu se stal herec Miroslav Horníček. Také tentokrát došlo na protirežimní

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 21–30.

¹⁷⁵ KONEČNÝ, Karel: Majáles v Olomouci 1956. In: *Střední Morava – vlastivědná revue* 12. Olomouc 2001, s. 93–103.

¹⁷⁶ SVATOŠ, Michal: Historie studentských majálesů. In: *Dějiny a současnost*. 2/200, s. 24–26.

hesla a transparenty. Akce vyústila v demonstraci na Václavském náměstí, která však byla tvrdě potlačena. V dalších letech měl komunistický režim studentské akce prostřednictvím ČSM zcela pod kontrolou a v případě, že došlo k vybočení z plánované trasy průvodu, či se objevila neschválená hesla, došlo k okamžitému zásahu.¹⁷⁷

Ze studentských akcí plných radosti, veselí a vtipu se staly nudné pochody podobné těm prvomájovým – s vyvoláváním schválených hesel a pod dohledem uniformovaných složek. Studentské majálesy postupně upadaly a v rámci slavnostního kalendáře byly zastíněny ostatními májovými slavnostmi – oslavami 1. a 9. května.

¹⁷⁷ Tamtéž.

8. Vojenské slavnosti

8.1. Účast ozbrojených složek na veřejných slavnostech

V období první Československé republiky byly vojenské aktivity omezeny zákonem, kdy byla upravena účast vojska ve veřejném, tedy i slavnostním životě. Zákon nedával vojákům v činné službě možnost být členem politické strany, účastnit se stranické činnosti, vyvíjet politickou agitaci, vystupovat jako řečník na shromážděních politických stran, volit a být volen.¹⁷⁸ Toto striktní oddělení od politického života bylo také jedním z důvodů, proč vojenské oslavy nebo jejich části, probíhaly často odděleně od ostatních veřejných akcí, kterých se účastnily všechny ostatní korporace a spolky. Vojsko tedy většinou organizovalo své vlastní oslavy se specifickým programem nebo se účastnilo jako součást společných slavností, zvláště při národních oslavách.

Části vojenských oslav byly oddělovány od oslav veřejných také z důvodů bezpečnostních (cvičení se zbraněmi). Přítomnost vojska na slavnosti dodávala prvorepublikovým oslavám vážnosti a lesku. Veřejně pořádanou akcí v tomto období byly „Dny brannosti“. Cílem těchto akcí bylo demonstrovat sílu, která je připravena bránit republiku. Šlo o manifestaci síly státu, který se v případě potřeby bude umět bránit. Dny brannosti pořádalo vojsko v součinnosti s tělovýchovnými organizacemi, zejména s TJ Sokol. Na programu byly ukázky výcviku, střelecké závody, koncert vojenské hudby, fotbalové zápasy, ...¹⁷⁹

V období po roce 1948 se situace zásadním způsobem změnila. Vojáci již nebyli vyřazováni z politického života, naopak bylo žádoucí, aby byli politicky činní, resp. aby se stali členy komunistické strany. Zákon č. 76/1959 Sb. o některých služebních poměrech vojáků, např. o vojácích z povolání stanovoval: „*Za vojáky z povolání mohou být přijati jen občané Československé republiky bezvýhradně oddaní pracujícímu lidu a socialistickému zřízení, s potřebnou tělesnou zdatností, kteří splňují morálně politické a odborné požadavky stanovené prováděcími*

¹⁷⁸ *Slovník veřejného práva československého*, sv. V. Brno, 1948, s. 279.

¹⁷⁹ SVOBODOVÁ, Jitka: *Slavnosti a oslavy v Jihlavě v období první Československé republiky*. Diplomová práce. FF UP Olomouc, Katedra historie. Olomouc, 2004, s. 49–50.

předpisy.“ Zákon dále pravil: „*Nadřízení jsou povinni umožnit svým podřízeným politický, odborný a kulturní růst.*“¹⁸⁰

Spojení vojenského a politického života bylo z ideologického hlediska velice žádoucí. Komunistický režim se na mnoha akcích prezentoval a silově vymezoval vůči Západu, a v tom hrály ozbrojené složky důležitou roli. Do veřejného života tak nebyli zapojeni pouze příslušníci Československé armády, od roku 1954 Československé lidové armády (ČSLA), jak byla na 10. sjezdu KSČ armáda přejmenována, ale také členové Lidových milicí, tedy dělnických bojových jednotek, které vznikly z popudu komunistické strany, a příslušníci Sboru národní bezpečnosti. Přítomnost ozbrojených složek dodávala každé komunistické oslavě na důležitosti a výjimečnosti.

O tom, že přítomnost vojska u příležitosti významných slavnostních akcí nebyla symbolická, svědčí příklad oslavy 30. výročí vzniku Československa v roce 1948, kdy bylo do slavnostního průvodu zapojeno 5 praporů armády, 2 prapory Sboru národní bezpečnosti, 4 prapory dělnických milicí a letectvo armády. V průvodu byly dále přítomny motorizované jednotky – 1 prapor mechanizovaného vojska, 2 prapory motorizované armády, motorizované dělostřelectvo, prapor tanků, prapor motorizované SNB, 40 pohotovostních aut, 4 autobusy, 300 motocyklů, 12 obrněných automobilů.¹⁸¹

Přítomnost zbraní na slavnostních akcích, která byla v období první Československé republiky z bezpečnostních důvodů spíše omezována, získala po roce 1948 silnou podporu. Ozbrojené složky měly vytvářet obraz silné země schopné bránit sebe a své socialistické zřízení. Přestože se komunistický režim ideologicky prezentoval jako mírový a jako ochránce světového míru, mohutné přehlídky vojenské techniky a ozbrojených mužů u příležitosti některých slavností potvrzovaly zcela evidentní bojovnou náladu a agresivní postoje vůči Západu.

Armáda a Lidové milice byly, coby aktéři, zapojeni do všech významných slavnostních akcí. V případě oslav Vítězného února či Osvobození Československa tvořily průvody či shromáždění ozbrojených složek hlavní bod slavnostního programu. Uniformované složky byly přítomny také ve slavnostních

¹⁸⁰ Zákon č. 76/1959 Sb. *Zákon ze dne 18. prosince 1959 o některých služebních poměrech vojáků.*

¹⁸¹ NA, ÚAV NF, fond 357/2, kart. 17, inv. č. 5. 28. říjen 1948–1952, Oslavy 30. výročí ČSR 1948.

průvodech ostatních akcí, když jim bylo vymezováno odpovídající místo, často na závěr průvodu. Specifickými vojenskými akcemi interního rázu pak byly např. slavnostní přísahy plnění povinností při obraně státu, povýšení do hodností apod.

8.2. Letecké dny

Přestože letecké dny nelze zařadit bezvýhradně mezi slavnostní akce, považuji za vhodné je, vzhledem k jejich ideologickému podtextu, ve své práci alespoň okrajově zmínit. Letecké dny probíhaly ve sledovaném období v podstatě totožně tak, jak je známe z dnešních dnů. Součástí akce byla přehlídka letectva, akrobatická show, prohlídka vybraných strojů či možnost vyhlídkových letů. Archivní materiály však naznačují, že i tyto akce byly velice důsledně ideologicky využity. Jak popisuje archivní materiál k přípravě leteckého dne, který se konal 7. září 1952, šlo víc než o přehlídku letecké techniky: *„O leteckém dnu bude našemu lidu ukázána technická dokonalost různých typů letadel, odvaha a skvělá vyspělost našich letounů a výsadkářů. Letecký den ukáže také západním imperialistům, že jsme kdykoliv připraveni v případě napadení hájit veliká tvůrčí díla našeho pracujícího lidu, hájit mírovou výstavbu naší země. Letošní letecký den má velký politický význam. Pracující naší lidově demokratické republiky přesvědčí o veliké síle našeho letectva a o tom, jak je zajištěn vzdušný prostor nad naší republikou, což dává všem pracujícím lidem záruku a možnosti klidného budování.“*¹⁸²

Militantní nálada 50. let směřující proti „západním imperialistům“ je z této ukázky zřejmá. Postupem doby tyto tendence slábly, přesto byly stále více či méně přítomné. Letecké dny v období komunismu nebyly pořádány leteckými kluby tak, jak tyto akce známe dnes. Pořadatelem leteckých dnů byla armáda, což z těchto akcí činilo v podstatě vojenské slavnostní akce.

¹⁸² NA, KAV NF Praha, fond 357/2, kart. 129, inv. č. 63. Plán politické a budovatelské činnosti ČSS na podzimní období 1952.

9. Husovy oslavy

Oslavy výročí Mistra Jana Husa patřily v období první Československé republiky k velice atraktivním akcím. K připomínce odkazu Mistra Jana Husa byl 6. červenec zákonem z března roku 1925 vyhlášen památným dnem Československé republiky. Avšak oslavy výročí upálení M. J. Husa se konaly již před tímto oficiálním uznáním, s tradicí sahající do doby předválečné, jako oslavy národní. Připomínaly Husovy zásluhy v boji na poli církevním, obecně však vyzdvihovaly význam této osobnosti pro český národ. Odděleně a zvlášť mohutně toto výročí v období první republiky oslavovala Českobratrská církev evangelická.

V předvečer svátku, příp. i ve slavnostní den, se konala slavnostní bohoslužba v evangelickém kostele. Na programu civilních oslav byly v předvečer svátku přednášky o Husově významu, slavnostní průvody a vyvrcholením večera bývalo zapalování hranice na vojenském cvičišti, jako reminiscence na Husovo upálení. U hořící hranice byla tradičním hudebním doprovodem píseň „*Hranice vzplála*“. Ve slavnostní den 6. července pak byly na náměstí konány společné tábory lidu s proslovem o významu mučedníka, doprovodem býval chorál „*Kdož jste boží bojovníci*“, úryvky z Husových děl a samozřejmě národní hymny. Obyčejně následoval koncert vojenské hudby. Doprovodné akce, ať předchozí či následné, byly organizovány každým spolkem nebo organizací zvlášť. Sokol volil cvičební akademie, ochotnický spolek sehrál tematicky vhodnou divadelní hru, atd. Vlastní oslavy s přehlídkami, koncerty a odpoledními závody organizovalo vojsko.¹⁸³

Poválečné období na tyto tradiční oslavy navázalo. Přestože se v pramenech hovoří o výjimečné politické závažnosti těchto oslav, která se odrazila v celostátním pojetí těchto akcí, jejich popularita neměla dlouhého trvání – 6. červenec se coby památný den ze svátkového zákona vytratil při jeho úpravě v roce 1975.¹⁸⁴ Do té doby byla Husova otázka vytěžována z ideologického pohledu. Na husitském hnutí byl vyzdvihován zejména jeho charakter třídního boje

¹⁸³ SVOBODOVÁ, Jitka: *Slavnosti a oslavy v Jihlavě v období první Československé republiky*. Diplomová práce. FF UP Olomouc, Katedra historie. Olomouc, 2004, s. 33.

¹⁸⁴ Stejně tak byl ze svátkového zákona v roce 1975 odstraněn památný den 5. červenec – Den slovanských věrozvěstů Cyrila a Metoděje. Zákonem upravou již v roce 1951 byl taktéž odstraněn památný den Sv. Václava – 28. září, Den narození T. G. Masaryka – 7. březen a několik církevních svátků. Zákon č. 56/1975 Sb. *Zákon ze dne 11. června 1975, kterým se mění zákon č. 93/1951 Sb., o státních svátcích, o dnech pracovního klidu a o památných a významných dnech*.

pracujícího lidu proti mocným vládcům, hlavně proti hospodářské moci církve. Učení Mistra Jana Husa bylo vykládáno jako lidové, zaměřené na volání po spravedlnosti, zaměřené proti mocenské třídě, za práva pracujících. Náboženský charakter jeho učení byl zmiňován jen okrajově, jako nutný produkt doby.¹⁸⁵

Ukázka ideového rozboru otázky Husova kultu coby přípravného materiálu pro Husovy oslavy v roce 1949 jasně odráží výše zmíněné skutečnosti: „*Husitství bylo velkým třídním bojem pracujícího lidu proti mocným vládcům tehdejšího světa, zejména proti hospodářské moci církve. Hus si nevymýšlel učené teorie, ale jeho učení bylo odrazem zájmů utištěného pracujícího lidu. Hus poznal, že je třeba zasáhnout feudální řád jako základ tohoto útisku, v jeho nejsilnější mocenské pozici, církvi. Proto tento třídní boj dostal charakter boje náboženského. ... Hus nebyl jen moralista, nýbrž skutečný revolucionář, jenž si byl vědom, že jen činy změni svět, a že moc lze porazit zase jen mocí. Byl prvním novověkým revolucionářem. ... Husitská tradice předbojovníků socialismu působila ve všech obdobích dějinného vývoje našeho národa na jeho mravnost a podněcovala jeho odhodlání bojovat za pokrok. V tomto smyslu je potřeba nadále husitskou tradici pěstovat a rozvíjet.*“¹⁸⁶

Jak již bylo řečeno, Husovy oslavy byly po roce 1948 pořádány jako celostátní akce. Ústředním heslem Husových oslav v roce 1949 bylo motto: „*S husitstvím v minulosti, se socialismem dnes, k světovému pokroku.*“ Hlavní akce se v rámci těchto oslav uskutečnily v Husinci. Další slavnostní akce spojené s proslovou zástupců vlády probíhaly na místech spojených s husitským hnutím – Tábor, Rakovník, Žatec apod. V masovém nákladu byla při této příležitosti vydána brožura Zdeňka Nejedlého „*Hus a naše doba*“. Na celostátní úrovni i v regionech byly při této příležitosti promítány tematické filmy, pořádána divadelní představení, organizovány výstavy a přednášky.¹⁸⁷

¹⁸⁵ NA, ÚV KSČ, fond 19/7, a. j. 93. Oddělení kulturně-propagační a ideologické, Praha 1945–1989. Různé slavnosti 1945–1954. K oslavám Mistra Jana Husa 1949.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ Tamtéž.

10. Pietní slavnosti

Pietní slavnosti bývaly nostalgickým vzpomenutím významné neradostné události, pochmurného osobního výročí. V období komunismu se zcela vytratil moment, který lze vysledovat v období první Československé republiky, totiž pietní slavnosti s charitativním záměrem. V prvorepublikovém období bývaly pravidelně pořádanými pietními akcemi např. „*Slavnosti dušiček*“. Tyto trizny, konané tradičně 1. listopadu, pořádala vojenská posádka. Na městském hřbitově byly za zvuků vojenské hudby rozsvěceny svíčky. Těchto pietních akcí využívala zároveň Masarykova liga proti tuberkulóze, která v první listopadové dny umísťovala u hřbitovních vchodů pokladničky na dary od příchozích.¹⁸⁸

10.1 Pohřby významných osobností

Pohřby významných osobností patří v každém historickém období, v každém politickém režimu ke smutečním slavnostním akcím, do kterých jsou dle významu zemřelého zapojováni také běžní občané.

Pohřeb mimořádně významné osobnosti politického, společenského či kulturního života byl oproti rozloučení se zesnulým v rodinném kruhu naprosto veřejnou záležitostí. Pohřby takovýchto významných osobností byly organizovány jako veřejné smuteční akce určené pro nejširší veřejnost. Spontánní projevy či neplánované akce zde neměly své místo - precizní organizaci podléhalo skutečně vše. Pečlivému plánování podléhaly například seznamy pozvaných osob do krematoria. Kupříkladu na pohřeb poslance Josefa Hakena v roce 1949 byl vypracován seznam hostů čítající 474 osob, nechyběl ani vypracovaný zasedací pořádek zohledňující společenské postavení pozvaných hostů. Detailně byl vypracován scénář pro vynášení rakve z krematoria, včetně seznamu těch, kteří

¹⁸⁸ SVOBODOVÁ, Jitka: *Slavnosti a oslavy v Jihlavě v období první Československé republiky*. Diplomová práce. FF UP Olomouc, Katedra historie. Olomouc, 2004, s. 54

měli rakev nést. Smutečního průvodu se dle představ organizačního výboru mělo zúčastnit 20 tisíc občanů.¹⁸⁹

Nedílnou součástí takovýchto státních pohřbů byla čestná stráž stojící u rakve zemřelého, pohřební průvod, smuteční proslovy, výzdoba obrazy a prapory nejen v krematoriu, ale také na jiných významných budovách města, slavnostní převoz rakve a další pietní akce. Velice časté bývalo také přejmenování ulic, náměstí, institucí či vojenských pluků na počest zemřelé osoby. Tyto významné pohřby byly konány nejčastěji v hlavním městě Praze či Bratislavě. V rodišti se pak uskutečňovaly smuteční tryzny a v případě uložení ostatků na místní hřbitov také smuteční akce na hřbitově.

Pokud se jednalo o skutečně významnou osobnost působící v politickém či společenském životě, v následujících letech byly obyčejně konány pamětní dny u příležitosti výročí smrti. Například v roce 1948 u příležitosti 4. výročí smrti poslance Jana Švermy, byly uspořádány dvoudenní vzpomínkové akce. Jejich součástí bylo otevření výstavy o životě a díle Jana Švermy, promítány byly také filmové záběry z pohřbu tohoto poslance. Slavnosti měly oficiální veřejný charakter – v rodišti Jana Švermy, v Mnichově Hradišti, se 7. listopadu konala slavnostní schůze místního národního výboru, při jejíž příležitosti bylo uděleno Janu Švermovi česné občanství in memoriam.¹⁹⁰

Jako součást vzpomínkové akce byla na náměstí v Mnichově Hradišti slavnostně vztyčena státní vlajka. Vedle slavnostního pokládání věnců na hrob Jana Švermy byla také odhalena pamětní deska na jeho rodném domě. U příležitosti tohoto vzpomínkového výročí byl založen partyzánský běh „*Memoriál Jana Švermy*“, byla uspořádána přehlídka krojovaných spolků a svou návštěvou poctila Mnichovo Hradiště také delegace Národního Shromáždění, vlády, ÚV KSČ a také generální tajemník KSČ Rudolf Slánský, který pronesl slavnostní projev. Mezi návrhy a doporučeními organizačního výboru pro toto výročí byly

¹⁸⁹ NA, ÚV KSČ, fond 19/7, a. j. 93. Oddělení kulturně-propagační a ideologické, Praha 1945–1989. Různé slavnosti 1945–1954. Pohřeb soudruha Hakena.

¹⁹⁰ Tamtéž. Pohřeb Jana Švermy.

vzpomínkové večery ve všech krajských a okresních školách KSČ, přejmenování ulic, závodů a institucí, přednášky, články a ukázky z děl v tisku a rozhlasu.¹⁹¹

Politicky citlivou záležitostí byl pohřeb Edvarda Beneše v září roku 1948. Vzhledem k problematickému vztahu komunistického režimu k bývalému prezidentovi Edvardu Benešovi se jednalo o velice komplikovanou záležitost. Organizátoři se nejvíce obávali aktivity opozice. Jak uvádí archivní prameny, byly v rámci zvýšené bezpečnosti prováděny ve zvýšené míře namátkové kontroly vozidel - v Praze byly při této příležitosti zadrženy nákladní autobusy s osobami, které podle výpovědí měli provést puč. Ostatky Edvarda Beneše byly před vlastním pohřbem vystaveny v Národním muzeu.¹⁹²

Akce byla vyhodnocena jako provokativní, když většina živnostníků vyzdobila své výlohy černým praporem nebo státní vlajkou na půl žerdi. Ve výlohách se dále objevily obrazy či busty Edvarda Beneše ozdobené provokativně vždy jedním bílým a jedním červeným karafiátem. Prameny se dále zmiňují o „nevhodných“ nápisech, které byly odstraněny z výkladních skříní – „*Tebou republika osiřela*“, „*Proč?*“, „*Těžký smutek potkal nás v době nejsmutnější*“, apod. Z dalších drobných incidentů, které se u příležitosti pohřbu Edvarda Beneše přihodily, byli při závěrečném zhodnocení akce obviněni příslušníci Sokola.¹⁹³

Režim byl dle závěrečných hodnocení akce překvapen aktivitou občanů – při vlastním pohřbu se při nástupu lidových milic ozývaly z davu výkřiky „*Na pohřeb se zbraněmi se nechodí*“, „*To nebyl funus, to byly manévry*“. Lidé zdobili své klogy odznaky národních socialistů a červenými a bílými karafiáty. Bohatá smuteční výzdoba byla přítomna i v těch nejmenších obcích.¹⁹⁴ Přestože bylo předem jasné, že v případě pohřbu Edvarda Beneše lze očekávat emotivní projevy občanů, byl komunistický režim zcela evidentně zaskočen aktivitami opozice i bezprostředními projevy těch, kteří přišli vzdát Edvardu Benešovi hold.

Nejvýznamnější pietní akcí ve sledovaném období byl pohřeb Klementa Gottwalda, který zemřel 14. března 1953, krátce po návratu ze Sovětského svazu, kde se účastnil pohřbu J. V. Stalina. Rozloučení s prvním dělnickým prezidentem,

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² NA, KAV NF Praha, fond 357/2, kart. 126, inv. č. 63. Schůze předsednictva, 1948.

¹⁹³ Tamtéž.

¹⁹⁴ Tamtéž.

jak začal být K. Gottwald posmrtně nazýván, bylo skutečně velkolepou událostí. Ze smutečně oděného Pražského hradu byl zemřelý prezident doprovázen se všemi vojenskými poctami. Mohutné smuteční akce s masivní účastí obyvatel proběhly i v těch nejmenších obcích. Vzpomínkové akce, smuteční schůze, přednášky či výstavy doznávaly ještě dlouho po pohřbu. Po vzoru Lenina bylo Gottwaldovo tělo následně mumifikováno a uloženo v Národním památníku na pražském Vítkově ve speciálně připraveném mauzoleu. Zde bylo tělo až do roku 1962 vystavováno návštěvníkům. Z důvodu špatně provedené mumifikace i vzhledem ke kritice kultu osobnosti bylo tělo v roce 1962 zpopelněno. Po roce 1989 byly ostatky uloženy na pražských Olšanských hřbitovech.¹⁹⁵

¹⁹⁵ GALANDAUER, Jan: Zachvěl se, zakymácel rudá prapor nás. Vojensko-civilní pohřeb Klementa Gottwalda. In: *Historie a vojenství*. 1995, roč. 44, č. 1, s. 40–66.

V. Organizace a příprava komunistických slavností a oslav

1. Organizace slavností a oslav

Organizace a příprava komunistických slavností a oslav již ve své době byla a i nadále zůstává obdivuhodným počinem. Zejména organizace celostátních slavností v hlavním městě Praze bývala vskutku monstrózním podnikem. Do detailu promyšlené, naplánované a zejména precizně zorganizované přípravné práce budí úžas i při dnešních možnostech elektronické komunikace, mobilních telefonů či internetu.

Přípravu slavností a oslav komunistickými orgány lze označit za precizně a naprosto bezchybně fungující systém založený na delegování zodpovědnosti na nejnižší možnou úroveň. Jasný systém nadřízenosti a podřízenosti ve všech organizacích, institucích, podnicích či zájmových uskupeních umožnil snadné a efektivní delegování úkolů na nejnižší možný článek dané struktury a zajistil tak úspěch dané akce. Prostřednictvím směrnic byly úkoly předávány z nejvyšších míst až k nejnižším složkám celého systému.

Co do terminologie byly slavnostní akce rozděleny na celostátní, místní a vnitřní. Celostátní oslavy byly dále rozděleny na hlavní oslavy v Praze, dále pak na dílčí oslavy v Brně, Ostravě a Bratislavě. Místními oslavami byly pojmenovávány slavnostní akce probíhající ve všech obcích. Oslavami vnitřními byly míněny oslavy konané v rámci nejrůznějších složek a institucí – např. vojsko, SNB, závody, školy, ...¹⁹⁶

Organizace a příprava slavností byla výhradně v rukou akčních výborů Národní fronty. Pokud jde o organizaci slavnostních akcí na výše zmíněných úrovních, pořadatelem celostátních oslav byl Ústřední akční výbor Národní fronty společně s Krajskými akčními výbory Národní fronty a nejrůznějšími ministerskými výbory a komisemi. Organizaci slavnostních akcí na krajské úrovni měly na starosti Krajské akční výbory Národní fronty. Oslavy místní pořádaly Místní akční

¹⁹⁶ NA, ÚAV NF, fond 357/2, kart. 17, inv. č. 5. 28. říjen 1948–1952.

výbory Národní fronty nejčastěji za pomoci osvětových rad Místních národních výborů.¹⁹⁷ Po zániku akčních výborů NF převzaly odpovědnost za organizaci slavnostních akcí ideologické a kulturní komise komunistické strany.

Je logické, že veškeré organizace a instituce, které se podílely na organizaci slavností akce, bylo potřeba nějakým způsobem zkoordinovat. Jako zaštitující orgán zodpovědný za organizaci konkrétní slavnosti tak býval vždy zřízen kompetentní slavnostní výbor zastupující všechny zúčastněné organizace a to pro pořadatelské potřeby konkrétní slavnosti v určitém roce. Práce tohoto výboru končila vždy s příslušnou slavností, příp. s jejím zhodnocením. Pro další rok býval ustanovován výbor nový.

Ustanovení příslušného slavnostního výboru vždy předcházelo sestavení pořadatelské komise, která byla schopna posoudit náročnost organizační práce a podle toho pak podala návrh na vytvoření slavnostního výboru a jeho organizační, resp. přípravné komise. Členy pořadatelské komise bývali zástupci akčních výborů NF, na místní úrovni straniční funkcionáři a zástupci úřadů, na celostátní úrovni pak také zástupci ministerstva vnitra, ministerstva národní obrany, zástupci předsednictva vlády a zástupci Koordinační odborové rady (KOR).

Přípravný výbor býval co do složení svých členů o poznání rozmanitější. Sestával se ze zástupců akčních výborů, KOR, Národního výboru, Sboru národní bezpečnosti, armády, milic, místního rozhlasu, elektrických podniků, hasičů, zdravotního odboru národního výboru apod. Na celostátní úrovni též ze zástupců ministerstev, předsednictva vlády, celostátních médií, zejména státního rozhlasu.¹⁹⁸

Organizace veškerých komunistických slavností a oslav byla velice náročnou záležitostí. Jako nejvyšší orgán v této organizaci fungovala na celostátní úrovni Ústřední komise pro oslavy. Ta dohlížela na činnost slavnostních komisí ustanovených pro jednotlivé slavnostní akce – např. Ústřední komise pro přípravu oslav VŘSR, Ústřední výbor pro oslavy 30. výročí 28. října apod. Tyto ústřední výbory či komise měly zastřešovat veškerou pořadatelskou činnost a dbát na to, aby správně pracovaly jejich jednotlivé podkomise – např. podkomise propagační, organizační, pro zajištění hostů, pro zajištění vojenské účasti, pořadatelská či

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ Tamtéž.

bezpečností. Počet subkomisí i velikost celého slavnostního výboru byla samozřejmě závislá na velikosti a důležitosti pořádané akce. U slavnostních akcí menšího rázu býval počet komisí poměrně redukován a docházelo ke slučování kompetencí a odpovědnosti.

Slavnostní akce v období komunismu se vyznačují velice pečlivou přípravou a plánováním až do posledního detailu. Programy jednotlivých akcí bývaly rozplánovány na minuty, pečlivě byl zvažován výběr hudby a slovních obrátů v proslovech, komise vypracovávaly návrhy hesel pro jednotlivé věkové či profesní skupiny, či je třídily podle témat (socialismus, práce, rodina apod.). Zcela pod kontrolou byly prostory, kde se dané akce konaly – uniformovaní i neuniformovaní příslušníci měli svá přesně určená místa, odkud dohlíželi na bezproblémový průběh celé oslavy. Stejně důsledně byla přidělována stanoviště i zástupcům médií, kteří poté o celé události podávali informace.

Organizace každé slavnostní akce byla velice monotónní činností, přesto bývala vzhledem k rozmanitosti slavnostního života zcela specifickou a rozmanitou záležitostí. U každé slavnosti bylo třeba řešit jiné organizační či bezpečnostní otázky. Organizační práce byla přímo ovlivněna také aktuální politickou situací. Do organizační práce se většinou také promítaly zkušenosti z minulých let či poznatky z organizace jiných slavnostních akcí. Základ přesto zůstával konstantní – bylo třeba zajistit program, místo konání, doprovodné akce, řečníky, hesla, celou tuto akci kvalitně zabezpečit a zajistit její efektivní propagaci a pozitivní odezvu.

2. Místa konání slavnostních akcí

Velice podstatný a také symbolický byl v období komunismu výběr místa konání konkrétní slavnosti/oslavy. Velkou důležitost toto hrálo zejména při koncipování trasy průvodu. V období první Československé republiky vycházel průvod z určitého strategického místa, pro předmět oslavy příhodného (u legionářských oslav z Legiodomu, u majálesů od školy), a následně mířil na hlavní náměstí či na jiné důležité místo v obci. Trasa byla volena tak, aby byla pokud možno co nejrepresentativnější, tedy aby průvod prošel kolem všech významných budov ve městě – spolkové domy, banky, radnice, divadlo, apod.¹⁹⁹

V průběhu doby došlo při sestavování trasy průvodu k výraznému posunu. Komunistické průvody, zejména průvody konané u příležitosti prvomájových oslav, se všechny vyznačují stejným scénářem. Dílčí průvody se ve slavnostní den ráno formovaly u podniků, škol, budov zájmových kroužků, tělocvičen apod. a následně procházely předem určenou trasou tak, aby se v přesně danou dobu spojily s dalšími a dalšími menšími průvody a postupně tak vytvořily jeden obrovský průvod lidí linoucí se městem. Nebylo přitom důležité, kudy průvod prochází, ale kam má namířeno. Důležité bylo cílové místo průvodu, tedy hlavní náměstí. Tento cíl zůstal stejný jako v prvorepublikovém období. Na hlavním náměstí proběhla oficiální část oslavy sestávající se z proslovů, hymen a dalšího hudebního doprovodu. Tento prostor byl pro tuto speciální příležitost náležitě upraven a vyzdoben. Nechyběly květiny ve výkladech, sundávalo se lešení z opravovaných budov, oprýskané budovy byly zahalovány do rudých praporů a státních vlajek, městská doprava byla odkloněna.

V období první Československé republiky býval častým jevem návrat průvodu do výchozího místa, kde se následně konaly odpolední programy – sportovní programy, lidové veselice a atrakce pro děti. U komunistických prvomájových průvodů v okamžiku, kdy byly vyřčeny všechny proslovy a utichly poslední tóny československé hymny a Internacionály, se průvod rozpadl a jeho účastníci odcházeli již samostatně směrem ke svým domovům či k přistaveným

¹⁹⁹ SVOBODOVÁ, Jitka: *Slavnosti a oslavy v Jihlavě v období první Československé republiky*. Diplomová práce. FF UP Olomouc, Katedra historie. Olomouc, 2004.

stánkům s nedostatkovým zbožím. Odpolední zábavné programy se konaly často v městských parcích či divadlech a kulturních domech.

Pokud provedeme srovnání s prvorepublikovým obdobím, zjistíme obrovský posun v tom, kde se slavnosti a oslavy konaly. Pro prvorepublikové období je příhodné, že místo bylo zvoleno takové, aby bylo pro akci tematicky nejvhodnější (např. Zborovské oslavy v Legiodomě, atd.). Výběr místa konání mohl vyplývat také z tradičních vzájemných kontaktů mezi pořadatelem a vlastníkem domu, restaurace, sálu, případně mohlo být místo účastníkovi přiděleno, jako tomu bylo v případě prvomájových oslav. Do popředí se stavěl pro společnost podstatný význam zvoleného místa, pokud byla zavedena již jistá tradice, obvykle se v ní pokračovalo (Matiční slavnosti v Besedním domě, atd.).²⁰⁰

Pro období po roce 1948 je typické směřování veškerých akcí na hlavní náměstí, do velkých parků, kulturních domů či obřadních síní a to bez jakéhokoliv pokusu o propojení s předmětem oslavy. Důvodem tohoto posunu byla zřejmá snaha o co nejmohutnější akce. Místa konání byla tedy vybírána taková, aby pojala co možno nejvíce účastníků. Zohledňován byl program akce, ve kterém nechyběl slavnostní průvod, tribuna, hudebníci, zahraniční delegace a další hosté, tedy prostorově náročné elementy. Nejvýznačnější posun pak nastal v minimalizaci významu trasy průvodu – nebylo již důležité, kudy průvod prochází, ale kam má namířeno. Zde můžeme nalézt největší posun a obrat oproti období první Československé republiky.

Další posun zaznamenala místa konání slavnostních akcí v období po roce 1970, které bylo typické využíváním tzv. obřadních síní a prostranství před pomníky a památníky, které začaly být právě v tomto období v masivním měřítku budovány. Socialistické pomníky měly z vizuálního pohledu vždy ty samé náležitosti. Pomník neznámého vojína přítomný v každé menší obci či Stalinův pomník na Letné měly mnoho podobného. Vždy šlo o vysoký podstavec se sochou (příp. sousoším) orientovanou do výšky, k podstavci často vedly schody, kolem pomníku se rozprostíralo rozlehlé vydlážděné prostranství. Na podstavci těchto soch býval na kamenné desce umístěn nápis vysvětlující účel pomníku či seznam jmen padlých vojáků. Nápis byl většinou doplněn pěticípou hvězdou a symbolem komunistického hnutí – srpem a kladivem. Před takovými pomníky se

²⁰⁰ Tamtéž.

ve všech obcích konaly oslavy socialistických svátků a výročí – zejména oslavy výročí osvobození Československa, výročí Velké říjnové socialistické revoluce, příp. do těchto míst směřovaly lampionové průvody rodičů a dětí v předvečer oslav Prvního máje.²⁰¹

Problematicke obřadních míst komunistického režimu se velice detailně věnuje Josef Porsch.²⁰² Tento autor ve svém příspěvku zmiňuje velice zajímavý moment, a to podobnost komunistických oslav s náboženskými slavnostmi. Kladení věnců a shromáždění lidí před socialistickými pomníky porovnává s uctíváním náboženských soch, zejména mariánských sloupů. Kladení věnců a květin srovnává se vzdáváním úcty svatým, v průvodech směřujících k socialistickým pomníkům a následných shromážděních lidu vidí podobnost s náboženskými poutěmi. Autor také zmiňuje, že socialistická ideologie sama sebe považovala za ateistickou, prováděla však obřady a budovala a využívala obřadní místa, která mají náboženské znaky. Přestože nebyla podoba s křesťanstvím cílená, jistě nebyla náhodná. Náboženské obřady známé svou propracovaností a pompézností, která dokáže působit na city, zde zřejmě posloužily jako inspirace.²⁰³

Velice specifickým pro období komunismu je využívání obřadních síní coby prostorů ke slavnostem konaným v interiéru. Obřadní síně byly sice využívány nejčastěji pro rodinné obřady (sňatky, vítání občánků, předávání maturitních vysvědčení, apod.), a tudíž jde o problematiku nad rámec této práce, považují ale za nutné je na tomto místě alespoň zmínit. Obřadní síně začaly být od počátku 70. let postupně budovány v mnoha městech podle jednotného plánu. Jejich zřizovatelem bylo město a měly sloužit výhradně k slavnostním příležitostem. Okázalost náboženských obřadů, které se odehrávaly v kostelech, byla nahrazena strohostí a anonymitou. Znalost rodinného prostředí jakou známe u církevních obřadů, byla nahrazena úředním výkonem s politickým ideovým podtextem.²⁰⁴

Josef Porsch ve stylu obřadních síní nalézá opět paralelu s náboženskými chrámy. Obřadním síním stejně jako kostelům dominuje hlavní část, vyvýšený a

²⁰¹ PORSCH, Josef: Obřadní místa socialistického režimu na příkladu Žďárska. In: *KUDĚJ – Časopis pro kulturní dějiny*. 2/2004, s. 72–86.

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ PORSCH, Josef: Obřadní místa socialistického režimu na příkladu Žďárska. In: *KUDĚJ – Časopis pro kulturní dějiny*. 2/2004, s. 83.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 76.

od ostatního prostoru oddělený prostor určený pro pohyb hlavního aktéra akce – v případě kostelů kněze, v případě obřadních síní státního úředníka. Také harmonogram akce, zdá se, čerpá z náboženských slavností – mlčení účastníků, příchod úředníka, jeho monolog a následné zapojení účastníků akce. Podobná je také práce se symboly – náboženské obrazy a symboly byly nahrazeny symboly komunistického hnutí – kříž byl nahrazen státním znakem či vlajkou, příp. ještě doplněn rudou hvězdou či srpem a kladivem. Náboženské zpěvy a varhany měla zastoupit státní hymna v reprodukovaném pojetí. Oltář nahradil stůl, na který si úředník odkládal desky s proslovem, a bylo to také místo, kde se odehrávaly právní úkony. Pozadí tohoto stolu bylo však podobně jako u oltářů nejzdobnější částí celé obřadní síně. Věvodily mu tapety, vitráže, obložení. Sedadla před tímto stolem podobnost s náboženskými prostory jenom potvrzují.²⁰⁵

Hlavním cílem obřadních síní bylo docílit funkčnosti a účelnosti. Obřadní síň tak byla většinou velká prázdná místnost vybavená pouze několika málo prvky. Mělo jít o univerzální prostor zdobený pouze květinami. Okázalost původních prostor, ve kterých se odehrávaly slavnosti a oslavy, byla nahrazena strohostí a jednoduchostí. Oproti kostelním prostorům a zámeckým sáním, kde byl kladen důraz na akustiku, byly obřadní síně typické tím, že v nich mělo panovat ticho. K tomu měly napomáhat koberce, coby prvky tlumící zvuk.²⁰⁶

Jak je vidět, komunistický režim se v mnohém inspiroval prvorepublikovými a náboženskými tradicemi. Pokud jde o místa konání slavnostních akcí, převzal jejich základní prvky a vtiskl jim nový rozměr a význam.

²⁰⁵ Josef Porsch jde ve svém srovnávání ještě dále a zabývá se detailně dalšími náboženskými symboly, které byly v socialistických obřadních místech využity – např. oheň symbolizující zmrtvýchvstání Krista byl často využíván při oslavách s pietním rázem., s. 77–79.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 78.

3. Přípravná práce do posledního detailu

3.1. Propagace

Přípravné práce bylo třeba vzhledem k jejich náročnosti započít dlouho před plánovanou akcí. První věcí, které se přípravný výbor věnoval, byla otázka propagace. U slavností mohutnějšího rázu bývala při slavnostním výboru pro tento účel zřízena speciální propagační komise. Jejím úkolem byla propagace všeho druhu, a to jak před plánovanou akcí, tak v jejím průběhu. Do její kompetence spadala nejenom příprava propagačních letáků, plakátů, oběžníků, transparentů či textů pro podnikové vývěsky, ale také tisk propagačních brožur, čítanek či obrazových publikací apod. Náplní práce propagační komise bylo též sestavování osnov referátů pro nejrůznější instituce, závody, školy ... Vedle témat, která komise u příležitosti oslavy doporučovala zmínit, často tvořila koncepci celých proslovů, včetně jejich vhodného načasování.

Důležitou součástí propagace byla příprava televizních a rozhlasových upoutávek. Propagační mediální kampaň zahrnovala v první řadě zařazení vhodných pořadů do televize a rozhlasu. Vše samozřejmě s gradující tendencí s blížícím se datem akce. Samozřejmostí bylo také zajištění přímých rozhlasových či televizních přenosů či alespoň reportáže ze samotných slavností a také následné mediální zhodnocení proběhlých akcí.

Členové propagační komise byli také zodpovědní za návrhy a provedení výzdoby veřejných prostranství. Náležitě slavnostně ozdobeny tak musely být domy, kolem kterých procházel průvod, jejich výlohy, řečnická tribuna, prostor pro pěvecký sbor, apod. Zdobením vstupních bran podniků, vchodových dveří a oken významných institucí jako byly např. radnice, školy apod., byly pověřeny příslušné místní složky.

O přípravné kampani v rámci propagace oslav Mezinárodního dne žen v roce 1955 hovoří detailně Směrnice k MDŽ z roku 1955. Kampaň probíhala s dostatečným časovým předstihem – ve městech, na závodech a na vesnicích byly ženy na besedách a veřejných schůzích seznamovány s významem MDŽ. Těchto akcí bylo využito i k osvětlení případných otázek, ke zhodnocení výsledků

práce žen, přijímání závazků a výměně pracovních zkušeností. Zmíněné závazky byly uzavírány k plnění výrobních úkolů v průmyslu a zemědělství, agitováno bylo také za zvyšování kvalifikace žen. V přípravě besed a veřejných schůzí bylo plně využito agitačních kolektivů při agitačních střediscích a samozřejmě nechyběla ani osobní agitace. Té bylo využito zejména k rozvíjení kampaně za uzavírání socialistických závazků. Agitátoři Národní fronty vybaveni agitačními materiály měli v rámci propagační práce v období dvou týdnů až týdnu před vlastní akcí navštěvovat rodiny, hovořit s lidmi o tradici MDŽ, o aktuálních otázkách vnitřní i zahraniční politiky, samozřejmě bylo pozvání na slavnostní projevy.²⁰⁷

Do propagace slavnostních akcí byl zapojen celostátní tisk, dle typu akce také jednotlivé zájmové časopisy a státní rozhlas. Propagací v krajích byl pověřen místní tisk a rozhlas. Podle důležitosti akce bylo s časovým předstihem zahájeno promítání tematických filmů v kinech a do divadelních programů byly zařazovány vhodné hry. V případě oslav MDŽ byly obchody předem dobře zásobeny dárkovými předměty a květinami, před Spartakiádou bylo možné sehnat trikoloru, v období před Prvním májem byly obchody zásobeny mávátky, lampiony či květinovými dekoracemi.²⁰⁸

Z archivních materiálů k oslavám 30. výročí 28. října, které připadlo na rok 1948, se dovídáme další detaily organizátorské práce, respektive agitátorské části přípravné fáze. V rámci propagace akce byly tisk a rozhlas pověřeny detailními úkoly - připravit tematiku ideologických článků k 30. výročí republiky, svolat poradu šéfredaktorů pražských a krajských deníků a projednat kampaň k 30. výročí. Součástí kampaně byla popularizace vzorných závodů, popularizace diskusí v závodech o výsledcích dvouletky a přípravy k pětiletce, referáty z vybraných závodů. Pamatováno bylo také na televizní vysílání – k výročí měl být vyroben krátký film, ve filmovém týdeníku se měly objevovat pravidelné informace o blížícím se výročí, jeho významu apod. V týdnu předcházejícímu samotnému výročí byly do televizního vysílání zařazovány vhodné tematické filmy.²⁰⁹

Coby ostatní propagační prostředky a pomůcky pro referenty byly v případě tohoto významného výročí připraveny: plakát k 28. říjnu, vývěsky, transparenty do

²⁰⁷ NA, KAV NF Praha, fond 357/2, kart. 132, inv. č. 63. Směrnice k MDŽ 1955.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ NA, ÚAV NF, fond 357/2, kart. 17, inv. č. 5. 28. říjen 1948–1952.

závodů, brožura 30 let ČSR, osnova referátu k 28. říjnu, osnovy přednášek pro osvětovou službu, materiál ke zhodnocení dvouletky a přípravě pětiletky, materiál jednotlivých masových organizací pro armádu, školy apod.²¹⁰

3.2. Organizační práce

Zatímco se propagační výbor věnoval osvětě, zahlcen prací byl také organizační výbor, který se věnoval sestavování programu. U akcí, které se nekonaly pravidelně na stejném místě, jako například oslavy Prvního máje či oslavy 9. května, měl tento výbor za úkol vybrat vhodné místo konání. Poté následovalo sestavení detailního programu akce. Každý takto pečlivě sestavený program pokrýval hlavní součásti akce (průvod, proslov, hymny) a také doprovodné programy (koncerty, slavnostní divadelní představení, sportovní hry apod.). Detailní slavnostní program připomínal scénář divadelní hry - jednotlivé body programu byly rozplánovány na minuty, přesně byla určena pozice a role jednotlivých aktérů akce - u průvodů byla zvláštní pozornost věnována řazení jednotlivých dílčích průvodů, u manifestací se např. pečlivě řešilo postavení řečníků na tribuně či slavnostní příjezd státních činitelů. Sestavením slavnostního programu však práce organizační komise teprve začínala. Úkolem komise bylo nalézt, oslovit a získat řečníky a sestavit seznamy hostů pro hlavní i doprovodné programy.

V případě slavnostních akcí větších rozměrů zřizoval organizační přípravný výbor dílčí organizační subkomise, které řešily specifické úkoly – zřízena tak u některých akcí byla např. subkomise programová, výzdobová, technická, organizační, bezpečnostní, finanční, propagační a agitační, dopravní, pro účast ozbrojených složek, pro zajištění účasti hostů apod. Jak je zřejmé z textu níže, tyto komise byly také při organizaci dané slavnosti značně vytíženy.²¹¹

²¹⁰ Tamtéž. Pokyny pro uspořádání manifestace k výročí 30 let ČSR dne 28. 10. 1948.

²¹¹ SOKA Jihlava, OV NF Jihlava. Oslavy 1. máje a osvobození Československa 1966, nezpracováno.

Organizace slavností byla velice komplikovanou záležitostí. V den slavnostní akce se v prostorách konání pohybovaly různé skupiny osob – organizátoři, vládní a straničtí představitelé, řečníci, významní hosté a jejich doprovod, zahraniční delegace, zástupci médií, uniformovaní i neuniformovaní příslušníci,... Aby nedošlo k chaosu a současně se zabránilo přítomnosti nepovolaných osob např. v prostorách tribuny, používali organizátoři jednotný systém identifikace všech těchto osob. Všichni pozvaní hosté – ať už se jednalo o hosty na večerní divadelní představení či na tribunu, bývali oficiálně zvaní písemnými pozvánkami. Každý z těchto hostů obdržel identifikační průkaz. Hosté pozvaní na tribunu, členové pěveckého sboru či třeba bezpečnostní složky tak disponovaly tímto průkazem, ve kterém bylo uvedeno, kam má příslušná osoba přístup a jaká je její role na dané akci. Všichni pořadatelé byli označeni viditelnými pořadatelskými páskami.

Na náročnou etapu plánování navazovala etapa jakési „generální zkoušky“. Veškeré dílčí body akce, bylo třeba v praxi vyzkoušet a zjistit, zda fungují a zda na sebe dobře navazují. Generálkou tak procházela vystoupení pěveckých a divadelních sborů, slavnostní nástupy, proslovy. Pečlivě byla překontrolována veškerá technika a další zařízení. Jednotlivé programy byly zkoordinovány tak, aby na sebe bezprostředně navazovaly a nedocházelo k žádným prodlevám. Mnohé proslovy bývaly přenášeny televizí a rozhlasem – v těchto případech proběhla také zkouška přenosu.

3.3. Organizace průvodu

Organizačně náročnou a komplikovanou záležitostí byla organizace průvodu. Ve slavnostní den se v časných ranních hodinách formovaly dílčí menší průvody v jednotlivých závodech, školách, úřadech, zájmových uskupeních, apod. Odtud vyrazily směrem k místu konání slavnostní akce a cestou se spojovaly s ostatními dílčími průvody. Postupně se tak vytvořil mohutný špalír všech aktérů průvodu. První řady těchto dílčích průvodů měly být chloubou daného závodu či instituce, proto v nich kráčeli jejich oficiální představitelé, zasloužilí členové,

nejlepší pracovníci, svazáci z učilišť, sportovci z tělovýchovných jednot, apod. Do závodních průvodů byli zváni také rodinní příslušníci zaměstnanců. Zejména přítomnost dětí s mávátky měla zajistit pestrost a veselý ráz průvodu. Pokud ke spojení všech menších průvodů ve velký špalír lidí nedošlo v průběhu pochodu na místo konání akce, odehrálo se na některém z větších prostranství. Na těchto prostranstvích se přidali také ostatní obyvatelé a došlo zde k definitivnímu seřazení průvodu – v jeho čele nastoupily jednotlivé závody, podniky, úřady, zájmové organizace, školy, za nimi se řadilo ostatní „nezařazené“ obyvatelstvo. V prvních řadách celkového průvodu kráčely uniformované složky – zejména vojsko a lidové milice, dále pak zástupci ČSM, podnikové delegace, sportovci, vyhodnocení úderníci.²¹²

Každý dílčí průvod, jak bylo zmíněno výše, byl ve svém čele vyzdoben znakem závodu, podniku, školy, obce apod. Každý závod, JZD či státní statek, který disponoval dopravním prostředkem, byl pověřen přípravou alespoň jednoho alegorického vozu. Tyto alegorické vozy byly v celkovém průvodu řazeny až na jeho závěr coby přehlídka výsledků práce daného družstva. Nutno podotknout, že alegorické vozy byly záležitostí spíše regionální, zejména v krajích zaměřených na zemědělství. Pokud jde o účast školáků, ta byla doporučována od 3. třídy základní školy. Účastníci z obcí se účastnili buďto v rámci svého závodu či družstva, ve kterém pracovali, nebo se shromáždili jako „nezařazení“ občané na závěr průvodu.²¹³

V rámci výše zmíněného řazení bylo organizátory upraveno také řazení obrazů, praporů, standart a hesel, kterými byli jednotlivé závodní či zájmové průvody vybaveny již ráno na svém původním seřadišti. Za zvuků hudby pak určenými ulicemi průvod procházel až na místo hlavní manifestace – centrální náměstí, sportovní areál, městský park apod.²¹⁴

Armáda, SNB a ozbrojené milice, které byly řazeny nejčastěji v přední části celkového průvodu, si stanovovaly zvláštní srazy, odkud pochodovaly na hlavní nástupiště. Armáda, SNB a ozbrojené milice podléhaly svým pravidlům a z toho důvodu se řadily odděleně na zvláštních srazech. K již zformovanému průvodu se

²¹² Tamtéž.

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ NA, ÚAV NF, fond 357/2, kart. 17, inv. č. 5. 28. říjen 1948–1952.

přidaly až bezprostředně před místem konání akce na hlavním nástupišti. Pro ostatní uniformované složky železničářů, elektrikářů, pošťáků, hasičů atd. byl stanoven zvláštní sraz, nejčastěji na přilehlém náměstí, kde se zformovali do požadované formace a takto pak pochodovali ve zvláštním průvodu na místo konání akce. Pokud jde o pražské oslavy, pro uniformované složky býval nejčastěji vyhrazen prostor uprostřed Václavského náměstí.²¹⁵

Formování průvodu bylo naplánováno s velkou pečlivostí. Podle předpokládaného počtu účastníků byly jednotlivé dílčí průvody řazeny do řad tak, aby na hlavním náměstí vytvořily dostatečně mohutný proud oslavujících. Pokud jde o průvody přicházející na Václavské náměstí v Praze, často se jednalo až o 10ti či 12ti stupy. Při této organizaci muselo být samozřejmě zohledněno dané prostředí, jeho prostorové možnosti, zejména s ohledem na bezpečnost procházejících osob. Při plánování bylo třeba počítat také s diváky, kteří se ve špalíru řadili kolem plánované trasy pochodu. V případě akcí většího rozměru byl prostor pro diváky vyznačen vápnem nebo zcela oddělen provazy či zábranami. Řešeno bylo také zastavení či odklon dopravy.²¹⁶

Jako ukázka detailní organizace slavnostního průvodu poslouží oslavy 30. výročí 28. října pořádané v roce 1948 v Praze:

10:30–11:00 – nástup na Václavské náměstí - přichází průvody z okresů a zaplňují ze všech postranních ulic Václavského náměstí prostor za špalíry pořadatelů – chodníky, jízdní dráhu pro automobily. Slavnostní tribuna je umístěna před Muzeem.

10:45 nastupuje z Můstku od Staroměstského náměstí průvod uniformovaných železničářů, pošťáků, elektrikářů atd. Ve 12tistupu do prostoru uvnitř pořadatelských špalírů, takže po jejich nástupu je Václavské náměstí zcela naplněno.

10:30–11:00 se zformují ve Stalinově třídě armáda, SNB, dělnické milice do útvarů pro slavnostní pochod.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ Tamtéž.

11:00 zahájí předseda Zemského národního výboru L. Kopřiva manifestaci

11:05–11:30 vyhlášení pětiletého plánu

11:30–11:45 promluví předseda vlády

11:45–11:55 projev ministra národní obrany L. Svobody

11:55 Hymny a Píseň práce

12:00 odchod uniformovaných železničářů atd. ze středního pásma Václavského náměstí směrem k Národní třídě, aby se uvolnila dráha pro slavnostní pochod armády, SNB, dělnických milicí.

12:00–12:05 odchází řečníci z balkonu Muzea na hlavní tribunu, kde zaujmou svá místa.

12:05 nastupuje armáda ze Stalinovy třídy k slavnostnímu pochodu kolem hlavní tribuny do střední dráhy Václavského náměstí, kudy pochoduje na Můstek, ul. 28. října, Národní třídou k Národnímu divadlu, kde se rozchází všemi směry.²¹⁷

Aby byla zajištěna srozumitelnost pronášených proslovů, byly v případě takovéto mimořádné slavnosti projevy hlavních činitelů vysílány městským rozhlasem po celé Praze hlavně však na Václavském náměstí a po celé délce Stalinovy třídy, aby je mohli vyslechnout jak seřazení občané v průvodu na Václavském náměstí, tak armáda, SNB a dělnické milice připravené k pochodu ve Stalinově tř. Hymnu a Píseň Práce zazpíval 3.000 členný pěvecký soubor, který byl umístěn mezi tribunou a sochou sv. Václava po straně Mezibranské ulice. Při slavnostním pochodu byla postavena hudba armády a SNB proti tribuně v rohu Vrchlického sadů, aby vyhrávala pochodující armádě, SNB a dělnickým milicím.²¹⁸

Při plánování průvodu byly řešeny také technické detaily nesené výzdoby, např. velikost standard či výška transparentů. *„V průvodu mohou být nesené standarty v šíři nejvýše 4 metrů, aby nerušily vzhled průvodu. Hesla na standartách musí být volena k významným dnům slavností. Doporučujeme, aby i*

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ Tamtéž.

*žerdě, na kterých budou hesla připevněna, byly nejvýše tři metry vysoké a na vrcholku žerdi byla připevněna kytička a od ní spuštěn půl metru pletený věnec připevněný k vrcholku žerdě drátem. Drát i věnec by byl ozdoben papírovými stuhami v národních barvách. Žerdě ke standartám dle možnosti natřeny.*²¹⁹

Jak je vidět, organizační pořadatelská činnost byla velice mravenčí prací, při které nesmělo být nic opomenuto. Mobilizací účastníků byly pověřeny ústřední orgány všech složek a korporací, které byly do slavnostní akce zapojeny. V případě oslav 28. října v roce 1948 zajistil KOR oběžník pro závody o povinné účasti zaměstnanců. Celonárodní složky, od ROH až po hasiče, vydaly oběžníky s provoláním k účasti svých členů na oslavách. Učinil tak i Sokol, jehož členům však nebylo dovoleno účastnit se v krojích. Ostatní úkony již zajišťovala pořadatelská komise sama. Po schválení programu akce bylo třeba co nejrychleji začít s přípravnými pracemi, zejména vypracovat podrobné pokyny pro všechny složky. V případě oslav 28. října v roce 1948 ustavil pořadatel oslav ÚAV NF sedmičlennou pořadatelskou komisi, která byla následně ještě rozšířena kooptací zástupce kanceláře prezidenta republiky Dr. Raise a Ing. Arch Zd. Rossmana.²²⁰

Jednotlivé subkomise pořadatelského výboru měly vymezené pravomoci a úkoly. Propagační komise měla za úkol připravit návrhy na postavení tribuny, úpravu budov podél trasy průvodu i v místech manifestace. Na výzdobě Václavského náměstí se v případě výše zmíněných oslav podílel osobně Ing. Arch Zd. Rossman. Výzdoba Václavského náměstí byla navržena v takovém stylu, aby měla odlišný charakter od dřívějších oslav a to vzhledem k významu výročí zejména bohatostí výzdoby i obsahem – zaměření k lidové demokracii, pětiletce, osobě prezidenta republiky, vládě a SSSR, což korespondovalo s politickou náladou doby. Všechny obchody měly mít za výlohou obraz prezidenta Klementa Gottwalda. Pokud jím nedisponovaly, byl jim bezplatně nabídnut a doručen.²²¹

Komise pro zajištění hostů měla za úkol připravit seznamy všech hostů, jejich přesné rozmístění a zajistit vydání průkazů, kterými se budou moci prokazovat. Komise určovala také jmenovitě několik osob, kteří měli na starosti usazování hostů a péči o ně v průběhu akce. Zcela specifickou záležitostí byla

²¹⁹ SOkA Olomouc, OAV NF Olomouc – město, fond M 1–39, (1947) 1948–1949 (1950), kart. 5, inv. č. 80. Oslavy třetího výročí osvobození Olomouce.

²²⁰ NA, ÚAV NF, fond 357/2, kart. 17, inv. č. 5. 28. říjen 1948–1952.

²²¹ Tamtéž.

účast zahraničních delegací ze zemí sovětského bloku, kterou tato komise zajišťovala. Vypracován byl speciální program pro zahraniční delegáty. Po slavnostním uvítání byli zahraniční hosté přítomni všem oficiálním částem programu – udělování vyznamenání, oficiálním slavnostním proslovům, manifestaci a účastnili se také doprovodných zábavných akcí. Speciálně pro tyto delegáty byly potom organizovány zájezdy a výlety do významných českých a slovenských měst a regionů spojených zejména s průmyslovou výrobou – např. Brna, Ostravy, Bratislavy apod. Slavnostní večeře, koncerty či divadelní představení a další doprovodný program sestavený přímo pro tyto delegáty byly samozřejmostí.²²²

Přísnému oku organizátorů neunikli ani samotní aktéři slavnostní akce. Jak vyplývá z pramenů, také oděv či účes účastníků mohl být předem naplánován: *„Průvod v letošním roce mimo vojsko a účastníků v krojích bude rozšířen o 150 členné čety žáků vysoké školy a vyšších tříd středních škol /akčních výborů apod./ Ředitelství škol dá pokyn, aby účastníci ve skupinách měli pokud možno stejná oblečení – u hochů tmavé kalhoty s páskem bez kabátu s obnaženou hlavou nebo stejnou rádionkou. U dívek tmavá sukně, bílé halenky, prostovlasé nebo se stužkami ve vlasech.“*²²³

Pamatováno bylo také na nejmenší účastníky: *„Zahájení dětských radovánek na prostranství u ONV a městské tržnice. Na tomto prostranství budou umístěny zábavní podniky pro děti i dospělé, cukrářské a perníkářské boudy, takže toto místo dostane pouťový ráz. Mimo toho budou děti zdarma voženy osobními auty a na živých koních. Doporučujeme, aby na prostranství si děti vzaly s sebou ozdobené koloběžky, autíčka nebo jiné dětské dopravní prostředky, ježto pro tento sport jim bude vyhrazena plocha.“*²²⁴

Naprosto zásadní záležitostí bylo zajištění bezpečnosti akce, o kterou se starala bezpečnostní komise. Ta vypracovala plán veškerých bezpečnostních opatření nejenom pro místa konání akce, ale také pro prostory, kde se pohybovali řečníci a hosté akce. Zvláštní oddíl této komise měl za úkol kontrolovat průkazy

²²² Všeodborový archiv, fond ÚRO/Před, kart. 18, inv. č. 199/2/4. Pozvání zahraničních delegací u příležitosti oslav 1. máje a výročí osvobození ČSR.

²²³ SOkA Olomouc, OAV NF Olomouc – město, fond M 1–39, (1947) 1948–1949 (1950), kart. 5, inv. č. 80. Oslavy třetího výročí osvobození Olomouce.

²²⁴ Tamtéž.

hostů. V zájmu bezpečnosti byla odkloněna veřejná doprava, bylo také třeba zajistit, aby nebyla akce rušena leteckým provozem. Přítomnost záchranných složek zdravotní pomoci, hasičů, uniformovaných i neuniformovaných složek státní bezpečnosti spadala také do kompetence této komise. Pro zajištění hladkého průběhu akce bylo dbáno na to, aby se zamezilo jakýmkoliv opozičním projevům v době před danou akcí a zejména pak v jejím průběhu.²²⁵

Zcela specifickou částí organizační práce bylo zajištění účasti prezidenta republiky, zástupců vlád, diplomatického sboru a oficiálních a čestných hostů na tribuně. Tímto úkolem byla pověřena speciálně sestavená zvací komise. Po dohodě se sekretariátem ÚV byly z bezpečnostního důvodu prošetřeny osoby, které měly být pozvány. Pro ty pak bylo vydáno několik druhů pozvánek s různým oprávněním ke vstupu. Pro manželky pozvaných hostů byly vyhrazeny prostory přiléhající tribuně, v případě nepřízně počasí náležitě vytopené. Zvláštní prostory byly vyhrazeny také novinářům a zahraničním delegacím. Pro státní představitele zajišťovala zvací komise také vozy – nejčastěji se jednalo o otevřené vozy, ze kterých mohli státní činitelé mávat shromážděnému davu. V koloně vozů se samozřejmě nacházely také vozy s ozbrojenými příslušníky Státní bezpečnosti či osobní ochranka ústavních činitelů.²²⁶

Příprava a organizace komunistických slavností a oslav zůstává z pohledu její efektivity vskutku obdivuhodným počinem. Při vlastní realizaci naplánovaného průběhu akcí však organizátoři i tak naráželi na překážky a potýkali se s problémy. V případě akcí o mnoha tisících účastnících bylo z logiky věci nemožné, aby vše proběhlo přesně podle plánu. Občas tak došlo ke zpoždění průvodu, chaosu při jeho řazení apod. Aby byly tyto nedostatky odstraněny, organizační výbory podávaly po skončení akce detailní zprávy se zhodnocením své práce na dané akci. Nedostatků bylo využito k tomu, aby se pořadatelé dostatečně poučili a problémům v dalších letech předcházeli.

²²⁵ NA, ÚAV NF, fond 357/2, kart. 17, inv. č. 5. 28. říjen 1948–1952.

²²⁶ Tamtéž.

3.4. Financování slavností a oslav

Organizace slavnostních akcí zaměstnávala mnoho desítek osob a byla bezesporu velice nákladnou záležitostí, nemluvě pak o samotné realizaci oslav. Konkrétní rozpočty k jednotlivým akcím bohužel archivní prameny nabízejí pouze sporadicky. Nicméně útržkovité informace přece jenom nalzáme. Pro pražské prvomájové oslavy v roce 1952 byl vyčleněn fond půl milionu Kčs. Největšími částkami v tomto rozpočtu disponoval KAV NF (200 tisíc Kčs), dále pak KSČ a ROH (po 65 tisících Kčs).²²⁷ Dále např. u příležitosti oslav 1. máje a výročí osvobození Československa v roce 1954 byly pozvány zahraniční delegace ze všech zemí sovětského bloku. Celkem šlo o 57 delegátů. Náklady spojené s jejich návštěvou zahrnovaly položky za jízdné, ubytování, stravu, kapesné, tlumočení, doprovod, slavnostní večeři na uvítanou a rozloučenou. Celková částka se vyšplhala na 200 tis. Kčs.²²⁸

Jisté je, že finanční podpora ze strany státní poklady byla vskutku masivní. Archivní prameny k přípravě slavnostního roku 1948 naznačují, že vedle předem přidělených rozpočtů bylo počítáno také s rozpočtovými schodky, ke kterým pravidelně docházelo. Koordinační výbor v tomto případě s odvoláním na ideologický význam akcí apeluje na vládu, aby finanční dotací podpořila zdar všech plánovaných akcí. Nekryté schodky pro oslavy v tomto roce činily celkem 70 mil. Kčs.²²⁹

Finanční krytí slavností a oslav však nebylo pouze záležitostí organizátorů akce, v důsledku tedy státní pokladny. Na financování se podílely také například velké podniky. Např. u oslav 40. výročí VŘSR v Jihlavě věnovaly finanční prostředky na zajištění slavnostní akce velké regionální podniky, a to v řádech sto až tisícikorun. Celkový dar těchto podniků činil 4.800 Kčs. Pokud zohledníme, že se jednalo o akci regionálního významu, tedy bez masových programů, jedná se o částku relativně velkou. Částku lze také poměrně dobře porovnat s výdaji, které

²²⁷ NA KAV NF Praha, fond 357/2, kart. 128, inv. č. 71. Praha 1952.

²²⁸ Všeodborový archiv, fond ÚRO/Před, kart. 18, inv. č. 199/2/4. Pozvání zahraničních delegací u příležitosti oslav 1. máje a výročí osvobození ČSR.

²²⁹ NA, ÚV KSČ, fond 19/7, a. j. 93. Oddělení kulturně-propagační a ideologické, Praha 1945–1989. Různé slavnosti 1945–1954. Příprava jubilejního roku 1948.

s touto slavnostní akcí souvisely – např. náklady na dekoraci tribuny činily 400 Kčs, chemikálie na přípravu ohňostroje 557 Kčs.²³⁰

Je zřejmé, že náklady na slavnostní akce byly velmi rozdílné podle místa konání akce, rozsahu dané slavnosti, počtu účastníků, pozvaných hostů, bohatosti programů, počtu doprovodných akcí apod. Rozpočty centrálních slavností a oslav konaných v metropoli Praze či Bratislavě se pohybovaly v řádech statisíců či milionů Kčs. V některých případech se jednalo o výjimečně nákladné akce - např. jak uvádí Petr Roubal ve své práci, náklady na spartakiádu v roce 1980 dosáhly celkem 673 milionů Kč. Ve srovnání s průměrnou mzdou 2700 Kč šlo skutečně o finančně monstrózní podnik.²³¹ Akce regionálního rozsahu měly rozpočty několikanásobně nižší než slavnostní akce pořádané v metropoli, zhruba v řádech desítek tisíc. V regionech bylo navíc možné mnoho věcí řešit svépomocí – např. focení akce zajistil fotokroužek, dřevařské závody poskytly materiál na ohňostroj apod.

Jak vyplývá z archivních pramenů, organizátoři slavnostních akcí měli k dispozici omezený rozpočet, se kterým bylo nutné vyjít. Např. u jihlavských oslav 1. a 9. května roku 1957 byly finanční prostředky dávány dohromady z různých zdrojů – zbylá částka z loňských oslav, výtěžek z oslav 1. máje v Březinových sadech, výtěžek z fotbalového utkání či výtěžek z večerní taneční zábavy v Domě osvěty. Celkem tak byla shromážděna částka téměř 20 tisíc Kčs. Vzhledem k tomu, že náklady na tuto slavnostní akci činily cca 9 tis. Kčs., byla tato slavnost dokonce ještě výdělečná.²³²

Finanční prostředky na jednotlivé akce byly organizátorům přidělovány hierarchicky. Finance na zajištění oslav Dne Československé armády v roce 1957 věnoval okresnímu výboru NF jeho nadřízený orgán Krajský výbor NF. Vzhledem k tomu, že z věnované částky 1000 Kčs bylo využito pouze 500 Kčs, byl zbytek finančních prostředků po řádném vyúčtování navrácen opět KV NF.²³³

²³⁰ SOkA Jihlava, Místní výbory Národní fronty (dále MV NF) Jihlava (1947) 1948–1959, kart. 4, inv. č. 40. Vyúčtování oslav a akcí 1956–1958.

²³¹ ROUBAL, Petr: „Dnes na Strahově promluví masy“ Proměna symboliky československých spartakiád 1955–1990. In: *Kuděj – Časopis pro kulturní dějiny*. 2/2006, s. 79.

²³² SOkA Jihlava, MV NF Jihlava (1947) 1948–1959, kart. 4, inv. č. 40. Vyúčtování oslav a akcí 1956–1958.

²³³ Tamtéž.

Jistým drobným příspěvkem k financování některých větších slavností a oslav bylo vstupné na odpolední a večerní doprovodné programy. Např. při oslavách třetího výročí osvobození Olomouce byly pro odpolední a večerní veselice prodávány vstupenky v hodnotě 10 Kčs. Děti do 14ti let měly vstup zdarma.²³⁴ Je zřejmé, že tyto drobné příspěvky figurovaly v rozpočtech akcí spíše jako symbolické částky. Vstupné bylo jakýmsi poplatkem za zprostředkovanou zábavu, která měla s tématem slavnostní akce již pramálo společného.

3.5. Zhodnocení slavnostní akce

Zakončení slavnostní akce a ukončení posledních doprovodných programů v žádném případě neznamenal pro organizační výbor konec slavnostní akce. Po ukončení oficiálního programu na řadu přicházelo zhodnocení akce, a to jak vnitrostranické, tak veřejné. Pokud jde o interní zhodnocení akce, bylo prováděno samotnými organizačními výbory, pokud šlo o významnější akci, tak také vyššími stranickými orgány. Již před akcí samotnou bylo zřejmé, jaká kritéria budou hodnocena, podle jakých hledisek bude na akci nahlíženo. Např. u oslav MDŽ v roce 1955 byla kritéria pro závěrečné zhodnocení akce doporučena následovně: organizační zajištění kampaně ve výborech NF a organizacích NF, průběh agitační kampaně, zapojení organizací NF, výsledky kampaně uzavírání závazků, zhodnocení průběhu účasti slavnostních projevů k MDŽ.²³⁵ Je tedy zřejmé, že účel slavnosti, který byl stanoven na počátku organizační práce, byl bedlivě sledován a propagován ve všech etapách pořadatelského úsilí. Z archivních materiálů vyplývá, že detailní hodnocení slavnostních akcí bývalo využíváno pro poučení do příštích let. Již tak precizně promyšlený systém organizační práce byl podrobován neustálé kritice a revizi a sám sebe tak neustále zdokonaloval.

²³⁴ SOKA Olomouc, OAV NF Olomouc – město, fond M 1–39, (1947) 1948–1949 (1950), kart. 5, inv. č. 80. Oslavy třetího výročí osvobození Olomouce.

²³⁵ NA, KAV NF Praha, fond 357/2, kart. 132, inv. č. 63. Směrnice k MDŽ 1955.

VI. Ikonografie komunistických slavností a oslav

1. Symbolika komunistických rituálů

Ikonografie komunistických slavností a oslav představuje velice zajímavou kapitolu totalitních slavnostních rituálů obecně. Každá slavnostní akce byla naplněna od svého organizačního počátku až po své zhodnocení v médiích mnoha symbolickými prvky. Vyvrcholením byl samozřejmě samotný průběh oslavné akce, nejčastěji slavnostní průvod a manifestace na hlavním náměstí, na sportovišti, v městském parku apod. Tato část slavností akce byla plná vizuálních symbolů, které zde nebyly přítomny nahodile, ale měly zcela promyšlenou roli a funkci. Prostřednictvím těchto symbolů režim potvrdil své pevné postavení a demonstroval svou vůdčí úlohu.

Zřejmě nejbohatší přehlídkou symbolů komunistické moci byly slavnostní průvody. Nejvýznamnější z vizuálních symbolů, které byly nutnou součástí každé slavnostní akce, byly státní vlajky. Československá a sovětská vlajka nesměla nikdy chybět v čele žádného slavnostního průvodu. Za vlajkami následovaly obrazy hlavních ideologů komunistického učení – Marxe, Engelse a Lenina, za nimi pak mohla být nesená podobizna československého prezidenta. Dalším symbolem, který byl přítomen každé slavnostní akci, byly československý a sovětský státní znak a rudé vlajky. U akcí většího významu mohly toto doplňovat vlajky dalších zemí socialistického tábora.²³⁶

Tento jakýsi teoretický ideologický úvod byl symbolickou přehlídkou komunistického učení od jeho kořenů po současnost. Režim se tak odkazoval na své kořeny a propojením se současností (podobizna současných stranických představitelů) demonstroval pokračování v komunistickém učení. Vedle symbolů vizuálních byly nezbytnou součástí každé slavnostní akce také československá hymna a Píseň práce. Počet nesených symbolů byl odvislý od významu té které akce. Řada portrétů s československými či sovětskými komunistickými

²³⁶ SOkA Jihlava, MV NF Jihlava (1947) 1948–1959, kart. 4, inv. č. 40. Vyúčtování oslav a akcí 1956–1958.

představiteli mohla být více nebo méně reprezentativní, záleželo vždy na uvážení pořadatelů.

Výše zmíněné symboly byly povinnou součástí každé oficiální slavnostní akce, kterou komunistický režim pořádal. Současně šlo také o univerzální a tudíž kdykoliv použitelnou kulisu. Jednotlivé slavnostní akce se tak co do vizuálního vzhledu lišily pouze demonstrovánými ideologickými hesly, transparenty s prezentací dosažených výsledků, závazky na další období apod. Odlišné byly také drobné dekorace – např. prvomájová mávátka, papírové květiny, holubice. Již tak pestrou přehlídku dále doplňovaly znaky jednotlivých podniků, závodů, úřadů, zájmových kroužků apod.

Z hlediska symboliky bylo také důležité složení účastníků akce. Nesměli chybět státní a straničtí představitelé coby oficiální představitelé státu a strany, hierarchicky viděno – špička pomyslné pyramidy. U centrálních oslav byla samozřejmostí účast ministrů a zástupců významných stranických organizací a úřadů. Mládež reprezentovaná pionýry a zástupci Československého svazu mládeže připomínala pokračování komunistických idejí v dalších generacích. Důležitou roli měla armáda a Lidové milice, jejichž účastí komunistický režim demonstroval sílu a odhodlání bránit se před případným útokem Západu a ujišťoval tak o této síle nejenom občany své republiky, ale také ostatní země.

Svou úlohu měli také pozvaní hosté – speciální hosté zvaní na tribunu byli většinou mimořádně úspěšní a významní lidé politického, společenského či kulturního života. Jejich prostřednictvím mohl režim demonstrovat, jaké osobnosti má „na své straně“, jejich důležitost dále podtrhovala důležitost režimu. Pokud jde o zahraniční delegace, ty sehrávaly roli jakýchsi diváků, když pozorovaly celou symbolickou podívanou a mohly o ní dále referovat ve svých zemích. Neodmyslitelnou součástí všech slavnostních akcí byla přítomnost nejlepších pracovníků v průmyslu a zemědělství, tzv. úderníků. Ti měli být jakýmsi vzory pro ostatní pracující. Mezi těmito úderníky nesměly chybět propagované profese, jako byli horníci, pracovníci v těžkém průmyslu, zaměstnanci jednotných zemědělských družstev.

Mezi úderníky byly vždy poměrně zastoupeny také ženy. Ženy údernice byly prezentací socialistického ideálu pracující ženy, která se nebojí žádné práce a je ochotna fyzicky velice tvrdě pracovat a zasadit se tak o rozvoj socialistické společnosti. Úloha ženy coby matky ustoupila do pozadí, což bylo patrné zejména

v 50. a 60. letech. Přestože období tzv. normalizace přineslo mírný příklon k rodinnému životu a mateřství jako takovému, nikdy nebylo dosaženo podobnosti s prvorepublikovým obdobím, ve kterém bylo toto téma vždy na prvním místě a vztah matka-dítě byl často hlavním motivem konání slavnostních akcí. Tento rozdíl se projevil zejména u oslav Mezinárodního dne žen, kdy socialistická žena nebyla oslavována v první řadě jako matka, ale jako pracovnice, která přispívá svou pílí ke splnění pracovních závazků. Ženy hrubých rysů zobrazované s pracovními nástroji byly častými náměty pro mozaiky, obrazy, ale například také pro bankovky.²³⁷

²³⁷ Ke komunistické symbolice viz. také *Moc obrazů, obrazy moci. Politický plakát a propaganda*. Katalog k výstavě, Galerie U Křižovníků, leden – duben 2005. Praha, 2005.

2. Státní vyznamenání

Důležitou úlohu v symbolice komunistických slavností a oslav měla státní vyznamenání udělovaná u příležitosti významných svátků a výročí. Udělovaná ocenění totiž symbolicky posilovala význam dané slavnostní akce a pomyslně posilovala úlohu komunistické strany. Na stranu druhou načasování vyznamenávání při konání slavnostních akcí činilo také z vyznamenávání mimořádnou událost.

Jistá nejednotnost v systému udělování vyznamenání byla upravena usnesením vlády v roce 1970. Hlavním smyslem schváleného materiálu bylo stanovit jednotná pravidla pro posuzování zásluh a zamezit nahodilému výběru z návrhů na vyznamenání, který byl typický pro období 50. a 60. let. Materiál zaváděl mimo jiné také pravidla do pravomoci a odpovědnosti federálních a národních orgánů a zajišťoval důsledné uplatňování vedoucí úlohy strany v postupu při navrhování státních vyznamenání. Výsledkem mělo být navrácení prestiže a společenského významu udělovaným oceněním.²³⁸

Podle zmíněného materiálu mohla být státní vyznamenání udělena československým občanům (jednotlivcům či kolektivům) za dlouholetou a obětavou práci, za zásluhy či vynikající pracovní výsledky. Usnesení vlády upravovalo přesný postup pro předkládání a schvalování návrhů. Veškeré návrhy bylo nutné projednat nejprve na nejnižších stranických orgánech. Schválené návrhy na základě doporučení posuzovaly vyšší stranické orgány – okresní a krajské. Na doporučení sekretariátu ÚV KSČ nominace následně potvrdilo předsednictvo ÚV KSČ.

Státní vyznamenání měla svou jasně danou hierarchii, od které se odvíjely také nutné ceremonie, zejména oprávnění tato ocenění předávat. Státní vyznamenání – Zlatou hvězdu hrdiny ČSSR, Zlatou hvězdu hrdiny socialistické práce, čestný titul „národní umělec“, Řád Klementa Gottwalda za budování socialistické vlasti a Řád republiky měli pravomoc udělovat pouze nejvyšší státní a straniční představitelé - prezident republiky, první tajemník ÚV KSČ, příp. pověření představitelé KSČ a KSS. Řád práce za politickou a veřejnou činnost předávali

²³⁸ Všeodborový archiv, fond ÚRO/Ekonomické oddělení, kart. 11. Státní vyznamenání. Organizace a zásady, 1967–1970.

tajemníci ÚV KSČ či vedoucí tajemníci krajských výborů strany. Řád práce za jiné zásluhy byl předáván výhradně předsedou vlády, resortními ministry, vedoucími představiteli Národní fronty a centrálních orgánů. Oproti tomu státní cenu Klementa Gottwalda a čestný titul „zasloužilý umělec“ předával pouze předseda vlády. Ostatní ocenění: vyznamenání Za zásluhy o Lidové milice, Za zásluhy o výstavbu, Za vynikající práci, Za statečnost, či tituly „zasloužilý učitel“ a další medaile a vyznamenání menšího významu byly udělovány nižšími státními či stranickými představiteli.

Nositel vyznamenání mohl být dle rozhodnutí soudu svého ocenění zbaven. Vyznamenání a čestné tituly ale bylo možné odejmout i bez soudního rozsudku a to na základě velice fádní formulace – „Prezident republiky nebo orgán jím k tomu zmocněný ocenění odejme, jestliže se vyznamenáný z politických nebo jiných důvodů stane nevhodným je nosit.“²³⁹ Tato formulace byla velice často uváděna do praxe v rámci procesu stranické očisty na počátku 70. let. Nositelé ocenění, kteří se v letech 1968 – 1969 podíleli na protistranické činnosti, byli těmi, kterým byla ocenění hromadně odebírána.

Přehled o udělených státních vyznamenáních z let 1965 – 1970 napovídá, že počet udělovaných státních vyznamenání nebyl nijak konstantní. Zatímco v roce 1965 bylo uděleno 3467 státních vyznamenání (z toho pouze 1101 za politické a veřejné činy), v roce 1966 to bylo 1845, v následujícím roce pak 1609. V dalších letech počet udělených vyznamenání opět vzrostl – v roce 1968 na 2559 a v roce 1970 na 2817.²⁴⁰

Z pramenů je dále zřejmé, že pro jednotlivé slavnostní akce byly stanoveny vždy počty vyznamenání, která bylo navrženo rozdělit mezi nominované osoby. Např. pro rok 1971 to bylo 2400 vyznamenání, z toho 100 řádů. Vzhledem k počtu reálně udělených vyznamenání se ale domnívám, že stanovený počet byl odvislý od počtu navržených osob. Je tak zřejmé, že vyznamenání byla udělována spíše dle aktuálního posouzení zásluh nominovaných osob než z důvodu potřeby naplnění kvóty.

Zvláštní pozornost byla věnována rozdělení vyznamenání v rámci kategorií politická a veřejná činnost a dále v oblasti hospodářství, vědy a kultury. Předem

²³⁹ Tamtéž.

²⁴⁰ .Tamtéž.

bylo určeno, kolik vyznamenání v jaké kategorii bude uděleno. Ve zmíněném roce 1971 mělo být uděleno za politickou a veřejnou činnost 1500 vyznamenání a z toho 60 řádů. V oblasti hospodářství, vědy a kultury pak 900 vyznamenání a z toho 40 řádů. Je pravděpodobné, že také dodržení jistých proporcí v rámci těchto kategorií mohlo být určujícím faktorem pro počet udělených vyznamenání a řádů.²⁴¹

²⁴¹ Tamtéž.

VII. Metropole vs. regiony

Již bylo řečeno, že z organizačního hlediska byly slavnosti rozděleny na celostátní, místní a vnitřní - oslavy celostátní, respektive hlavní oslavy v Praze, dílčí oslavy konané v Bratislavě, Brně a Ostravě, krajské oslavy konané ve všech krajských městech, stejně tak oslavy okresní konané v okresních městech. Dále pak místní oslavy ve všech obcích a oslavy vnitřní konané v rámci nejrůznějších složek a institucí – např. vojsko, SNB, závody, školy, ...²⁴²

Toto hierarchické rozdělení se promítalo do charakteru jednotlivých slavností a oslav a mělo vliv také na jejich odstupňování. Čím nižší organizační celek, tím význam každé oslavné akce zcela přirozeně upadal. Tato skutečnost nebyla dána pouze faktem, že se na menších městech logicky účastnilo méně občanů, ale například také tím, že všichni případní významní hosté či řečníci byli účastni centrálním oslavám v Praze či Bratislavě.

V případě, že se mezi osobnostmi regionu vyskytoval někdo, kdo byl významný pro budování socialismu obecně, byl takovýto člověk automaticky zván na centrální oslavy do hlavního města. Dělo se tak nejenom v případě nejlepších pracovníků, ale také v případě inovátorů, vědců, umělců či zasloužilých politických představitelů. Pozvánka na oslavnou akci konanou v metropoli byla vnímána jako vyjádření ocenění a díky za odvedenou práci. V důsledku toho tak v regionech za řečnickými pulty vystupovali opět pouze méně významní regionální představitelé strany, města, podniků, úřadů či kulturního a společenského života.

Hierarchické rozdělení slavnostní bylo dáno logikou věci, jak bylo zmíněno výše, nicméně bylo podporováno také centrálně. Např. velké oslavy pořádané v Praze bývaly pravidelně přenášeny rozhlasem a televizí a byly zprostředkovávány ostatním regionům republiky. Význam pražských coby centrálních a největších oslav tak byl zcela záměrně a úmyslně budován a propagován. Tento fakt naprosto přesně korespondoval s myšlenkou budování základů komunistického režimu. Řečeno optikou komunistické ideologie - centrální vedení strany a státu tvoří základ celé ideologie, udává jí směr a cíl, poskytuje jí

²⁴² NA, ÚAV NF, fond 357/2, kart. 17, inv. č. 5. 28. říjen 1948–1952.

oporu a současně dbá na dodržování nastolené cesty. Paprscitě pomocí funkcionářů na nižších úrovních se tato ideologie předává dále a dále až do těch nejmenších organizačních jednotek. Stejně tomu bylo v případě slavnostních akcí. Oslavy konané v hlavním městě měly sloužit jako jakýsi vzor a ideál, který měl být následován a v malém měřítku měl být potvrzován i v těch nejmenších organizačních celcích republiky.

Slavnosti a oslavy v menších městech probíhaly dle možností v podstatě shodně jako centrální akce konané v Praze a Bratislavě. Charakter zůstal zachován, měřítko bylo úměrné velikosti obce. Např. program konkrétní slavnostní akce v Praze či Jihlavě byl shodný, formální náležitosti jako např. výzdoba či hudební doprovod a proslovy téměř totožné, stejně jako propagovaná hesla. Tato podobnost byla dána předem schváleným seznamem hesel, který pro danou akci organizátoři sestavili. Jediným rozdílem byla početní účast, bohatost doprovodných programů a samozřejmě také časová a prostorová náročnost celé akce. Tento hierarchický rozpad na slavnostní akce centrálního, regionálního a místního významu měl na svědomí precizně fungující systém organizace slavnostních akcí, který byl určovaný, koordinovaný a kontrolovaný centrálními orgány.

Například pokud jde o oslavy Prvního máje, v okresních městech s účastí obyvatel nad 10 tisíc bylo možno uspořádat stejné oslavy jako v Praze. To znamenalo, že bylo možné jako nástupiště průvodů použít širokou ulici nebo jiné místo tak, aby čelo průvodu směřovalo směrem k tribuně. Slavnostní májový projev byl pronesen směrem k průvodu, který se následně dal do pohybu a kráčel kolem tribuny. Na tribuně byli nastoupeni vedoucí funkcionáři okresu, nejlepší pracovníci z místních podniků apod. Cílem průvodu byl místní stadion, sportovní hřiště, zámecká zahrada či park, kde byla uspořádána veselice. Bylo striktně stanoveno, že všechny manifestace budou zahájeny projevem zástupce kraje, který musí být krátký (15–20 minut) a výstižný.²⁴³

V menších obcích byly nároky a požadavky na organizaci mírnější. Zde mohlo být dokonce od některých částí programu zcela upuštěno. Většinou se konala pouze manifestace se slavnostními proslovy a následná veselice, případně

²⁴³ NA, KAV NF Praha, fond 357/2, kart. 132, inv. č. 63. Směrnice k oslavám X. výročí osvobození naší vlasti sovětskou armádou v pražském kraji.

proběhly pouze slavnostní stranické a závodní schůzce. Nejmenší obce často nepořádaly akce žádné a občané z těchto obcí se účastnili slavnosti v nejbližším okresním městě.

V podstatě lze říci, že v případě vztahu metropole (Praha, Bratislava) versus regiony fungoval v rámci Československa stejný vztah jako v případě Sovětského svazu a jeho satelitů. Moskva v tomto případě v politickém, ale také ve slavnostním životě plnila roli vůdce udávajícího směr a cíl. V případě slavnostních akcí lze tuto skutečnost velice jednoduše demonstrovat na moskevských prvomájových průvodech, které byly jakýmsi vzorem pro pražské májové oslavy a současně pro ně byly jakýmsi startovacím signálem. Časně z rána byly moskevské slavnostní události přenášeny rozhlasem a televizí do všech sovětských satelitů a dávány tak za vzor hodný následování, byť v menším měřítku.

Podobně to fungovalo v rámci Československa, kdy celá republika mohla v přímém přenosu sledovat velkolepé prvomájové oslavy v Praze. Nabízí se otázka, pro koho byly přímé přenosy připravovány, když cílem bylo aktivní zapojení všech občanů. Pro koho byly přenosy určeny, když v ideálním případě měli všichni pochodovat v průvodech? Sledování slavnostního pražského průvodu v televizi či rozhlasu bylo v reálném čase možné. V menších městech byly prvomájové oslavy o poznání chudší a podstatně kratší, než centrální oslavy v Praze. Po skončení oslavy se tak mohli její účastníci odebrat domů a na obrazovkách svých televizorů pohodlně sledovat mohutné davy proudící pražským Václavským náměstím.

Rozdílem mezi oslavami konanými v metropoli a jednotlivých regionech byla náročnost jejich přípravy. Prvomájové oslavy konané v roce 1952 začal Krajský akční výbor NF v Jihlavě organizovat v polovině března a ještě do počátku dubna se potýkal s laxním přístupem a nedostatečnou agitační prací v jednotlivých okresech a obcích.²⁴⁴ S přípravou pražských oslav bylo oficiálně započato také v polovině března, rozdíl byl však v tom, že se projednávaly již dlouho dopředu připravené návrhy. Návrhy, které slavnostní komise začaly připravovat s dostatečným časovým předstihem – v podstatě okamžitě po skončení předešlé

²⁴⁴ NA KAV NF Jihlava, fond 357/2, kart. 161, inv. č. 71. Jihlava 1948–1954. Hodnocení oslav 1. máje v jihlavském kraji.

akce. Zatímco se o způsobu agitace v regionech začalo v polovině března teprve jednat, na centrální úrovni se v reálu pouze rozběhly pečlivě připravené plány a směrnice. Jak je zřejmé, rozsáhlé centrální oslavy byly oproti těm regionálním mimořádné i co do své přípravy.

Na případě prvomájových oslav v roce 1952 je možné demonstrovat rozdíl metropole vs. regiony. Jihlavské manifestace se na Masarykově náměstí zúčastnilo 32 tisíc občanů, slavnostní průvod čítal 18 tisíc občanů. K atraktivitě slavnosti v tomto roce přispěla armáda, která zorganizovala projížďky dětí na koních. Negativně zhodnoceny byly ale slavnostní proslovy pronášené v Jihlavě i dalších přilehlých okresních městech, které byly příliš dlouhé (až 1 hodinu), tudíž pro diváky únavné a nebyla jim věnována náležitá pozornost. Ještě před ukončením proslovů se dokonce někteří účastníci akce začali rozcházet. V roce 1952 došlo vzhledem k nedostatečné práci agitačních dvojic k poklesu celkové účasti. Zatímco v roce 1951 se v celém kraji zúčastnilo průvodů 178 tisíc a manifestací 234 tisíc občanů, v roce 1952 byla celková účast v průvodech 160 tisíc a na manifestacích 224 tisíc občanů. Naopak pozitivně byla hodnocena dobře povedená slavnostní výzdoba ve městech a kladný ohlas mezi obyvateli našly večerní taneční veselice, coby doprovodné programy.²⁴⁵

Krajský akční výbor Národní fronty olomouckého kraje se v roce 1952 potýkal s podobnými organizačními problémy jako ten jihlavský. Pomalý rozjezd agitačních prací a nefunkční složení agitačních dvojic zpomalily přípravy prvomájových oslav. Přestože KAV NF měl k 15. březnu připraveny základní směrnice pro přípravu a uspořádání oslav 1. máje, s reálnou organizačnickou prací se začalo vzhledem k uvedeným skutečnostem až na počátku dubna. Pomalé přípravné práce se předsednictvo KAV NF rozhodlo řešit osobní kontrolou jednotlivých májových komisí, což organizaci akcí uspíšilo. Přesto bylo pro příští léta vydáno doporučení započít s přípravnými pracemi již v lednu.²⁴⁶

Také Olomouc se potýkala s poměrně dlouhými proslovy řečníků, které navíc postrádaly propojení s realitou a byly spíše teoretického rázu. Přípravný výbor se navíc nejenom poučil do dalších let, ale vydal také doporučení pro ostatní akce: „...Při všech manifestacích a oslavách by se mělo šetřit památné sousoší

²⁴⁵ Tamtéž.

²⁴⁶ NA KAV NF Olomouc, fond 357/2, kart. 165, inv. č. 73. Olomouc 1951–1952.

Trojice, hlavně dbát na to, aby lidé nelezli na sochy, které se tak poškozují.“²⁴⁷ Co do účasti, byly oslavy v roce 1952 úspěšnější. V Olomouci se manifestace zúčastnilo 70 tisíc lidí. Přes drobné excesy, o které se postarali např. členové ČSM, kteří při slavnostním proslovu hráli odbíjenou, byla akce vyhodnocena jako zdařilá.²⁴⁸

Pokud jde o pražské oslavy, koncepce oslav pro rok 1952 byla schválena na schůzi předsednictva KAV NF 14. března. Již na počátku dubna bylo určeno přesné složení prvomájového průvodu, byla zajištěna výzdoba a projednány veškeré technické záležitosti vyjma zajištění zdravotnické služby, plakáty byly v tisku a veškeré pozvánky byly již distribuované. Také agitační práce probíhala dle plánu - agitační dvojice byly tvořeny zkušenými funkcionáři, nikoli pionýry či důchodci, jako tomu bylo v regionech. O práci agitátorů byly pro potřeby tisku vedeny záznamy. Ve druhé polovině dubna tak byly přípravy završeny a docházelo pouze k jejich kontrole.²⁴⁹

Oproti regionálním prvomájovým průvodům, byla v případě toho pražského věnována maximální pozornost složení průvodu – v čele šlo 5 tisíc sportovců, 4 tisíce svazáků a 1 tisíc pionýrů. Jednotlivé složky se zařazovaly do průvodu v ucelených blocích, v přesně určené formaci (počet zástupů) tak, aby celkový dojem z průvodu byl bezchybný. Ze zhodnocení akce je zřejmé, že se prvomájové oslavy uskutečnily bez větších problémů. Účast několika set tisíc občanů a zcela zaplněné Václavské náměstí dokonce přiměly organizátory uvažovat o přesunutí oslav pro další rok na Letenskou pláň.²⁵⁰

Pokud můžeme srovnat oslavy Prvního máje, které se v roce 1952 uskutečnily v Praze, Olomouci a Jihlavě, nalezneme zřejmě největší rozdíl v práci přípravných výborů. Pražské oslavy byly plánovány s dostatečným časovým předstihem, přípravy byly vedeny velice detailně a také uvedení směrnic do praxe bylo provedeno velice disciplinovaně. V případě regionálních akcí bylo více věcí ponecháváno tak říkajíc „svému osudu“ – např. do takového detailu nebylo řešeno

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ NA KAV NF Praha, fond 357/2, kart. 128, inv. č. 71. Praha 1952.

²⁵⁰ Tamtéž.

složení slavnostních průvodů, řazení jednotlivých složek či vizuální stránka pochodu masy lidí. Je samozřejmé, že v případě pražského prvomájového průvodu si organizátoři nemohli jakékoliv selhání dovolit např. z důvodu, že byl tento průvod natáčen a v médiích přímo přenášen. Na regionální organizátory nebyl v tomto směru vyvíjen takový tlak. Nutno však podotknout, že pečlivost organizace se projevila i v celkovém vyznění oslav.

Pokud jde o počty účastníků, působily centrální oslavy v Praze velkolepým dojmem. Zaplněné Václavské náměstí v Praze vzbuzovalo v porovnání s Masarykovým náměstím v Jihlavě na první pohled dojem mnohem reprezentativnější akce. Pokud ale porovnáme počty účastníků v jednotlivých městech s počty jejich obyvatel, zjistíme, že ať šlo o hlavní město Prahu či krajské město Jihlavu, účast se pohybovala vždy mírně nad 50 % obyvatel. Slavnosti a oslavy v regionech tak byly vždy co do počtu chudší, procentuální zapojení občanů zde však bylo stejné, ne-li vyšší.

VIII. Komunistické slavnosti a oslavy z pohledu jejich účastníků

1. Účast na slavnostech coby společenská norma

Komunistické slavnosti představovaly coby politické rituály nejvíce viditelnou formu prezentace režimu. Prostřednictvím slavností a oslav režim prezentoval sám sebe před ostatním světem, ale také sám před sebou. Demonstroval úspěchy své politiky, svou sílu a úspěch. Rituál jako takový byl též prezentací představitelů moci před „obyčejnými“ lidmi a obráceně. Politické režimy si byly moci slavnostního rituálu vždy velice dobře vědomy a přípravě slavností a oslav věnovaly patřičnou pozornost. Zvláště pro totalitní režimy opírající se o masy jsou charakteristické slavnosti megalomanského stíhu, které mají navenek vyjádřit maximální podporu ze strany veřejnosti a stabilitu daného režimu.²⁵¹

Slavnostní rituál byl již od starověku symbolickou, reprezentativní záležitostí. Komunistický režim však tuto symboliku propracoval do nejmenšího detailu. Slavnostní rituál tak byl od začátku do konce naplněný symbolickými prvky, které měly svou pevně danou propagandistickou funkci. Společenský rituál měl vytvořit dojem pospolitosti a fungujících společenských vztahů. V tomto pojetí byl nejvýznamnější složkou slavnosti průvod, který byl zařazován do programů všech významnějších slavnostních akcí a který symbolizoval směřování celé společnosti kupředu. Spojení masy lidí s pohybem kupředu bylo vyjádřením myšlenky „*Jdeme společně za svým cílem, vstříc lepším zítřkům*“. Průvod navíc podporoval socialistickou myšlenku – „*Individuum neznamena nic, důležitý je dav*“.

Jak již bylo nastíněno v úvodu, archivní materiály nabízejí badatelům pohled pouze z jedné strany problému. Zachycují plány a snahu organizátorů uspořádat z ideologického hlediska úspěšné slavnostní akce s co možná největší účastí občanů. Jaký byl ale pohled „obyčejných“ lidí, účastníků těchto akcí se

²⁵¹ RATAJOVÁ, Jana: Pražské májové oslavy 1948–1989. Příspěvek k dějinám komunistické propagandy. In: *Kuděj – Časopis pro kulturní dějiny*. 1/2000, s. 51.

z archivů nedozvíme. Stejně tak dokážeme jen velice obtížně rekonstruovat, jak tyto slavnosti ve skutečnosti probíhaly, jaký měly úspěch, odezvu, či s jakými problémy se potýkaly.

Cenný materiál v tomto směru nabízí sbírka rozhovorů pořizená v rámci projektu *Dělníci a inteligence v období tzv. normalizace. Biografická vyprávění*. Analýza tohoto materiálu významně posunula a obohatila bádání o slavnostních rituálech v komunistickém Československu.²⁵² Na základě tohoto materiálu lze navíc na příkladu slavnostních akcí osvětlit vztah režimu a „obyčejných“ lidí. Závěry realizovaného výzkumu považuji za vhodné doplnění oficiálních archivních pramenů a historické odborné literatury a považuji je proto za nutné ve své práci zmínit. Pro vyjádření autentické nálady doby je následující text doplněn úryvkem z realizovaných rozhovorů

Problematika komunistických slavností a oslav je také jedinečnou příležitostí k ilustraci toho, jak se společnost žijící v totalitním státě vyrovnala s násilně naroubovanou společenskou normou, kterou beze sporu účast na slavnostních akcích byla, jak tuto společenskou normu přijala a jak se s ní naučila žít. Problematiku lze asi nejlépe demonstrovat na prvomájových oslavách. Byly to jednoznačně nejmohutnější akce celého roku navíc s masovou účastí občanů. Oslavy 1. máje také nejlépe v paměti narátorů - synonymem komunistické slavnosti je pro ně právě První máj, respektive prvomájový průvod. Vnímání slavností a oslav konkrétními občany bylo jedním z hlavních témat výzkumu realizovaného metodou oral history. Cílem tazatelů bylo zjistit, jak lidé slavnostní akce přijali, jak se s nimi ztotožnili a jak se vyrovnali s vyžadovanou účastí.

Jak již bylo řečeno, režim se přípravě slavnostních rituálů věnoval velice důsledně. Pro každou etapu od propagace a agitace přes organizační zajištění, průběh a ideologický dozor, byl vytvořen speciální orgán (přípravný slavnostní výbor, organizační výbor,...), který zodpovídal za bezproblémový průběh přípravy nebo průběhu slavnosti. Teoretická příprava byla opravdu precizní. Organizátoři slavností pečlivě plánovali hesla, která budou nesena v průvodu, vybírali obrazovou výzdobu, hudební doprovod, plánovali trasu každého podnikového

²⁵² SOBOTKOVÁ, Jitka: Slavnosti a oslavy v komunistickém Československu. In: VANĚK, Miroslav (ed.): *Obyčejní lidé...?! Pohled do života tzv. mlčící většiny. Životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha, 2009, s. 398–429.

průvodu. Program každé slavnostní akce býval rozpracován stejně pečlivě a detailně jako scénář pro divadelní hru.

Jediným bodem v tomto precizně rozplánovaném podniku, který unikal moci a kontrole organizačních výborů, byla účast občanů. Pokusem o zajištění účasti byly již zmíněné tzv. agitační dvojice. Jednalo se o pár mladých lidí, který pár týdnů před blížící se slavností obcházel ve svém regionu všechny domácnosti a jejich členy se snažil přimět k účasti na slavnosti. Tento fenomén, v disertační práci zmíněný v kapitole popisující Prvomájové oslavy, byl v různých obměnách využíván také u některých jiných slavnostních akcí, kde bylo nutné neopomenout účast občanů na náhodě či jejich dobrovolnosti, např. oslavy VŘSR apod.

2. Zapojení občanů do slavnostních rituálů

Atraktivitu slavností a oslav se režim snažil zvýšit také nabídkou jinak těžko dostupného zboží. Stávalo se tak, že u příležitosti oslav Prvního máje bývalo volně k prodeji zboží, na které se běžně stály fronty. „Vždycky na ty akce museli mít něco, co jinde nebylo. Na něco ty lidi nalákat museli. Když se nešlo na párek a na pivo, tak na melouny nebo měli nějaké to nedostatkové zboží, občas byly čokolády, které se dostaly tehdy jedině v Tuzexu. Pokaždé tam byl nějaký stánek s atraktivním zbožím, např. s kávou,“ popisuje jeden z narátorů.²⁵³ Další z narátorek popsala svou vlastní zkušenost s prodejem nedostatkového zboží u příležitosti oslav Prvního máje: „Dřív bylo nedostatkové zboží třeba plzeňské pivo. Tam ho vždycky měli, ale dávali jenom po pěti. Já jsem si ho narovnála do kočárku a řekla jsem kolegyni, hele, nepotřebuješ plzeňský? Ona ne, u nás ho nikdo nepije. Já povídám, tak mně kup ještě pět.“²⁵⁴ Jak potvrdil další z narátorů, nabídka jinak nedostatkového zboží se netýkala zdaleka jenom těch největších slavnostních akcí a rozhodně se nejednalo pouze o potraviny či spotřební zboží: „Na Den horníků bylo hodně věcí k dostání, to nedostatkové zboží myslím. Na Den horníků si člověk nakoupil, jednou jsem si tam koupil mrazák.“²⁵⁵

Přestože o to režim velice stál, nedařilo se mu zajistit účast občanů na slavnostech, zejména pak na jeho nejdůležitější části – průvodu, dobrovolnou cestou. Jak vyplývá z rozhovorů realizovaných s pamětníky, pro zajištění účasti občanů byly používány nejrůznější formy nátlaku. Někteří narátoři naznačili, že se účastnili často pod pohrůzkou srážek ze mzdy²⁵⁶, krácení denního fondu dovolené, ztráty zaměstnaneckých výhod apod. Oficiální fotografie ze slavností sice ukazují náměstí plná nadšených lidí a novinové články popisují mohutné zdařilé akce. Dnes již ale víme, že šlo z velké části o propagandistické působení. Zuzana Beňušková ve svém příspěvku zmínila, že právě jedním z motivů k účasti

²⁵³ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Janem Ekslerem. Vedl Miroslav Vaněk, 3. 12. 2006 a 3. 3. 2007.

²⁵⁴ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Jaroslavou Krudencovou. Vedl Miroslav Vaněk, 28. 7. 2007 a 26. 8. 2007.

²⁵⁵ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Janem Belušem. Vedl Tomáš Niesner, 26. 8. 2007 a 15. 9. 2007.

²⁵⁶ Srážkami ze mzdy je myšlen zánik nároku na odměny. Základní plat byl nedotknutelný.

na slavnostech byl strach z možných sankcí. Tato realita našla své vyústění v několika dobových bonmotech, např.: *„Na západě jdou do prvomájového průvodu ti, kteří se nebojí, u nás ti, kteří se bojí.“*²⁵⁷

Z výzkumů realizovaných metodou oral history vyplývá zajímavé zjištění. Komunistický režim volil při nátlaku na občany velice individuální formy přístupu. To bylo umožněno tím, že zajišťování účasti občanů bylo decentralizováno na nejnižší možnou úroveň. Každý podnik, organizace, škola zajišťovaly účast svých zaměstnanců/členů samy. Zajištěním účasti byl pověřen vždy nejbližší nadřízený, který měl dokonalou znalost prostředí, konkrétních lidí, problematiky, celkové situace. Jak vyplývá z jednoho z rozhovorů, lidé měli povědomí o „povinné“ účasti a o následcích plynoucích z porušení této společenské normy: *„První máje? To bylo v práci skoro povinné. Já jsem to ale vždycky odmítl. Dělalí seznamy a zapisovali, kdo se zúčastnil průvodu. Vždycky se to potom někde člověku vrátilo. Např. když jsme žádali o rekreaci, měli přednost ti, kteří byli v těch seznamech. Jak se říkalo „ty zapsaný“. Takže se tomu říkalo existenční průvod.“*²⁵⁸

To, že měli aktivní zapojení občanů do slavnostních akcí na starosti jejich nejbližší nadřízený, vysvětluje masovou účast na slavnostech a oslavách i přes případný ideový nesouhlas občanů s těmito akcemi. Úzký vztah k nadřízenému mohl být velice dobrou motivací k účasti. Každý nadřízený si ve slavnostní den ráno na shromaždišti zkontroloval, zda jsou přítomni všichni jeho podřízený. Této kontrole a případným následkům z toho plynoucím prakticky nikdo neunikl. Jedna z narátorek popsala: *„Na prvního jsme šli jako závod. To se dělaly čárky, kdo přišel, takže to jsme jít museli. Pokaždé dělali nějaké bububu, protože vždycky za to zodpovídal vedoucí a ten měl potom nějaké kárné řízení, že tam měl málo oveček. Občas tam totiž zůstal sám s praporem, s transparentem, protože všichni během pochodu v průvodu utekli.“*²⁵⁹

Rozhovory ukázaly, že v případě kladného vztahu k nadřízenému se občan účastnil mnohdy také z toho důvodu, aby nezpůsobil svému nadřízenému

²⁵⁷ BEŇUŠKOVÁ, Zuzana: Prvomájové sprievody v Bratislave. In: TARCALOVÁ, Ludmila (ed.): *Slavnostní průvody*. Uherské Hradiště, 1994, s. 106.

²⁵⁸ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Milanem Duckem. Vedla Patricie Kubáčková, 23. 8. 2007 a 14. 9. 2007.

²⁵⁹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Julií Quastovou. Vedl Miroslav Vaněk, 31. 8. 2006 a 6. 10. 2006.

problémy. Každý vedoucí pracovník totiž za účast svých podřízených ručil svému nadřízenému, ten zase svému, ... Přestože tedy člověk nemusel s obsahem slavnosti vnitřně souhlasit, zřejmě nechtěl zklamat svého nadřízeného a slavnostní akce se zúčastnil. Takovýto přístup potvrzují i slova jednoho z narátorů: „*K Prvnímu máji jsem měl takový zvláštní přístup, možná asi špatný přístup. Uvědomoval jsem si, a to si uvědomoval každý, že jsme samozřejmě všichni pasivní, že nikdo proti tomu režimu nevystupuje. Byli jsme rádi, že jsme v oddělení, které vede nestraník a kde jsou dobré vztahy. Náš šéf byl samozřejmě instruován nebo bylo mu nařízeno na poradě vedení, že musí lidi přesvědčit, aby šli do průvodu nebo jim to přikázat. Měl i nařízeno, kolik lidí tam musí být. No a on prostě s tím přišel a řekl, vždyť to znáte, jak to chodí každý rok, zkrátka kdo budete moct, tak přijďte. No a v ten moment já jsem to prostě bral tak, že tam teda půjdu. Takže já jsem tam byl prakticky pokaždé, od nějakého toho 80. roku. Přišlo mi, že je to něco za něco. A tím, že bych nešel do průvodu, bych nic nedokázal. Já jsem to tam viděl, ti lidé nečetli samizdat, kašlali na to ještě možná víc, než já. Zdálo se mi, že jestli půjdu do průvodu nebo nepůjdu do průvodu, tak to na věci nic nemění. A takže jsem tam chodil. Prostě nějak jsem toho šéfa v tom nechtěl nechat.*“²⁶⁰ Další z narátorů popsal zkušenosti z pozice vedoucího pracovníka: „*Na 1. máj byla povinnost každého nadřízeného, aby veškeré zaměstnance nějakým způsobem přesvědčil, nebo aspoň jim dal na vědomí, že by měli 1. máj uctít a zúčastnit se.*“²⁶¹

Jak naznačují pořizené rozhovory, ale také archivní materiály zachycující organizační stránku slavnostních akcí, stala se účast na slavnostech a zejména jejich průvodech stejně samozřejmou společenskou normou jako např. povinná účast ve volbách. Jednalo se o jakési nepsané pravidlo, o kterém ale všichni dobře věděli a byli seznámeni s následky plynoucími z jeho případného porušení. V praxi prováděná perzekuce těch, kteří účast na slavnostech odmítli, byla způsobem, jak byla tato norma utvářena a upevňována. Z pohledu komunistického režimu dával člověk svou neúčastí najevo nesouhlas s režimem. V tomto případě

²⁶⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Alešem Špičákem. Vedla Marta Edith Holečková, 10. 9. 2007 a 20. 9. 2007.

²⁶¹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Walterem Schöblem. Vedla Patricie Kubáčková, 2. 12. 2006 a 10. 2. 2007.

platilo známé heslo: „*Kdo nejde s námi, jde proti nám.*“ V případě pochodu v průvodu toto heslo platilo doslova.

Z realizovaných rozhovorů vyplývá, že se režim snažil k účasti na slavnostech přimět zejména ty občany, na které mohl použít nějaké donucovací prostředky – tedy všechny nějakým způsobem organizované - členy své vlastní strany (KSČ), zaměstnance podniků, členy nejrůznějších organizací (politických, zájmových, sportovních). Člověk se mohl více méně rozhodnout sám, za kterou organizaci se průvodu zúčastní. Z rozhovorů vyplývá, že pokud lidé neměli nějaké významné postavení v zaměstnání, mohli se zúčastnit slavnosti za libovolný zájmový kroužek – např. sportovní klub, se kterým cítili sounáležitost. Důležité bylo mít potvrzenou účast.

Účast v prvomájovém průvodu za zájmový kroužek mohla být poměrně zábavnou akcí, o čemž svědčí slova jednoho z narátorů: „*Zúčastňoval sem se těch akcí jako sportovec. Vždycky jsem byl v tom sportovním, abych tu čárku měl, abych neměl problémy. To se mi líbilo. To byla spíš legrace. My jsme se tam sešli, třeba na alegorickém voze jsme vezli trampolínu a během průvodu jsme skákali. Že jsme potom skákali před tribunou těm papalášům, to byla jiná věc, ale jinak jsme z toho měli spíš srandu. Už na tom seřadišti u zimáku a potom i v průběhu, to byla taková legrácka.*“²⁶² Tato slova potvrzují vzpomínky zaznamenané v dalším z rozhovorů: „*Když měl člověk zájmový kroužek, tak mohl jít za ten kroužek, někde ale musel být člověk vidět. Já jsem byl ve fotokroužku, vždycky jsme si vymysleli, že jdeme fotit, takže jsme nemuseli chodit do průvodu. Každému jsme určili nějaké stanoviště a fotili jsme jako na nástěнку.*“²⁶³

Mezi lidmi panovalo obecné povědomí o tom, že je žádoucí se prvomájového průvodu zúčastnit. Lidé také dobře věděli o možnostech účasti za některou ze zájmových organizací, příp. o možnosti účasti v místě bydliště: „*Když jsem byl v Novém Městě na škole, tak jsme se museli zúčastňovat Prvního máje. Ale protože jsme byli přespolní, tak jsme si museli vždycky donést potvrzení, že jsme se zúčastnili v místě bydliště. To nám museli rodiče potvrdit, že jsme se zúčastnili té oslavy ve Žďáře. Takže my jsme celá ta léta dělali tohle. Potom*

²⁶² ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Josefem Dvořákem. Vedl Zdeněk Doskočil, 7. 10. 2007 a 18. 1. 2008.

²⁶³ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Janem Krátkým. Vedla Jitka Svobodová, 21. 9. 2007 a 26. 10. 2007.

*v zaměstnání, ve Žďasu, tam samozřejmě to byl velký První máj. Já jsem na Prvního máje nechodil do průvodu, dokonce jsem jednou měl takovou krásnou výmluvu. On to totiž kontroloval šéf a tenkrát letěly takové ty dobré dny a nedobré dny, jak bylo v Jáchyme hod' ho do stroje. Zkrátka to z počítače vyběhlo. Já jsem si to nechal vytisknout a mně tam na Prvního máje vyšlo, že mám den blbec, že nemám vycházet ani z domu. A když jsem se teda šéfovi šel zpovídat, proč jsem nebyl na Prvního máje, tak jsem mu tohle ukázal. On mi řekl, ty seš blbej a běž, bylo vyřízeno.*²⁶⁴

Závěry rozhovorů ukázaly, že lidé, kteří se zcela jednoznačně postavili k režimu ve smyslu jeho odmítnutí a kategoricky odmítli také vstup do KSČ, nebyli v mnoha případech k účasti na slavnostních akcích již více přemlouváni. Toto překvapivé zjištění si zaslouží hlubší analýzu. Výzkum ukázal, že pokud někdo zaujal takovýto postoj, současně měl dobré pracovní výsledky a režim jeho práci potřeboval, nátlak na něj již nevyvíjel. Z rozhovorů vyplývá, že zdravý přístup k věci měla většina nadřízených, a to přesto, že tito lidé byli za účast svých zaměstnanců zodpovědní. Ačkoliv jedinou oficiálně přijatelnou výmluvou pro neúčast byla nemoc či opatrování člena rodiny, lidé uváděli jako důvod své neúčasti řadu dalších věcí.

V souvislosti s účastí na slavnostech je na místě zmínit v komunistickém Československu velice rozšířený fenomén chataření a chalupaření. Je zcela přirozené, že lidé chtěli využít volno, které bylo s konkrétním svátkem spojeno, právě k odpočinku na chatě či chalupě. Tuto zkušenost popsala i jedna z narátorek: *„První máje jsme s děckama trávili na chatě, protože to byl delší víkend. Je to hrozné, ale je to pravda. Protože si myslím, že jít na nějaký První máj proto, že za to dostanu nové montérky, tak to považuju za blbost. Vždycky jsem byla spíš pro to, aby ta rodina byla pohromadě.*²⁶⁵

Úryvek jednoho z rozhovorů nabízí odpověď na otázku, zda existoval nějaký rozdíl mezi účastí dělníků a příslušníků inteligence na slavnostech: *„Někteří se báli nejít do průvodu, báli se, že by si na ně vedoucí zasedl. Kdo měl dobré místo nebo tak, tak šel. Zvlášť tedy v období po 68. roce. Byla tam obava ze ztráty*

²⁶⁴ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Janem Hrdinou. Vedla Jitka Svobodová, 18. 9. 2007 a 15. 11. 2007.

²⁶⁵ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Eliškou Proškovou. Vedla Jitka Svobodová, 21. 2. 2007 a 29. 3. 2007.

zaměstnání. Spíš než dělníků se to ale týkalo lidí z kanceláří.²⁶⁶ Již bylo řečeno, že komunistický režim měl prostředky k vyvíjení nátlaku na občany a mohl je tak poměrně snadno přimět k účasti na slavnostech. V tomto ohledu výzkum naznačuje, že příslušníci inteligence mohli být k účasti na slavnostech motivováni mnohem více než příslušníci dělnických profesí. Lidé, kteří pracovali na vyšších postech, nechtěli o své pozice přijít. V tomto smyslu bylo velice jednoduché tyto občany manipulovat. Oproti tomu na lidi pracující na dělnických pozicích nemohl režim vyvíjet takový nátlak. Jediným postihem za jejich neúčast na slavnosti mohla být ztráta prémiové finanční odměny. Pracovníky na vyšších postech režim navíc využíval i jako jakési vzory pro ostatní – většinou to byli lidé ideologicky „správně orientovaní“, prověřeni. Z tohoto důvodu na ně mohl být velice lehce vyvíjen nátlak, byli velice lehce manipulovatelní.

Nutnost účasti v průvodu byla odvislá samozřejmě od společenského postavení daného člověka. Jeden z narátorů popsal, že se dlouhou dobu nemusel slavností jakožto nestraník účastnit. Jeho nadřízený znal jeho politické názory a k účasti ho nepřemlouval. Ve chvíli, kdy byl tento člověk oceněn medailí za mimořádné pracovní úspěchy a vyznamenáním za vynikající práci, účasti v průvodu již neunikl. *„Když mi dali na počátku 80. let vyznamenání za vynikající práci, tak to začalo. Všichni takto vyznamenání se museli osobně shromáždit u ředitele a šli s ředitelem a s vedením podniku v čele! To jsem vždycky trpěl. Od té doby to potom bylo už každý rok. Každý ten První máj jsme dostali osobní pozvánky z ředitelství. Museli jsme se u ředitele sejít, dostali jsme samozřejmě pohoštění, dali nám tam fr̂ana a museli jsme s vedením podniku jít v čele. Pro mě to bylo tedy hrozné. Vždycky jsem došel na náměstí a pak jsem se ztratil. Nikdy jsem neposlouchal ty projevy, protože to bylo plácando.“*²⁶⁷ Z jakého důvodu nastala změna v přístupu nadřízeného? Vyznamenáním se zřejmě změnilo narátorovo společenské postavení, byl náhle úspěšnou osobou, kterou se sám režim potřeboval prezentovat. Byl osobou, kterou chtěl mít režim „na své straně“. Od této doby tak pravidelně pochodoval po boku ředitele v čele podnikového průvodu.

²⁶⁶ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Ludmilou Novotnou. Vedla Jana Nosková, 5. 8. 2006 a 19. 8. 2006.

²⁶⁷ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Janem Hrdinou. Vedla Jitka Svobodová, 18. 9. 2007 a 15. 11. 2007.

Doposud byla řeč o nátlakových a přesvědčovacích akcích organizovaných režimem a také o úvahách lidí, zda se dané slavnostní akce zúčastní či nikoliv. Jak potvrzují slova jednoho z narátorů, i samotná účast v prvomájovém průvodu se dala řešit různými způsoby: „*Já jsem se zúčastňoval Prvních májů pravidelně. Když jsem byl v laboratoři, tam byla docela zábava, protože naším úkolem bylo nafukovat balónky. To jsme měli na starosti my. Vstávali jsme brzy a někde na nějakém place jsme si vytáhli lahve s vodíkem a od rána jsme nafukovali spoustu balónků. Taky jsme to vždycky spojili s tím, že jsme si v chemické laboratoři něco namíchali, aby nám nebyla zima. Taky občas pamatuji, že to bylo i ve sněhu, že jsme stáli na Prvního máje ve sněhu, asi dvakrát. Nicméně mělo to tu výhodu, že jsem si tím odbyl ten svůj První máj, touto aktivitou a pak mě už nikdo nesledoval. Takže já jsem nebyl nikdy přesvědčován k nošení nějakých hesel. Vědělo se, že se podílím na tomhle a byl klid.*“²⁶⁸

Již bylo řečeno, že se lidé účastnili průvodu v rámci svého pracoviště, organizace, sdružení apod. To obnášelo také účast ve stejnokrojích – např. pionýři, hasiči, ... Zeměpisné podmínky Československa bohužel ne vždy přinesly v první květnový den hezké počasí. Stávalo se tak, že lidé odkládali kabáty, čepice a rukavice na poslední chvíli a pochod v průvodu pak absolvovali nalahko. Láhev slivovice, která, jak popisují někteří narátoři, měla být jistým zpříjemněním pochodu v průvodu, byla v těchto „studených“ letech nutností.

Zkušenosti s chladnými Prvními máji popsala jedna z narátorek: „*Hlavně 1. máj jsme neměli rádi, protože nás připravili o půlden volna. Museli jsme brzy vstávat a byla nám zima na seřadišti. Bylo období, kdy se muselo jít v nějakém stejnokroji, takže jsme museli odložit na poslední chvíli třeba i kabáty, svetry a jít v košili a podobně.*“²⁶⁹ Další z narátorů zavzpomínal na svou účast v prvomájovém průvodu a to v době, kdy byl pionýrem: „*Páni naši, představitelé komunističtí, ti tam byli jak pumpy navlečení a my jako pionýři jsme tam stáli zmrzlí. Museli jsme tam být v košili, v tričku a byla nám zima. Nějaké ty svetry, co jsme měli, jsme museli odložit a před tribunou jsme museli být jen v té bílé košili. Oni si nás*

²⁶⁸ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Antonínem Policarem. Vedla Jitka Svobodová, 29. 10. 2007 a 21. 1. 2008.

²⁶⁹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Janou Novákovou. Vedla Jitka Svobodová, 3. 5. 2007 a 21. 9. 2007.

*filmovali, no prostě, bylo to trapné.*²⁷⁰ O poznání hůře na tom byli nejmenší děti, které se prvomájových průvodů účastnily spolu se svými rodiči. Pro malé děti byly průvody velikou atrakcí, dostali balonek, nesli mávátka, ovšem také často prochladly a následně onemocněly – tento fakt zůstal v paměti mnoha lidí. Jedna z narátorek popsala svou vzpomínku takto: „*Hrozně pršelo, bylo hrozné počasí, my jsme ty děti tahali s sebou do těch průvodů. Já sem povídala, že přece kvůli průvodu nebudu potom 14 dní doma s nemocným dítětem. V takovém počasí se to dalo čekat. Tak jsem nešla. Samozřejmě jsme to potom poznali, nedostali jsme prémie.*“²⁷¹

²⁷⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Josefem Křepelkou. Vedl Zdeněk Doskočil, 7. 9. 2007 a 26. 1. 2008.

²⁷¹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Marií Plachou. Vedla Jitka Svobodová, 4. 6. 2007 a 2. 7. 2007.

3. Realita průvodu

Při pohledu na fotografie z průvodů nelze přehlédnout les obrazů, transparentů a hesel. Jednalo se jak o nepostradatelnou obrazovou výzdobu průvodu – prapory, portréty ideových představitelů, politických zástupců apod., tak o ideologická hesla „*Kupředu k lepším zítřkům*“, „*Se Sovětským svazem na věčné časy*“ apod. Zajímavým fenoménem byly transparenty nesoucí informace o splněných pracovních plánech. Je paradoxní, že pracovní plány bývaly nelogicky upravovány tak, aby jejich splnění vycházelo k nějakému významnému datu – zejména k Prvnímu máji. Přičemž v logice pracovních závazků nešlo o to plán splnit, ale překročit. Nebylo tedy výjimkou, kdy se na transparentech zástupci podniků pyšnili pracovním plánem, který byl splněn na 110% a v příštím období bude překročen až na 131,5%.²⁷²

Zákulisí přijímání závazků zmínil ve svém rozhovoru jeden z narátorů, který se na jejich tvorbě osobně podílel: „*Ty závazky, no to se tam vždycky nějaké číslo napsalo, ono to vůbec neodpovídalo realitě. Prostě jsme si něco vymysleli a bylo...*“²⁷³ Vzpomínku na přehlídku závazků popsal v jednom z rozhovorů další z narátorů: „*Vždycky to tam někdo komentoval: Nyní nám prochází pracující národního podniku Královopolská strojírna a zdraví představitele strany a města atd., na jejich transparentu je napsáno, že splní a překročí výrobu ozubených koleček, já nevím, o 20 procent.*“²⁷⁴

Rozhovory s pamětníky naznačují, že nošení praporů, hesel, transparentů bylo velice nezáviděníhodnou funkcí. Pro člověka, který byl pověřen takovýmto úkolem, to znamenalo, že se musel průvodu účastnit až do samého konce a bez povšimnutí se nemohl vytrahit. Organizátoři průvodu měli povědomí o nechuti k této činnosti a snažili se pozitivní motivací přimět lidi k nošení praporů a hesel tím, že tuto činnost finančně honorovali. „*Ty nápisy pro transparenty se musely nechávat schvalovat. Další problém byl, kdo je ponese. Každý říkal, co bych nosil*

²⁷² KRAKOVSKÝ, Roman: Ať žije První máj!: Rituál oslav Svátku práce. In: *Dějiny a současnost*. 1/2006, s. 17–20.

²⁷³ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Antonínem Policarem. Vedla Jitka Svobodová, 29. 10. 2007 a 21. 1. 2008.

²⁷⁴ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Liborem Blažkem. Vedla Jana Nosková 31. 7. 2007, 6. 8. 2007, 9. 8. 2007 a 20. 8. 2007.

*transparent, to se uplácelo, aby někdo nesl transparent. Nakonec se toho někdo ujal.*²⁷⁵ Na otázku, jakou měli lidé motivaci k nošení transparentů, jedna z narátorek odpověděla: *„Ti snaživí, co chtěli docenturu, ti samozřejmě nosili nějakou fangli vpředu.*²⁷⁶ Je tedy zřejmé, že také kariérní či profesní růst mohl být touto skutečností ovlivněn.

Zajímavou zkušenost s nošením transparentů připomenul jeden z narátorů: *„Představitelé těch dílenských výborů, museli rozdat transparenty, to tam bývaly strkanice. To musel nést vždycky nějaký zasloužilý pracovník. Pamatuji si, že nikdo nechtěl nosit ty fousáče, když už, tak českou vlajku. Ale našli se tací, kterým to nedělalo potíže. Pak se taky praktikovalo, když vycházely ty průvody z továrny, tak co kdo chtěl ukrást, tak si připravil na toho Prvního máje, protože to vrátí nekontrolovali. A velký zájem byl o leštěné nerezové trubky s nějakým transparentem. Vynášeli je z fabrik a pak když někam přišli, transparent strhli a trubky odnesli domů.*²⁷⁷ Je tedy pravděpodobné, že někteří lidé mohli být k účasti na slavnosti a případnému nesení transparentu motivováni čistě pragmatickými důvody. Osobní vzpomínku na nošení transparentů a svůj přístup k této věci popsal další z narátorů: *„Vzpomínám si na jeden 1. máj, to jsem šel s Motorpalem. Byl jsem vybrán ještě s jedním uvědomělým pracovníkem, který šel potom pracovat na OV KSČ. Tak jsme byli vybráni, že poneseme takový třímetrový transparent. Chvilku jsme ho nesli a já jsem říkal, Ty, já na to kašlu. Tak jsme to stočili a já jsem to nesl jak takhle přes rameno. Samozřejmě jsme byli pokáráni, že se to nesluší. Já jsem byl mladý, nerozvážený, kdežto on měl problém, protože měl být uvědomělý a měl mě vlastně přesvědčit, že to není správné. To jsem se tehda smál.*²⁷⁸

Jak ukázaly výzkumy vedené metodou oral history, ti účastníci průvodu, kteří nenesli žádný transparent a měli již po ranním nástupu potvrzenou svou přítomnost, se snažili z průvodu při první možné příležitosti zmizet. Nešlo však o

²⁷⁵ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Milenou Flodrovou. Vedla Jana Nosková, 28. 2. 2007, 13. 3. 2007, 27. 3. 2007 a 29. 3. 2007.

²⁷⁶ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Milenou Lukešovou. Vedla Jana Nosková, 7. 8. 2006, 28. 8. 2006 a 20. 9. 2006.

²⁷⁷ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Karlem Kozákem. Vedla Patricie Kubáčková, 14. 8. 2007 a 22. 8. 2007.

²⁷⁸ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Vladimírem Drvotou. Vedla Jitka Svobodová, 22. 2. 2007 a 29. 3. 2007.

jednoduchý manévr. V postranních ulicích, které nabízely možnost úniku, hlídkovali příslušníci státní bezpečnosti a snažili se lidi do průvodu vracet. Pokud se navíc jednalo o průvod menších rozměrů, byl člověk hned na očích a nemohl si dovolit odejít. Lidé tedy často volili tu variantu, že došli v průvodu až k tribuně a za ní okamžitě z průvodu zmizeli. Jak mnozí z nich popisují, často ještě ten den odpoledne jeli na chatu.

O tom, že lidé pochodující v průvodech hledali nějakou možnost úniku, vypráví ukázka z dalšího rozhovoru: *„Průvody probíhaly tak, že ten průvod šel z podniku do centra města, kde se to řadilo. Oni to sice měli obšancované, ale stejně se najednou ten průvod začal vypařovat. Vždycky tam zůstali stát jenom ti, co měli transparenty, ti nemohli nikam utéct. Já jsem jednou šel tou boční uličkou a tam stáli milicionáři, hlídali, aby lidé neutíkali. Ale protože mě tam znali, tak jsem říkal, prosím tě, neblbni a prošel jsem. Přestože i těm milicionářům to bylo proti srsti, tam ty lidi držet.“*²⁷⁹

Svůj postoj ke slavnostním průvodům a účastí na nich popsala jedna z narátorek: *„To jsme se museli účastnit povinně, poněvadž se tam dělala prezenční listina. Vždycky byl pověřen někdo, kdo sledoval, kdo přišel, kdo nepřišel a všechno si zapisoval. Bylo důležité se zapsat nebo se tam ukázat. A v nastalém zmatku, když se to potom řadilo a napojovaly se další průvody, šlo někdy zmizet. Protože projít kolem té tribuny to byl pokořující pocit, to si nedovede nikdo představit, kdo to nezažil. Pochodovat kolem tribuny, kde stáli papaláši, kynuli vám jako na pozdrav a vy jste museli jít málem, to se sice neříkalo, ale vlevo nebo vpravo hled'. Vždycky, pokud jsme nemohli utéct, tak jsme se zarytě dívali do země.“*²⁸⁰

Z dnešního pohledu se bizarně jeví obrázky malých dětí, které před tribunou nadšeně mávají svým politickým vůdcům mávátky, přestože ani v nejmenším netuší proč. Malé děti do první stupně základní školy se účastnily průvodu spolu se svými rodiči. Starší školou povinné děti se účastnily průvodů společně se svými spolužáky a učiteli. O důslednosti režimu svědčí vyprávění narátorky, která ve funkci učitelky musela dohlížet na účast dětí své třídy. Musela

²⁷⁹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Janem Hrdinou. Vedla Jitka Svobodová, 18. 9. 2007 a 15. 11. 2007.

²⁸⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Milenou Flodrovou. Vedla Jana Nosková, 28. 2. 2007, 13. 3. 2007, 27. 3. 2007 a 29. 3. 2007.

také, ač sama ideově s oslavami nesouhlasila, velice důkladně prověřovat důvody, které psali rodiče svým dětem do omluvenek. Sama byla zodpovědná za účast svých žáků přímo řediteli školy, musela být tedy ve svém vlastním zájmu přísná. *„Byli jsme řazení po třídách, přivedli jsme je na náměstí a tam se dlouho čekalo, než se to všechno seřadilo. Pak proběhly ty projevy, které stejně nikdo neposlouchal. Všichni jsme se bavili, někteří se demonstrativně otočili i zády. Tedy ti, kteří měli větší odvahu. Děti, ty vůbec neposlouchaly. Ty už si jen přály, aby to rychle skončilo. No a po projevech jsme postáli za hymnu, nejprve jednu, potom druhou. No a pak jsme měli rozchod. Já jsem tam byla jako doprovod studentů, takže jsem měla na starost, aby určitě všichni šli. Museli jsme moc dávat pozor, proč se omlouvají. Je samozřejmé, že ve třídě bylo několik rodičů, kteří nechtěli, aby děti šly do průvodu, takže jim napsali absenci – nemoc nebo rodinné důvody nebo něco takového. I když to bylo málokdy, ale objevilo se to. A my jsme dobře věděli, že ten důvod je jiný. První máje jsem neměla ráda, ne, prvomájové průvody jsem ráda neměla.²⁸¹*

Účast studentů byla organizována stejným způsobem a to jak na středních, tak na vysokých školách. *„Oslavy 1. máje v Brně si dobře pamatuji. To většinou bylo tak, už na gymnplu nebo i potom když jsem byl na konzervatoři, že jsme museli na První máj normálně přijít do školy. Sraz byl ve škole, a tam jsme se seřadili a šli jsme tím průvodem. Šlo se až na Krpole a z Krpole se šlo přes Moravské náměstí dolu k divadlu, vlastně až k nádraží a tam se to nějak rozpadlo ten průvod. Tak to bylo takové dobrovolně povinné, abych to tak řekl. A to se řvalo, nestůjíte na chodníku, pojdte s námi budovat republiku a takové. Vždycky to tam někdo předříkal a my jsme to opakovali,²⁸² popsal své vzpomínky jeden z narátorů.*

Zajímavou vzpomínku na účast na oslavě 9. května popsal jeden z narátorů, v té době středoškolský student: *„9. května, to se chodily klást věnce. Já jsem tehdy bydlel na náměstí a sraz byl na náměstí, já bych tam býval musel stejně, ať bych chtěl nebo ne, protože by si na mě zazvonili. Jednou, den před tím se stalo, že třídní přišel a říkal: zítra všichni sraz před radnicí, no a teď jsem viděl, jeden se hlásí, já nemůžu, já jdu s rodiči tam, já nemůžu, protože a já nevím co. Já*

²⁸¹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Janou Novákovou. Vedla Jitka Svobodová, 3. 5. 2007 a 21. 9. 2007.

²⁸² ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Igorem Czajkowskim. Vedla Jana Nosková, 22. 8. 2007 a 27. 8. 2007.

*jsem se zvedl a řekl jsem, já taky nepřijdu. A počkejte, to jako proč Vy nepřijdete? Já, no, protože já nemám žádnou výmluvu, ale nepřijdu. Oni taky nepřijdou, já chodím každý rok, každý rok nesu věnec, protože jsem velký, silný a letos už prostě nepůjdu. Učitel se do mě pustil a řekl mi, že mi to dá sežrat u maturity. Já jsem nakonec přece jenom šel na to shromáždění před radnici a ten pán, když mě viděl, tak mně vrazil věnec. Jsem řekl, ne, já jsem už říkal včera ve škole, že ne. Já jsem dokonce řekl, že vůbec nepřijdu. Jestli trváte na tom, abych to nesl, já odcházím. Tak jsem se z toho skutečně nějak vykroutil, dal to někomu jinému. Já jsem ještě totiž dodal: máte tu svazácké funkcionáře, máte tu předsedkyni z naší třídy, já jsem ten průserář, co hraje jazz a co dělá ostudu škole. To by byla hanba pro ty padlé vojáky.*²⁸³ Předchozí ukázky z rozhovorů svědčí o tom, že nejenom dospělí pracující se potýkali s vynucovanou účastí na slavnostech a oslavách a s aktivním zapojením do těchto akcí. Studenti, kteří již oproti nejmenším dětem neviděli ve slavnostech atraktivní zábavu, a kteří si formovali svůj vlastní názor, přistupovali k účasti na slavnostech stejně jako jejich rodiče. Volili nejrůznější taktiky vypořádání se s touto společenskou normou.

²⁸³ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Jiřím Štěrbou. Vedl Zdeněk Doskočil, 19. 5. 2007 a 8. 9. 2007.

4. Slavnostní rituály „v pozadí“

Doposud byla řeč hlavně o Prvních májích, coby masových slavnostních rituálech. Ve vyprávění narátorů se ale objevily vzpomínky také na další slavnostní akce, které ve srovnání s Prvními máji stojí jaksí v pozadí. Jedna z narátorek, která se aktivně účastnila několika spartakiád, přiblížila své vzpomínky takto: *„Hlavně bych řekla, že jsem nikdy spartakiády nespojovala s politikou, i když se říká, že to byla taková událost politická. Nikdy jsem si tenhle názor nepřipouštěla, protože se jednalo svým způsobem o sport. Já jsem byla samozřejmě na všech spartakiádách. Na té první v roce 1955 jako žákyně jsem cvičila červené míčky. Do dneška na to vzpomínám. Bylo to krásných čtrnáct dní s naší paní učitelkou tělocvikářkou. Potom, když už jsem byla starší, tak jsem to vnímala zase jinak. Hlavně jsem si spartakiádu spojila s kulturním vyžitím v Praze. Protože my jsme tam byly určitě nejmíň 14 dní. Vždycky jsme tam přijížděly jako první a jako poslední jsme odjížděly. Takže říkám, já jsem to nikdy nespojovala s politikou. Jediné, co se mi na těch spartakiádách nelíbilo, byly průvody. Průvody všech cvičenců. Museli jsme pochodovat kolem té tribuny, kde byla celá ta politická elita. Na seřadišti jsme byly poučené, že až půjdeme kolem tribuny, tak máme zamávat těmi míčky. Když jsem byla jako žákyně, holky měly třeba bambule nebo praporce, tak to vyndaly, zamávaly a pak už jsme byly rády, že už to máme za sebou.“²⁸⁴*

Jak už bylo řečeno, oslavy 9. května byly specifické svým přísně vojenským charakterem. Představa o totálním svátku byla v tomto případě nahrazena představou o důstojném, spíše pietním průběhu oslavy bez jakýchkoliv zábavních prvků. Na oslavy 9. května zavzpomínala ve svém vyprávění jedna z narátorek: *„Nás jako dělníků se to netýkalo, z kanceláří ale chodili na Zelenou horu k pomníku ruským vojákům, a děti ze školy taky. Nesly věnce. To už nebylo povinné, navíc se to muselo nadělávat.“²⁸⁵*

Po prvomájových oslavách byly další velice propagovanou slavnostní akcí oslavy Velké říjnové socialistické revoluce, oslavované každoročně 7. listopadu. Zdaleka ale nešlo o megalomanské akce, jakými byly právě První máje. Největší

²⁸⁴ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Janou Novákovou. Vedla Jitka Svobodová, 3. 5. 2007 a 21. 9. 2007.

²⁸⁵ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Marií D. Vedla Jana Nosková, 4. 8. 2006 a 9. 9. 2006.

atrakcí ve slavnostním programu byl zřejmě lampiónový průvod, o který zmínilo několik narátorů. Ideologický podtext tohoto rituálu byl občanům Československa zcela vzdálen: „Vzpomínky na VŘSR? Ano, 7. listopadu byl lampiónový průvod. To se dětem moc líbilo. Dostaly svíčku do lampionu a šlo se. Kousek se šlo po ulici a hotovo. Lampion shořel a bylo po slávě.“²⁸⁶ O tom, že lampiónové průvody byly atraktivní zejména pro děti, svědčí ukázka z dalšího rozhovoru. Zde narátorka vzpomíná také na propagaci, kterou měl tento svátek ve školách: „Na VŘSR to se chodilo s dětmi v lampiónovém průvodu. To byla taky věc. To musely umět básničku. Jéžíš, když moje děti chodily do školy, tak nebyly u pionýrů, to jsem jim nedovolila, ale báseň 7. listopad - Rudou barvou dneska září, sedmička v mém kalendáři..., to musely umět. A náš Ivo, když pak byl Mikuláš a měl říct básničku, tak neřekl nic jiného nežli sedmička v mém kalendáři. Já jsem se tak styděla za to. Ale bylo to tak.“²⁸⁷

Oslavy 28. října v poválečném období zcela ztratily svůj mimořádný význam a důležitost, kterou měly v meziválečném období. Co do propagace byly zcela zastíněny oslavami VŘSR. 28. říjen, jako den vzniku Československé republiky, byl z ideologických důvodů nahrazován dalšími výročími. Např. Dnem znárodnění, jak již bylo zmíněno. O minimálním významu 28. října vyprávěl jeden z narátorů: „Oslavy 28. října se odehrávaly spíš takovými veřejnými shromážděními. U této příležitosti se nekonaly žádné průvody. Aspoň já si nevybavuji, že bych se nějakého takového průvodu zúčastnil. Ale pochopitelně jako Den znárodnění, to se slavilo. Byly to ale spíš takové akce v nějakém sále pro různé papaláše.“²⁸⁸

Slavnostním rituálem, o kterém dnes lidé hovoří spíše s nadsázkou, byl Mezinárodní den žen. „Byl to dost zprofanovaný svátek, traduje se, a já myslím celkem oprávněně, že při této příležitosti ženy dostaly karafiát a bonboniéru a muži se ožrali. A zřejmě to byl typický průběh MDŽ, alespoň v takové té běžné výrobní praxi. U nás se MDŽ samozřejmě také slavilo, to byla povinnost, to garantovalo ROH. Ženy dostaly nějakou tu bonboniéru, nějakou tu drobnost a

²⁸⁶ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Olgou Obořilovou. Vedla Jana Nosková, 7. 8. 2006 a 15. 8. 2006.

²⁸⁷ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Ludmilou Zajícovou. Vedla Jitka Svobodová, 20. 11. 2007 a 27. 11. 2007.

²⁸⁸ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Františkem Lukešem. Vedla Jana Nosková, 5. 2. 2007, 8. 2. 2007, 13. 2. 2007, 15. 2. 2007 a 22. 2. 2007.

nějakou tu kytičku. Takže se to oslavilo, uvařilo se kafe a bylo pár kousků cukroví.²⁸⁹ Dárky v podobě ručníků, hrníčků či bonboniér byly jen jednou stránkou oslav, neboť i tyto akce byly velice silně ideologicky podbarvené. Jak naznačuje vzpomínka jednoho z narátorů, nejednalo se vždy o oblíbenou a hojně navštěvovanou oslavu: „Bylo pohoštění, účast byla povinná, taková dobrovolně povinná. To vždycky přišel vedoucí a říkal, chlapi, je potřeba, aby pár lidí šlo na to MDŽ. Začíná to ve dvě a myslím, že ve tři už budete moct vypadnout. Po řízku. Někteří se na to těšili.“²⁹⁰

Zcela specifickou kapitolou mezi slavnostními rituály jsou návštěvy státníků a dalších významných osobností. Důraz byl kladen také na veřejné pohřby státních představitelů. Zvláště, jednalo-li se o představitele Sovětského svazu, měly akce naprosto mimořádný význam. Akce takovýchto rozměrů samozřejmě vyžadovaly náležitě početnou účast občanů. Na jednu takovou akci v rozhovoru zavzpomínala jedna z narátorek: *„Když přijel Chruščov, tak jsme ho museli povinně jít vítat. Šli jsme kousek s tím štrůdlem, ustupovali jsme dozadu a pak jsme skončili ve vinárně, ve Viole a tam jsme vítali Chruščova. Pak umřel Stalin, to se chodilo brečet taky korporativně. Zkrátka vždycky jsme skončili v nějaké vinárně. Pomalu jsme se tím davem vytráceli, už jsme věděli, kde se sejdeme. Právě při pohřbu Stalina vyzdobili celou fabriku smutečnými prapory a všichni chlapi ve fabrice měli potom černé trenýrky. Rozkradli to a ženské jim z toho našly trenýrky a bylo.“²⁹¹*

S realitou slavností a oslav je neodmyslitelně spojena výzdoba bytu, která se stala námětem mnoha komických scén filmů zpracovávajících tuto historickou etapu. Ke zdobení bytů bývaly vydávány nejrůznější výzvy. V mnoha případech domovní důvěrníci pořizovali zprávy o tom, kdo a jak svůj byt ve sváteční den zdobí či nezdobí. Tato skutečnost přitom mohla mít vliv na celkové hodnocení člověka, které se objevovalo například při přijímacím řízení na vysokou školu. Z vyprávění narátorů vyplývá, že soukromé byty bývaly přesto vyzdobeny

²⁸⁹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Františkem Lukešem. Vedla Jana Nosková, 5. 2. 2007, 8. 2. 2007, 13. 2. 2007, 15. 2. 2007 a 22. 2. 2007.

²⁹⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Karlem Kozákem. Vedla Patricie Kubáčková, 14. 8. 2007 a 22. 8. 2007.

²⁹¹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Marií Peterkovou. Vedla Hana Pelikánová, 15. 10. 2007 a 22. 10. 2007.

výjimečně. Své vzpomínky s výzdobou pracoviště i domácnosti popsala jedna z narátorek: „*My jsme museli zdobit okna. Nebylo předepsáno jak přesně, ale věděli jsme, co tam musí být. Hlavně všichni ti potentáti a hvězdy a prapory různé a tak. To jsme museli mít ozdobenou ve škole třídu a chodbu. Doma jsme museli mít okna vyzdobená praporky. To se taky kontrolovalo. Nevím, kdo to kontroloval, ale kontrolovalo se to. Jednou jsem nedala a hned to věděli.*“²⁹²

Na výzdobu školy a obtíže s touto činností spojené, zavzpomínal také další z narátorů: „*Když pražilo sluníčko, tak se to z těch oken odlepovalo. Jednou přišel takový telefonát, jakto soudruhu, že ještě nemáte udělanou výzdobu atd. Nejprve jsem polepoval jenom každé třetí okno. Pak se polepovalo každé druhé okno a pak přišel některý ze soudruhů, že nemáme vyzdobenou školu zezadu. Bylo mi líto těch našich lesů, toho papíru, to bylo kruté. Pamatuji si, že muselo být ústřední heslo, které se dávalo nad vchod do školy. Tam se muselo jako vylézt po štaflích, které měly tři metry. To byl kaskadérský kousek.*“²⁹³

²⁹² ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Ludmilou Zajícovou. Vedla Jitka Svobodová, 20. 11. 2007 a 27. 11. 2007.

²⁹³ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Františkem Doubkem. Vedl Jiří Petráš, 30. 1. 2008 a 11. 3. 2008.

5. Motivace k účasti na slavnostních akcích

Doposud byla analyzována motivace občanů k účasti na slavnostních akcích, resp. jejich snaha se této účasti vyhnout. Z výzkumu však vyplývá, že ve společnosti byli také lidé, kteří chápali slavnosti a účast na nich pozitivně. K účasti na slavnostních akcích byli tito lidé motivováni např. tím, že pro ně představovaly možnost a příležitost jistého kulturního zážitku. Doprovodem slavnostních akcí totiž bývala nejrůznější hudební vystoupení, koncerty, divadla, apod. Svůj názor na motivaci lidí k účasti na slavnostech popsal jeden z narátorů: *„V tehdejších dobách zase až tak moc důvodů k zábavě lidé neměli. Byly čarodějnice, bylo MDŽ, byly vánoce a klasické svátky, pak měli nějakou dovolenou a to bylo všechno. Je potřeba to vidět tehdejšíma očima. Oni se nastrojili a šli s těmi dětmi, děti dostaly balónky nebo mávátka, dali si tam buřta z pojízdné prodejny, zahrála jim dechovka, odpoledne šli do zoologické a hlavně, že bylo volno. Že nemuseli do práce. Že by jaksi ti lidé o tom nějak příliš přemýšleli, to ne. To spíš organizátoři a různí uvědomělí funkcionáři ve fabrice blbli. Vždycky udělali májový štáb a řešili úplné nesmysly. Jestli bude alegorický vůz a co na něm bude. To bylo k popukání. Ne, že by to zadali nějaké reklamní agentuře tehdejší, taky existovaly. To vždycky nějaký blb něco vymyslel a ostatní pro to přesvědčil. Zkrátka, neviděl bych to jako nějakou příliš významnou událost. Lidé, kteří prostě nechtěli jít, tak nešli. Lidé, kteří šli kvůli dětem, tak šli. Někteří se tam přišli jenom podívat a ono se to náměstí třeba z půlky vždycky naplnilo. Lidé to vnímali spíš jako májovou veselici a nějakých těch uvědomělých hesel si drtivá většina lidí moc nevšímala. A když promlouval někdo z tribuny, tak Vám řeknu, jestli to poslouchalo deset procent lidí? Ostatní se bavili mezi sebou, případně tam konzumovali u boudy párky.²⁹⁴*

Někteří lidé uvádějí jako motiv své účasti na slavnostních akcích své děti. Nutno podotknout že např. lampiónové průvody v předvečer svátečního dne a následné prvomájové průvody s mávátky byly pro děti velikou událostí. Právě děti na základních školách byly těmi, které májovou výzdobu připravovaly dlouho dopředu – z papíru vystřihávaly holubice, květiny,... O svém pozitivním postoji k prvomájovým průvodům a účasti dětí na těchto oslavách hovořila v rozhovoru

²⁹⁴ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Vladimírem Drvotou. Vedla Jitka Svobodová, 22. 2. 2007 a 29. 3. 2007.

jedna z narátorek, učitelka na základní škole: „Vzhledem k tomu, že jsem vyučovala výtvarnou výchovu, tak 14 dní před prvním májem jsme vyráběli transparenty, různá mávátka, každý žák si vyráběl svoje. Řekla bych, že to bylo docela hezké, bylo to takové připomenutí slavnostního dne, což myslím už dneska vůbec není a že současná mládež vůbec neví, co to je První máj. My jsme jim to alespoň tenkrát vysvětlili, proč se První máj slaví.“²⁹⁵

Některé občany, zejména starší generaci, která ještě pamatovala prvorepublikové májové veselice a velké národní oslavy, vedly k účasti na slavnostech nostalgické vzpomínky na tuto dobu. „Chodil jsem do průvodu. Já jsem k tomu měl z dětství vypěstovanou takovou trošku nostalgii. To ale po tom osmašedesátém ihned skončilo. Potom už jsem nechodil.“²⁹⁶ Je zřejmé, že se vztah občanů ke slavnostem a oslavám v průběhu doby proměňoval. Jiný přístup byl v 50., jiný v 70. letech. Nutno však podotknout, že tuto změnu narátoři ve svých rozhovorech zmiňovali minimálně. Pravděpodobně více než dvě desetiletí trvající zkušenost s normalizačními slavnostními akcemi byla pro mnohé silnější než vzpomínky na prvorepublikové či poválečné oslavy plné nadšení a veselí.

O pozitivní motivaci a dobrovolné účasti v prvomájových průvodech hovořil v rozhovoru další z narátorů, který zmínil společenskou stránku věci: „První máj byl slavnostní den, lidé byli hezky oblečení, prostě bylo to krásné. Nemyslím si, že tam byli všichni z donucení. V průvodu jsme si v klidu prohlédli město, potom jsme honem chvátili domů, abychom v televizi viděli, jak ten průvod probíhá v Praze. Nepracovalo se, to bylo nejdůležitější a v poledne už jsme byli doma.“²⁹⁷

Nelze opomenout, že veškeré slavnostní akce, více či méně ideologicky podbarvené a s více či méně vynucovanou či dobrovolnou účastí, byly zároveň možností společenského vyžití, příležitostí setkat se se známými lidmi, popovídat si. Tento postoj zazněl v jednom z rozhovorů: „První máje na vsi nijak neprobíhaly, ale z fabriky, to se muselo chodit. Dokonce vždycky Fruta stavěla alegorický vůz, hlavně pro děti. Například se tam udělala velká konzerva a kolem toho jsme

²⁹⁵ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Evou Hrstkovou. Vedl Zdeněk Doskočil, 2. 12. 2006 a 17. 2. 2007.

²⁹⁶ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Alešem Špičákem. Vedla Marta Edith Holečková, 10. 9. 2007 a 20. 9. 2007.

²⁹⁷ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Ivetou Samcem. Vedl Jiří Petráš, 28. 1. 2008 a 11. 2. 2008.

*posadili své děti, někdo je ale musel hlídat. Bavilo mě to. Necítila jsem to jako povinnost, že tam musím jít. Brala jsem to tak, že se člověk dostane do společnosti. I děti šly rádi, dostaly tam balónky nebo dostaly přesnídávku. Nebrala jsem to politicky. Zrovna tak spartakiáda se mi strašně líbila, i když jsem tam přímo nebyla.*²⁹⁸

²⁹⁸ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor se Zdeňkou Knytlovou. Vedl Miroslav Vaněk, 9. 8. 2007 a 12. 9. 2007.

6. Vnímání komunistických slavnostních rituálů veřejností

Nelze jednoznačně zhodnotit, zda byly komunistické slavnosti a oslavy chápány občany obecně pozitivně či negativně. Lidé volili nejrůznější strategie vyrovnání se s touto společenskou normou, tedy s onou samozřejmou účastí na slavnostech. Jejich postoje byly velice rozdílné - od naprostého odmítnutí, přes únikové strategie všeho druhu až po ztotožnění se s předmětem oslavy a dobrovolnou účastí na ní. O tom, jak významné místo zaujímají slavnostní akce v paměti narátorů, svědčí fakt, že na realitu slavností vzpomínali v mnoha případech již v prvním rozhovoru, při volném vyprávění bez předchozího dotazu tazatele.²⁹⁹

Část občanů, která byla odmítavá vůči komunistickému režimu, se často stejně jednoznačně odmítavě stavěla také k jeho oslavným akcím. Tito lidé chápali slavnostní akce především jako prezentaci komunistického režimu, jeho myšlenek, úspěchů a cílů. V rámci jejich přesvědčení se těchto podniků odmítali účastnit. Měli za to, že by svou účastí kolaborovali s režimem, se kterým nesouhlasili. *„Ti lidé, když do toho průvodu nešli, tak to brali jako jakési projevení toho svého odporu vůči režimu, vůči tomu zřízení.“*³⁰⁰

Jak ukázal výzkum a jak bylo zmíněno výše, odmítnutí účasti nemuselo mít vždy za následek perzekuci či nátlak ze strany režimu. Přístup a postup organizátorů a agitátorů byl zaměřený na konkrétního jedince a jako takový mohl pružně reagovat na jeho individuální postoje, názory či společenské postavení. Tento závěr potvrzují i slova jednoho z narátorů: *„Ne, já jsem do průvodů nechodil. Až po těch prověrkách mi známí řekli, běž na 1. máje, jsi sledován. Říkali, Zdenko,*

²⁹⁹ Každý z rozhovorů byl realizován minimálně ve dvou sezeních. První setkání bylo volným vyprávěním narátora, kterému tak byla dána příležitost vyjádřit se k tématům, která on sám považoval za podstatná. Při druhém sezení kladl tazatel předem připravené otázky – pro doplnění či ověření zmíněných skutečností.

³⁰⁰ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor se Zdeňkem Konečným. Vedla Jana Nosková, 15. 8. 2007 a 22. 8. 2007.

*neblbni. Běž tam, aby tě viděli. Tak jsem tam zkrátka chodil, hlavně kvůli dětem.*³⁰¹

Dalším postojem občanů, se kterým jsme se však v rozhovorech setkali minimálně, bylo vnitřní ztotožnění se s předmětem oslavy a nadšená účast na ní. Jednalo se většinou o občany, kteří ideologicky souhlasili s režimem. Šlo zejména o uvědomělé členy KSČ, její funkcionáře.

Zřejmě nejvíce rozšířeným jevem bylo vnitřní potlačení politického významu společenské slavnostní akce a následná účast na této slavnosti. Pokud občan dokázal vnitřně odmítnout ideovou náplň slavností akce, mohl ji vnímat jako společenskou událost a zúčastnit se jí bez větších problémů. Nutno podotknout, že tento způsob vypořádávání se s touto společenskou normou byl nejméně bolestnou formou pro ty, kteří se s režimem ideově neztotožňovali. Mohlo jít i o jakýsi přístup na režimní „pravidla hry“. O tom, že někteří lidé přistupovali ke své účasti v průvodu s nadsázkou, hovoří ukázka z dalšího rozhovoru: *„S Prvním májem to vždycky bylo takové, řekl bych, srandovní. Byla to zábava, kdo dřív uteče z průvodu a kde. Bylo to jako soutěž.*³⁰²

Zajímavý přístup, či možná spíše únikovou strategii popsala jedna z narátorek: *„Vždycky jsme měli sraz v nemocnici, tam se seřadil průvod a hlavně se neustále někde postávalo. Trvalo to celé dopoledne a muselo se kolem té tribuny nakonec projít, přičemž všichni koukali do země a z amplionů křičely radostné hlasy a hrála hudba. Za tribunou to končilo a lidé se rozcházel. To se muselo absolvovat. Ale s postupem let, v 80. letech určitě, možná už v 70., jsme přestali na to chodit. V práci nám nikdo nic neříkal. Bylo to zvláštní, ráno bylo všude ve čtvrti absolutní ticho. Někteří lidé byli samozřejmě doma, ale nehrálo rádio, okna nebyla otevřená, balkony nebyly otevřené. až za poledne, když se lidé vraceli, tak se začalo trochu hlasitě mluvit. Lidé se zkrátka snažili na sebe neupozorňovat.*³⁰³

³⁰¹ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor se Zdeňkem Zahradníčkem. Vedla Jana Nosková, 30. 1. 2007 a 8. 2. 2007.

³⁰² ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Václavem Janoščíkem. Vedl Zdeněk Doskočil, 14. 1. 2007 a 25. 5. 2007.

³⁰³ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Milenou Lukešovou. Vedla Jana Nosková, 7. 8. 2006, 28. 8. 2006 a 20. 9. 2006.

Následky plynoucí z případné neúčasti byly pro občany mnohem více bolestné než jedno dopoledne strávené v průvodu. V tomto konkrétním případě se jednalo o únikovou strategii a tak byl tento postoj také vnímán. V žádném případě nešlo o projev souhlasu s politikou strany, jak byla účast v průvodu v médiích standardně prezentována. Naopak, výsledky realizovaného výzkumu naznačují, že se v naprosté většině případů organizátorům nepodařilo lidem vnutit ideologický podtext masových slavností. Nepodařilo se získat masy lidí pro vyjádření konsensu s oficiálním režimem a jeho politikou.

O Prvním máji, coby oslavě jara, již byla řeč. Na tento moment upozornil ve svém rozhovoru jeden z narátorů: *„Na jaře se slavil 1. máj, na podzim VŘSR. Člověk to bral jako kolorit doby. Jako platbu nebo povinný desátek. Zejména to VŘSR. Vřelejší vztah si myslím, že byl k 1. květnu než k tomu VŘSR. Tam už to bylo takové příliš násilné, aby se veřejnost ztotožnila zrovna s tímto svátkem. Ale u toho 1. máje to bylo jinak. Podívejme se na dobové záběry 1. májů z 50. a 60. let. Na těch lidech, co šli průvodem, není vidět, že by byli zmanipulovaní. Mávali mávátky a vykřikovali rádi. Prostě v tom byla určitá spontánnost v té době ještě. Nemyslím si, že v tom lidé viděli symbol moci dělnictva. Myslím si, že to brali jako oslavu jara, že je sluníčko, je lepší nálada – zkrátka bez jakéhokoliv ideologického podtextu.“*³⁰⁴

O své motivaci k účasti v prvomájovém průvodu hovořila v rozhovoru jedna z narátorek. Společenskou normu účasti na slavnostech přijala jakou součást běžného života a tak se s ní také vypořádala: *„Měla jsem jednoho kolegu, který byl taky vyloučený ze strany, ale on na tom byl hůř, protože musel jít skutečně ke stroji. Oba dva jsme šli do průvodu a najednou přišla nějaká sněhová přeháňka, strašná teda. Přeháňka se přehnala a my tam stáli sami, jediní dva z celého závodu. My dva vyloučení a všichni ostatní byli pryč. Zvykla jsem si a brala jsem to, že to tak je. Nepřemýšlela jsem o tom. S nátlakem jsem se nikdy nesetkala. Nikdo na mě nenaléhal, protože já jsem vždycky šla. Nepřemýšlela jsem o tom. Prostě se musí jít, tak se jde.“*³⁰⁵

³⁰⁴ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Vladimírem Hyským. Vedl Zdeněk Doskočil, 3. 2. 2007 a 20. 5. 2007.

³⁰⁵ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Květoslavou Smítkovou. Vedl Zdeněk Doskočil, 10. 6. 2007 a 2. 9. 2007.

Slavnostně ozdobená náměstí se sice rok co rok více či méně zaplňovala účastníky slavnostních akcí, zdaleka však nešlo o občany vyjadřující svůj souhlas s oficiální politikou. Jak potvrzují slova jednoho z narátorů, zřejmě ne všichni lidé postávající s mávátky a transparenty souhlasili s oficiální politikou prezentovanou na slavnostní tribuně. Je pravděpodobné, že pouze zvolili menší zlo: „Rozdávaly se mávátka, říkalo se, kdo nemá mávátko, ten ho musí mít, takže všichni dostali do ruky nějaká mávátka a teď jsme šli kolem té tribuny, u které se vždycky našlo pár lidí, kteří mávali s nadšením, ať už upřímně nebo předstíraně. No a ti ostatní, ti se tvářili dost znuděně a sem tam mávli tím mávátkem a třeba se dívali na druhou stranu. Což jsem dělával také, já jsem se díval na druhou stranu.“³⁰⁶

Naplněná náměstí tak nesymbolizovala úspěch komunistického režimu a podporu lidu. Symbolizovala spíše na nejnižší možnou úroveň (ke každému jednotlivci) propracovaný a hierarchicky organizovaný systém ideologického působení a represivního nátlaku. „Ty oficiální oslavy byly velmi, řekla bych, rafinované. Vždycky se to vyhlásilo a teď se očekávalo, že všichni přijdou. Na tom shromaždišti byl pokaždé někdo, kdo sledoval, kdo tam je, to se samozřejmě sledovalo. My jsme si dokonce vypracovali takový harmonogram, jednou půjdeš ty, pak zas půjdu já, pak zas půjde někdo jiný. V zájmu zachování klidu v tom oddělení, aby tam vždycky někdo šel. Když jsem byla vedoucí oddělení, tak jsem to brala také jako to nutné zlo, které jaksí jednou za rok podstoupím. Věděla jsem, že by se z toho odvinuly další problémy. Měla jsme v oddělení tady sestru známého disidenta, příbuzné šlechtických rodů, atd. Tedy, byl to takový jako způsob ochrany, kdy si člověk řekl, dobře, tak jako oni alespoň na nás nebudou moci. Čili prvomájových průvodů jsem se zúčastňovala, bylo to samozřejmě takové to švejkovské přijít na seřadiště a potom se ztratit. Museli jsme to brát trochu v žertu, protože jinak to bylo opravdu nesnesitelné.“³⁰⁷

Ať se jednalo o pozitivní motivaci, či o únikovou strategii, ať se občané slavností účastnili dobrovolně či z donucení, ať s obsahem slavnostních akcí souhlasili či nikoliv, ať lidé hledali výmluvy či zcela otevřeně odmítali zúčastnit se slavnosti, specifickým způsobem se tak vypořádali s nastolenou společenskou

³⁰⁶ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Františkem Lukešem. Vedla Jana Nosková, 5. 2. 2007, 8. 2. 2007, 13. 2. 2007, 15. 2. 2007 a 22. 2. 2007.

³⁰⁷ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Evou Wolfovou. Vedla Petra Schindler, 16. 10. 2006 a 3. 11. 2006.

normou samozřejmé účasti na slavnostních rituálech pořádaných komunistickou stranou. Ať byly jejich motivace jakékoliv, v rámci realizovaného výzkumu se podělili o své vzpomínky, popsali své zážitky a vysvětlili své postoje. Významně tak obohatili naše poznání minulosti.

IX. Závěr

1. Struktura, metodika a rozsah práce

Tato disertační práce pojednala o problematice komunistických slavností a oslav v období let 1948–1989 v Československu. Přínos této práce spatřuji především v jednotném zpracování daného tématu, v tomto rozsahu dosud v českém prostředí nezpracovaného. Přestože k danému tématu existuje řada monografií, studií a odborných článků zabývajících se dílčími tématy, tato disertační práce přináší komplexní pohled na danou problematiku a nabízí tak ucelený přehled vymezeného tématu.

Disertační práce se zaměřila také na témata, která jsou badateli stále ještě dosti opomíjená. Takovým tématem je například otázka vývoje svátkového práva. Vzhledem k mnoha novelám, kterými prošel svátkový zákon, se jedná o velice komplikovanou a pro laiky chaotickou záležitost. Považovala jsem proto za nutné toto téma detailně zpracovat a ve své práci je uvést, mimo jiné také z toho důvodu, že se jedná kostru slavnostního života komunistického Československa let 1948–1989.

Jedním z hlavních cílů disertační práce bylo vytvoření typologie komunistických slavností. S ohledem na neuvěřitelně bohatý slavnostní život komunistického Československa považuji vytvoření základní typologie za možné vodítko pro dobrou orientaci v nezměrném množství slavností a oslav, jako základ pro pochopení jejich významu, hierarchie a vzájemné provázanosti. Přestože je tato typologie vypracovaná pro československé slavnostní akce 2. poloviny 20. století, domnívám se, že ji lze zobecnit a s přihlédnutím k jistým regionálním specifikům použít pro slavnostní akce také v dalších zemích socialistického bloku.

Cílem této disertační práce nebylo popsat veškeré slavnostní akce konané ve vymezeném období let 1948–1989 v komunistickém Československu. Takový záměr by vzhledem k rozmanitosti slavnostního života nebyl ani možný a zcela jistě ani přínosný. Cílem bylo nastínit strukturu slavnostních akcí s důrazem na jejich průběh a vývoj. V rámci jednotlivých kapitol jsem si tak nekladla za cíl, vyjmenovat veškeré slavnostní akce, které v daném období proběhly. Spíše jsem

se zaměřila na popis jedné reprezentativní slavnosti, na její srovnání s obdobím předcházejícím a její vývoj, ideologický a obsahový posun v rámci sledovaného období.

Průběh slavnostních akcí byl, jak naznačuje jejich popis v rámci jednotlivých kapitol, skutečně velice podobný. To, co jednotlivé akce odlišovalo, byly drobné obsahové a formální drobnosti, které však jsou v daném kontextu velice podstatné, uvědomíme-li si ideologický význam těchto akcí. V práci jsem se proto každé slavnostní akci věnovala zvlášť a nerozhodla jsem se popsat „univerzální“ slavnostní akci v úvodu a následně pak upozornit na specifika konkrétní slavnosti. Tento přístup podle mého názoru nejlépe vytváří představu o charakteru a povaze slavnostního života komunistického Československa, tedy o jeho stereotypním průběhu, formálním a neosobním pojetí.

Odosobnění, v práci zmíněné jako vyprázdnění rituálu, zcela názorně vypovídá o společenské a politické náladě doby. Přestože jsou tyto projevy typické pro období tzv. normalizace, jejich kořeny lze vysledovat v případě slavnostního života již dávno před srpnovými událostmi roku 1968. Zvláště v porovnání s obdobím první Československé republiky je patrný neuvěřitelný obsahový, významový a ideový posun celého slavnostního života. Naprostý odklon veřejnosti od slavnostních akcí, který mělo období komunismu na svědomí, se bohužel do dnešních dnů nepodařil napravit. Spíše než o znovuvybudování důvěry v oficiální slavnostní akce má smysl uvažovat o vybudování vztahu úplně nového – k regionálním, folklórním, kulturním či sportovním akcím.

Pokud jde o metodiku práce, snažila jsem se na veškeré slavnostní akce nahlédnout ze tří různých pohledů – metropole, větší krajské město v zemědělském kraji a menší průmyslové město. Domnívám se, že tento přístup otevřel mnohá velice zajímavá témata a ukázal, do jakých částí života zasahoval proslulý komunistický centralismus. V kapitole Metropole vs. regiony jsem se pokusila popsat právě aplikaci tohoto centralismu v praxi a reálné vypořádávání se s ním. I přes tato zjištění se ukázalo, že si jednotlivé regiony dokázaly uchovat svůj osobitý ráz a dokázaly alespoň v omezené míře prosadit individuální pojetí slavnostních akcí, navázat na historické reminiscence regionu apod.

V úvodu jsem zmínila mezeru, která se objevuje v pramenech centrálních archivů pro slavnostní akce 70. a 80. let. Tuto mezeru jsem se pokusila zaplnit pomocí písemností uložených v regionálních archivech. Domnívám se, že se mi

touto cestou podařilo historickou skutečnost rekonstruovat. Nicméně právě zde spatřuji velký prostor pro další zpracování v budoucnu či příležitost pro další badatele. V úvodu jsem také zmínila využití rozhovorů pořízených metodou oral history coby dokreslení skutečností, o kterých archivní prameny bohužel zcela mlčí - aktivní účast občanů na slavnostech a oslavách, otázka dobrovolnosti jejich zapojení, problematika reality průvodu a masových manifestací, skutečné vnímání občany, dozvuky slavnostních akcí, opoziční akce apod.

Zařazení osobních autentických vzpomínek do této disertační práce umožnilo zakrýt mezeru vzniklou nekomplexností archivních pramenů. Na základě individuálních výpovědí pamětníků jsem mohla popsat doposud „zapomenuté“ dimenze komunistických slavnostních akcí – onen zmíněný reálný průběh akce, její skutečné vnímání občany, otázku dobrovolné účasti apod. Zmíněnou kapitolu jsem zcela záměrně hojně doplnila úryvky z rozhovorů, které zcela výmluvně popisují dané události a zřejmě nejlépe vypovídají o realitě doby. Neosobní a formální pojetí problematiky, které nabízejí archivní písemnosti, se tak podařilo obohatit o osobní rozměr a dodat komunistickým slavnostem a oslavám „lidskou tvář“. Pro nastínění toho, jak skutečně rozhovor s pamětníkem probíhal, jakou měl osnovu a celkovou koncepci, jsem se rozhodla zařadit jako přílohu této práce jeden nezkrácený rozhovor.

2. Závěry disertační práce

Jak již bylo zmíněno, detailní popis jednotlivých slavnostních akcí v části práce věnované typologii slavností a oslav vytvořil představu o stereotypnosti slavnostního života komunistického Československa. Akce pořádané akčními výbory Národní fronty byly pořádané podle velice podobných scénářů. Oslavy měly obdobný program či trasu průvodu. Na slavnostech byla k vidění vždy totožná výzdoba, také hudební doprovod byl neměnný, stejně tak pozvání hosté, kulturní doprovodné programy či dokonce hlavní myšlenky proslavů. Postupem doby se vytvořila praxe jakési „povinné výbavy“ každé slavnostní akce a ta byla úzkostlivě napodobována. Jak je zřejmé z kapitoly věnované organizační práci, nešlo v tomto případě o letargii pořadatelských výborů. Ty se jednotlivým slavnostním akcím věnovaly velice pečlivě a s dostatečným časovým předstihem. Přestože si byly slavnostní akce také z pořadatelského pohledu velice podobné, je z pramenů zřejmé, že o pouhé kopírování minulých let nešlo. Rok co rok vytvářely organizační výbory nové, obsáhlé a velice detailní materiály k zajištění bezchybného průběhu akce.

Monotónnost slavnostního života, jak byla v práci popsána, byla dána důsledným lpěním na pevně stanovených symbolech moci. Používání těchto ideologických symbolů (obrazy, hymny, vlajky, řazení průvodu, apod.) a kopírování jejich hierarchického uspořádání činilo ze slavností a oslav prázdné, na formu zaměřené akce. Kapitoly věnované ikonografii a symbolice slavnostních akcí ukazují, jak byly slavnosti a oslavy pro vládnoucí stranu významné z pohledu ideologického. Mohlo by tak být s podivem, že komunistický režim připustil takový „úpadek“ slavnostního života. Ovšem z pohledu oficiálního režimu bylo naopak důsledné lpění na všech symbolech a formálních náležitostech znamením maximální snahy o co nejdůstojnější průběh všech těchto akcí.

Jestliže byl na počátku sledovaného období na prvním místě obsah každé slavnostní akce, od 60. let a zejména pak v období tzv. normalizace jeho místo zaujala forma. Tomuto posunu odpovídá také aktivní zapojení občanů do slavnostního života, které postupem doby upadalo, až se stalo skutečně pouze „povinnou“ součástí života v socialistickém státě. Jedná se o tzv. „vyprázdnění rituálu“ zmíněné v práci v rámci jednotlivých kapitol. O této skutečnosti vypovídají vzpomínky účastníků slavnostních akcí, kteří si v podstatě k žádnému ze svátků

nedokázali najít bližší vztah a jedině, na co po desítkách let vzpomínají, jsou První máje a jejich velkolepý průběh.

Přestože se režim velice snažil předat prostřednictvím slavností a oslav ideologické poselství, nebyl úspěšný. Jak ukázaly rozhovory s přímými účastníky slavnostních akcí, účast na jakékoliv slavnostní akci byla ve velké většině vnímána jako nudná, bezvýznamná, zkrátka povinná. Spíše než zájem o daný svátek byla motivem k účasti obava z možných následků, které následovaly v případě odmítnutí účasti na konkrétní oslavě. Odosobnění rituálu dosáhlo takové úrovně, že původní záměr jakékoliv totalitní slavnostní akce, totiž získání občana „na svou stranu“, byl již nenávratně ztracen.

Slavnosti a oslavy komunistického Československa by mohly vzbuzovat dojem, že šlo o monstrózní akce plné neuchopitelných symbolů, nejasných poselství a prázdných gest, že šlo o akce pořádané nadšenými a puntičkářskými organizátory, řízené z reality vytrženými politickými špičkami a hojně navštěvované znuřenými obyvateli. To vše proto, aby mohlo být následně médii zveřejněno oslavné svědectví o další zdařilé akci. Výsledky výzkumu napovídají, že tak jako v jiných oblastech života v totalitním státě, se společnost s danou realitou vypořádala po svém. Vynucovaná účast neznamena pro účastníky slavnostních akcí ve většině prakticky žádnou psychickou újmu. Díky prodeji jinak nedostupného zboží si každý přišel na své a díky mnohé kratochvíli v průvodu se našel také důvod ke smíchu a radosti. Ač šlo o akce prodchnuté politickými symboly, jako politické byly slavnostní akce jejich účastníky vnímány minimálně. Již v dané době zaujala většina občanů od těchto akcí zdravý odstup a dokázala přistoupit na režimní „pravidla hry“.

V disertační práci bylo také zmíněno mimořádné nasazení pořadatelských výborů, které se podílely na organizaci slavnostních akcí. Jak ukázal výzkum, dobře promyšlený systém organizátorské a pořadatelské práce byl hlavním důvodem zdárného průběhu tak komplikovaných akcí, jakými komunistické slavnosti bezesporu byly. Systém založený na delegování zodpovědnosti na nejnižší možnou úroveň umožnil snadné zorganizování a reálné uskutečnění tak velkých akcí, jakými byly například prvomájové průvody. Tím, že byli na regionální úrovni do procesu přípravy oslav vtaženi konkrétní lidé, mělo navíc za následek masivní účast občanů. Účast na slavnosti, ke které byl člověk vyzván přímým nadřízeným, se odmítala o poznání hůře, než kdyby šlo o anonymní apel „shora“.

Otázkou zůstává, zda byl tento efekt promyšlen předem, nebo zda byla decentralizace zvolena z toho důvodu, že šlo o jediný možný způsob, jak zorganizovat obrovské celostátní slavnostní akce.

V práci bylo zmíněno také rozdílné pojetí slavnostního života v centrech (Praha, Bratislava) a v regionech. Velkolepé slavnostní akce ve velkých městech měly sloužit jako jakýsi vzor a ideál, který měl být následován i v nejmenších regionech. Slavnosti a oslavy v menších městech probíhaly dle možností v podstatě shodně jako centrální akce konané v Praze a Bratislavě. Charakter zůstal zachován, měřítko bylo úměrné velikosti obce. Podobnost byla dána používáním totožných symbolů, dále pak byla podobnost podtržena předem schváleným seznamem hesel, který pro danou akci organizátoři sestavili. Jediným rozdílem byla početní účast, bohatost doprovodných programů a samozřejmě také časová a prostorová náročnost celé akce.

Hlavním rozdílem mezi oslavami konanými v metropoli a jednotlivých regionech byla náročnost jejich přípravy. Zatímco pražské oslavy byly plánovány s dostatečným časovým předstihem a přípravy byly vedeny velice detailně, v případě regionálních akcí bylo více věcí ponecháváno tak říkajíc „svému osudu“. V případě akcí pořádaných v hlavním městě si organizátoři nemohli jakékoliv selhání dovolit - např. kvůli pozvaným významným hostům či mediálnímu přenosu do celé republiky.

3. Témata k dalšímu zpracování

Již při studiu a zpracovávání archivních pramenů a literatury k danému tématu se začalo objevovat mnoho otázek vhodných k zodpovězení. Bohužel ne všechny se podařilo v této práci zodpovědět. Mnoho otázek tak stále čeká na své zodpovězení při dalších badatelských výzkumech. Jedná se zejména o témata, jako jsou symbolika a význam slavností/oslav, organizace, ikonografie, přístup různých společenských vrstev lidí, odezva v západním tisku apod. Tato disertační práce tak připravuje prostor pro další hlubší, detailnější zpracování.

Jednotné pojetí celého tématu, které disertační práce přináší, může být základem pro další dílčí zpracování. Nabízí se například detailní zpracování dané problematiky v rámci omezeného časového úseku, regionu, dílčího tématu apod. Zajímavé by bylo jistě také zkoumat slavnostní akce z pohledu jejich organizátorů, účastníků, pasivních aktérů či opozice. Rozmanitost tématu v tomto směru otevírá spoustu dalších otázek a badatelských problémů a nabízí tak nepřeberné možnosti dalších témat pro detailní zpracování.

V dalším výzkumu bude nutné, jak jsem již zmínila, propracovat tematiku symboliky a významu slavností/oslav, propojení slavnostního života v Československu se slavnostními akcemi ostatních socialistických zemí, napojení na centrální slavnosti sovětské. Také bude nezbytné dořešit jisté, zcela nezodpovězené otázky. Provést detailní průzkum konkrétní účasti na slavnostních akcích, studium kontaktu mezi organizátory a běžným člověkem, odezvy slavností v umělecké tvorbě, vlivu slavností na běžný chod města, školy, úřady, nemocnice, hlubší probádání opozičního chování, případně opozičních akcí a mnohé další otázky v této práci nevyřešené, buďto kvůli omezenému rozsahu práce či kvůli charakteru pramenů.

V dalším studiu by bylo žádoucí využít také další prameny – fotografie, kresby, cestopisy, deníky, kroniky, apod. Bylo by také vhodné prostudovat tematiku slavnostní venkovských a provést jejich konfrontaci se slavnostmi městskými. Toto rozšíření by jistě přineslo další podnětné myšlenky, souvislosti, nové pohledy na danou problematiku.

Obecně se domnívám, že bádání v oblasti, na kterou je zaměřena tato disertační práce, je teprve na počátku a předpokládám, že další zpracování

zejména na regionální úrovni přinese nová a zajímavá fakta a skutečnosti vhodné ke konfrontaci.

Vzhledem k tomu, že se jedná o velice rozmanité téma, které je neuvěřitelně pestré a originální, rozhodla jsem se doplnit svou práci bohatou obrazovou přílohou, která by dokumentovala popsání fakta a skutečnosti. Strohé informace zmíněné v průběhu textu tak po zhlédnutí obrazových a dalších příloh nabývají reálného významu a čtenář si tak může velice lehce udělat konkrétní představu o slavnostních akcích obecně, zejména pak o jejich průběhu a vizuální stránce.

X. Seznam pramenů a literatury

1. Prameny

Národní archiv (NA), Fotodokumentace, fond 785.

NA, Fotodokumentace 1968, fond 1332. Praha 1968.

NA, Ústřední akční výbor Národní fronty, fond 357/2.

NA, Ústřední výbor KSČ, Praha 1945–1989, Oddělení kulturně-propagační a ideologické, fond 19/7.

Státní Okresní archiv (SOkA) Jihlava, Místní výbor KSČ Telč.

SOkA Jihlava, Místní výbory Národní fronty Jihlava (1947) 1948–1959.

SOkA Jihlava, Okresní výbor Národní fronty Jihlava. Různé, nezpracováno.

SOkA Jihlava, Jiskra 1948–1956.

SOkA Olomouc, Okresní akční výbor Národní fronty Olomouc – venkov, fond M 1–38. Olomouc (1947) 1948–1949.

SOkA Olomouc, Okresní akční výbor Národní fronty Olomouc – město, fond M 1–39. Olomouc (1947) 1948–1949 (1950).

Tamtéž, fond M 1–40. Olomouc (1945) 1949–1954 (1955).

SOkA Olomouc, Místní akční výbor Národní fronty Olomouc, fond M 1–41. Olomouc 1949–1954.

SOkA Olomouc, Okresní výbor Národní fronty Olomouc, fond M 6–121. Olomouc 1954–1958

SOkA Olomouc, Stráž lidu 1948, 1958, 1968, 1978, 1988.

Všeodborový archiv, fond ÚRO/Předsednictvo.

Tamtéž, fond ÚRO/Organizace

Tamtéž, fond ÚRO/Kulturní.

Tamtéž, fond Celostátní akce.

Tamtéž, fond ÚRO/Ekonomické oddělení.

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Centrum orální historie, sbírka Rozhovory. Rozhovory k výzkumnému projektu Dělníci a inteligence v období tzv. normalizace.

2. Literatura

- ABÉLÉS, Marc: Modern Political Ritual. In: *Current Anthropology*, 3 (1988), s. 391–399.
- ARON, Raymond: *Historie XX. století*. Praha, 1999.
- ARVIDSON, Claes – BLOMQUIST, Lars Erik: *Symbols of Power. The Esthetics of Political Legitimation in the Soviet Union and Eastern Europe*. Stockholm, 1987.
- BADAČOVÁ-ČORBOVÁ, Slávka: Ulica jako miesto spoločenských kontakov. In: *Revue SN*, 1 (1995), s. 48–55.
- BARTOŠEK, Jaroslav: *Pracovní obřady a slavnosti*. Praha, 1986.
- BEHRENBECK, Sabine – NÜTZENADEL, Alexander (Hg.): *Inszenierungen des Nationalstaats. Politische Feiern in Italien und Deutschland seit 1860/71*. Köln, 2000.
- BELL, Catherine: *Ritual. Perspectives and Dimension*. New York et Oxford, Oxford University Press, 1997.
- BELL, Catherine: *Ritual Theory, Ritual Practice*. New York et Oxford, Oxford University Press, 1992.
- BINNS, Christopher A. P.: Sowjetische Feste und Rituale I. In: *Osteuropa. Zeitschrift für Gegenwartsfragen des Ostens*. 1979, Jahrgang 29, Heft 1, s. 12–21.
- BINNS, Christopher A. P.: Sowjetische Feste und Rituale II. Hauptformen und inhaltliche Bedeutung. In: *Osteuropa. Zeitschrift für Gegenwartsfragen des Ostens*. 1979, Jahrgang 29, Heft 2, s. 110–122.
- BIZEUL, Yves (Hg.): *Politische Mythen und Rituale in Deutschland, Frankreich und Polen*. Berlin, 2000.
- BUREŠOVÁ, Jana: Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století. Olomouc, 2001.
- COHEN, Abner: Political Symbolism, In: *Annual Review of Anthropology*. 1979, č. 8, s. 87–113.
- DANYEL, Jürgen: Politische Rituale als Sowjetimporte. In: JARAUSCH, Konrad – SIEGRIST, Hannes (Hg.): *Amerikanisierung und sowjetisierung in Deutschland 1945–1970*. Frankfurt am Main, 1997, s. 67–86.
- DEMEL, Zdeněk Neděle a totalita. Jak bylo v totalitním Československu omezováno svěcení neděle, In: *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*. Brno, 2001, s. 97–119.
- DRŠKA, Pavel: *Revolučné první máje*. Praha, 1971, 52 s.
- DWELLERS, Urban: *Město a jeho folklór, Lidé města*. Sv. VIII.. Praha, 1996.
- FEHRENBACH, Elisabeth: Über die Bedeutung der politischen Symbole im Nationalstaat. In: *Historische Zeitschrift*. 1971, Band 213, s. 296–357.
- FIDELIUS, Petr: *Řeč komunistické moci*. Praha, 1998.
- FREITAG, Werner (Hg.): *Das Dritte Reich im Fest. Führermythos, Feierlaune und Verweigerung in Westfalen 1933–1945*. Bielefeld, 1997.
- FROLEC, Václav (ed.): *Město: prostor – lidé – slavnosti*. Uherské Hradiště, 1990.
- GALANDAUER, Jan: Zachvěl se, zakymácel rudá prapor nás. Vojensko-civilní pohřeb Klementa Gottwalda. In: *Historie a vojenství*. 1995, roč. 44, č. 1, s. 40–66.

- GELDERN VON, James: *Bolshevik Festivals, 1917–1920*. London, 1993.
- GENNEP, Arnold van: *Přechodové rituály*. Praha, 1996.
- GIBAS, Monika B. (Hg.): *Wiedergeburten. Zur Geschichte der runden Jahrestage in der DDR*. Leipzig, 1999.
- GIBAS, Monika: „Deckt alle mit den Tisch der Republik.“ Regie und Dramaturgie des DDR – Dezenniums am 7. October 1959. In: *Comparativ*. 1994, Jahrgang 4, Heft 3, s. 49–68.
- GIBAS, Monika – GRIES, Rainer: Vorschlag für den Ersten Mai: die Führung zieht am Volk vorbei! Geschichte der Tribüne in der DDR. In: *Deutschland Archiv. Zeitschrift für das vereinigte Deutschland*. 1995, Jahrgang 28, s. 481–494.
- GINZBURG, Carlo: Mikro-Historie. Zwei oder drei Dinge, die ich von ihr weiß. In: *Historische Anthropologie. Kultur, Gesellschaft, Alltag*. 1993, Jahrgang 1, s. 169–192.
- GRIES, Rainer: Zur Ästhetik und Architektur von Propagamen. Überlegungen zu einer Propagandageschichte als Kulturgeschichte. In: GRIES, Rainer – SCHMALE, Wolfgang (Hg.): *Kultur der Propaganda. Herausforderungen. Historisch-politische Analysen*. Bd. 16, s. 9–35.
- HARTWIG, Helmut: *Plakate zum 1. Mai. Aesthetik und Kommunikation*, 1976.
- HAUG, Walter – WARNING, Rainer: *Das Fest*. München, 1989.
- HETTLING, Manfred – NOLTE, Paul (Hg.): *Bürgerliche Feste. Symbolische Formen politischen Handelns im 19. Jahrhundert*. Göttingen, 1993.
- HLINOMAZ, Milan: Vývoj československé státní symboliky v letech 1918–1990. In: *Sborník archivních prací*. Praha 1992, č. 1, ročník XLII, s. 81–184.
- HOBBSAWM, Eric John: *The Invention of Tradition*. Cambridge, Cambridge University Press, 1983.
- HOBBSAWM, Eric John: *The Words of Labour. Further Studies in the History of Labour*. London, Wiedenfeld and Nicolson, 1984.
- HOBBSAWM, Eric John: *The Transformation of Labour Rituals*. London, 1984.
- HOBBSAWM, Eric John: Věk extrémů. Krátké 20.století. 1914–1991. Praha, 1998.
- HUGGER, Paul (Hg.): *Stadt und Fest. Zu Geschichte und Gegenwart europäischer Festkultur*. Stuttgart, 1987.
- JOHNSON, Paul: *Dějiny 20. století*. Praha, 1991.
- KAPITOLA, Luděk – KUČERA, Bohuslav: *Revoluční tradice prvního máje*. Praha, 1954.
- KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1945-1948*. Praha, 1991
- KERTZER, David I.: *Ritual, Politics, and Power*. New Haven, London, 1988.
- KLEVETOVÁ, Vladimíra: 1. máj v Čechách. In: *Český lid*. 76 (1986), s. 152–157.
- KLIMÓ, Arpád – ROLF, Malte: Rausch und Diktatur. In: *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*. 2003, Jahrgang 51, Heft 10, s. 877–895.
- KNAPÍK, Jiří: Akční výbory a kultura na prahu nové doby. In: *Soudobé dějiny*. IX/3–4, s. 455–475.
- KOČIAN, Jiří: *Poválečný vývoj v Československu 1945–1948*, Praha, 1991.
- KONEČNÝ, Karel: Majáles v Olomouci 1956. In: *Střední Morava – vlastivědná revue* 12. Olomouc 2001, s. 93–103.
- KOPPERSCHMIDT, Josef – SCHANZE, Helmut (Hg.): *Fest und Festrhetorik. Zu Theorie, Geschichte und Praxis der Epideiktik*. München, Wilhelm Fink Verlag, 1999.

KRAKOVSKÝ, Roman: Ať žije První máj! Rituál oslav Svátku práce. In: *Dějiny a současnost*. 28, 1/2006, s. 17–20.

KRAKOVSKÝ, Roman: *Rituel du 1er mai en Tschécoslovaquie 1948–1989*. Paris, 2004.

KUBÍK, Jan: Polish May Day Celebration in the 1970's and in 1981. An Essay on the Symbolic Dimension of a Struggle for Political Legitimacy. In: *The Polish Review*. 2 (1989), s. 99–116.

LANE, Christel: *The Rites of Rules. Ritual in Industrial Society – The Soviet Case*. Cambridge, Cambridge University Press, 1981.

LANE, Christel: Legitimacy and Power in the Soviet Union Through Socialist Ritual, *British Journal of Political Science*. 1984, č. 14, s. 207–217.

LANE, Christel: Ritual and Ceremony in Contemporary Soviet Society, *The Sociological Review*. 1979, č. 2, s. 253–278.

MACURA, Vladimír: *Šťastný věk. Symboly, emblémy a mýty 1948–1989*. Praha, 1992.

MACH, Zdzislaw: *Symbols, Conflicts and Identity. Essays in Political Anthropology*. Albany, 1993.

MARBOLEK, Inge (Hg.): *100 Jahre Zukunft. Zur Geschichte des 1. Mai*. Frankfurt am Main – Wien, 1990.

MATTHEWS, John: *Majáles 1956. Nevydařená revolta československých studentů. Edice Krize komunistického systému v Československu 1953–1957*. Sv. II. Brno, 2000.

MAURER, Michael (Hg.): *Das Fest. Beiträge zu seiner Theorie und Systematik*. Köln, 2004.

MAURER, Michael: Feste und Feiern als Historischer Forschungsgegenstand. In: *Historische Zeitschrift*. 1991, Band 253, Heft 1, s. 101–130.

MĚCHÝŘ, J.: O našich památných dnech. In: *Acta contemporanea*. Praha, ÚSD AV ČR, 1998, s. 206–223.

MIHÁLIKOVÁ, S.: Sviatky na Slovensku ako súčasť politických rituálov. In: *Historický časopis*. 2005/2, s. 339–353.

Moc obrazů, obrazy moci. Politický plakát a propaganda. Katalog k výstavě, Galerie U Křížovníků, leden - duben 2005. Praha, 2005.

MÜLLER, Winfried (Hg.): *Das historische Jubiläum. Genese, Ordnungsleistung und Inszenierungsgeschichte eines institutionellen Mechanismus*. Münster, 2004.

MÜNKLER, Herfried: Politische Mythen und nationale Identität. Vor Überlegungen zu einer Theorie politischer Mythen. In: FRINDTE, Wolfgang – PÄTZOLT, Harald (Hg.): *Mythen der Deutschen. Deutsche Befindlichkeiten zwischen Geschichten und Geschichte*. Opladen, 1994, s. 21–27.

PETRONE, Karen: *Life Has Become More Yoyous, Comrades. Celebrations in the Time of Stalin*. Bloomington, 2000.

PLECHANOVÁ, Běla – FIDLER, Jiří: Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941–1995. Praha, 1997.

PONDĚLÍČEK, Jiří: *Pracovní slavnosti v závodech a podnicích*. Praha, 1985.

PORSCH, Josef: Obřadní místa socialistického režimu na příkladu Žďárska, *Kuděj – Časopis pro kulturní dějiny*. 2004/2, s. 72–86.

PRIBERSKY, Andras – BERTHOLD, Unfried (Hg.): *Symbole und Rituale des Politischen. Ost- und Westeuropa im Vergleich*. Frankfurt am Main, 1999.

- RATAJOVÁ, Jana: Pražské májové oslavy 1948–1989. Příspěvek k dějinám komunistické propagandy. In: *Kuděj – Časopis pro kulturní dějiny*. 1 (2000), s. 51–65.
- REICHEL, Peter: *Schwarz – Rot – Gold. Kleine Geschichte deutscher Nationalsymbole nach 1945*. München, 2005.
- ROLF, Malte: *Das sowjetische Massenfest*. Hamburg, 2006.
- ROLF, Malte: Das sowjetische Massenfest im Stalinismus (1932–1941). In: *Geschichte und Gesellschaft. Zeitschrift für Historische Sozialwissenschaft*. 2006 Januar-März, Jahrgang 32, Heft 1, s. 69–92.
- ROLF, Malte: Die Feste der Macht und die Macht der Feste. Fest und Diktatur – zur Einleitung. In: *Journal of Modern European History. Zeitschrift für moderne europäische Geschichte*. 2006, Volume 4, Number 1 – Dictatorship und Festivals, s. 39–59.
- ROLF, Malte: Constructing a Soviet Time. Bolshevik Festivals and Their Rivals during the First Five-Year Plan. A Study of the Central Black Earth Region. In: *Kritika. Explorations in Russian and Eurasian History*. 2000, Volume 1, Number 3, s. 447–473.
- ROLF, Malte: Feiern in Zeiten der Kulturrevolution. Das Massenfest in der Sowjeunion (1917–1932). In: *Historische Anthropologie. Kultur, Gesellschaft, Alltag*. 2005, Jahrgang 13, s. 149–176.
- ROLF, Malte: Feste der Einheit und Schauspiele der Partizipation. Der Inszenierung von Öffentlichkeit in der Sowjetunion um 1930. In: *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*. 2002, Band 50, s. 163–171.
- ROLF, Malte: Feste des „roten Kalender“: der Große Umbruch und die sowjetische Ordnung der Zeit. In: *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*. 2001, Jahrgang 49, Heft 2, s. 101–118.
- ROLF, Malte: Imperium und Regionalität. Sportparaden und regionale Feste im Stalinismus. In: *Osteuropa*. 2006 Mai, Jahrgang 56, Heft 5, s. 99–121.
- ROLF, Malte: Zwischen antikirchlichem Gegenfest und volksreligiöser Feiertradition. Festkultur, Religion und Stalinismus in Sowjetrußland vor dem Zweiten Weltkrieg. In: *Jahrbücher für Osteuropas*. 2004, Band 52, Heft 1, s. 494–514.
- ROTENBERG, Robert: May Day Parade in Prague and Vienna. A Comparison of Socialist Rituals. In: *Antropological Quarterly*. 2 (1983), s. 62–68.
- ROUBAL, Petr: A Didactic Project transformed into the Celebration of a Ritual: Czechoslovak Spartakiads 1955-1990. In: *Journal of Modern European History. Zeitschrift für moderne europäische Geschichte*. 2006, Volume 4, Number 1 – Dictatorship und Festivals, s. 90–113.
- ROUBAL, Petr: „Dnes na Strahově promluví masy“ Proměna symboliky československých spartakiád 1955–1990. In: *Kuděj – Časopis pro kulturní dějiny*. 2006/2, s. 79–89.
- ROUBAL, Petr: Jak ochutnat komunistický ráj. Dvojí tvář československých spartakiád. In: *Dějiny a současnost*. 6/2006, s. 28–31.
- ROUBAL, Petr: Politics of Gymnastics: Mass Gymnastic Displays under Communism in Central and Eastern Europe. In: *Body&Society*. Vol. 9, No. 2, s. 1–25.
- ROUBAL, Petr: Visual Representastion of the Czech/Czechoslovak State, 1945–2000: A Survey of the Literature. In: *European Review of History-Revue européenne d'Historie*. 2006, 13, s. 83–113.
- RUPNIK, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*. Praha, 2002.

- RYTLEWSKI, Ralf – KRAA, Detlef: Politische Rituale in der Sowjetunion und der DDR. In: *Aus Politik und Zeitgeschichte. Beilage zur Wochenzeitung Das Parlament 1987*. Band 3, s. 33–48.
- SARTORI, Rosalinde: Helden des Sozialismus in der Sowjetunion. Zur Einführung. In: SATJUKOW, Silke – GRIES, Rainer (Hg.): *Sozialistische Helden. Eine Kulturgeschichte von Propagandafiguren in Osteuropa und der DDR*. Berlin, 2002, s. 35–44.
- SEGLOVÁ, Lucia: Školské slávnosti jedného socialistického gymnázia. Prípadová štúdia. In: *Etnologické rozpravy*. 2/2006, s. 28–61.
- SCHULTZ, Uwe (Hg.): *Das Fest. Eine Kulturgeschichte von der Antike bis zur Gegenwart*. München, 1988.
- SOWINSKI, Pavel: Der 1. Mai als Totalitäre Theater in der Volksrepublik Polen (1949–1954). In: *Zeitschrift für Ostmitteleuropa – Forschung*. 3 (1999), s. 350–382.
- SUCHÁNEK, Radovan: Vývoj svátkového práva od vzniku ČSR po současnost. In: *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. 1999, č. 1–2, s. 103–114.
- SVATOŠ, Michal: Historie studentských majálesů. In: *Dějiny a současnost*. 2/2001, s. 22–26.
- SVOBODOVÁ, Jitka: *Slavnosti a oslavy v Jihlavě v období první Československé republiky*. Diplomová práce. FF UP Olomouc, Katedra historie. Olomouc, 2004.
- TARCALOVÁ, Ludmila (ed.): *Slavnostní průvody*. Uherské Hradiště, 1994.
- VANČURA, Jiří: *Proč První máj*. Praha, 1965.
- VANĚK, Miroslav (ed.): *Obyčejní lidé...?! Pohled do života tzv. mlčící většiny. Životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha, 2009.
- VOIGT, Rüdiger (Hg.): *Politik der Symbole. Symbole der Politik*. Oplagen, 1989.
- VORSTEHNER, Dieter (Hg.): *Parteiauftrag: Ein neues Deutschland. Bilder, Rituale und Symbole der früher DDR*. München, 1997.
- VYKOUKAL, Jiří – LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Praha, 2000.
- ZAVACKÁ, Marína: *Co člověk měl a musel vědět. K problematice totalitní propagandy ve 20. století*, ÚSD AV ČR, nepublikováno.
- ZÍBRT, Čeněk: *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha, 2006.
- Zlatá šedesátá – česká literatura a společnost v letech tání, klopotání a – zklamání*, Praha, 2000.

XI. Resumé

This thesis is focused on the communistic festivities in Czechoslovakia in years 1948–1989, especially public feasts strictly linked with official communistic power. My research was based on funds of Communist Party (especially National Front) in Národní archiv and in district archives. I used materials from Všeodborový archiv too and period prints. For the last part of this paper and for comparison with official archival sources I used the interviews with witnesses made as a part of scientific project „Dělníci a inteligence v období tzv. normalizace.“ There is a problem with literature linked to my research in Czech Republic. So, I used foreign language scientific literature and articles.

I worked with three levels of celebrations - feasts in the capital town Prague, and in two regional towns Olomouc and Jihlava. I compared festivities and their characteristics in these towns and found the differences. I also compared communist feasts with celebrations in previous period. My diploma work was focused on the festivity in Czechoslovakia in years 1918–1938 (the first republic). I used this work as important information source for my comparison.

In the first chapter I created overview and typology of the communistic festivities. This is a new theme of scientific research in the Czech Republic and that's why there hasn't been anything written about it yet. I described all festivities, which were celebrated in communistic Czechoslovakia. There were described in the detail, I focused on their specifics, characteristics, differences, development in the time, organization and their running. The first chapter deals not only with the description of festivity and ritual themselves, but also contributes to understanding of totalitarian regime in general.

The next chapter is focused on organisation of the festivities and describes famous organizational work to the last detail. Organization of the celebrations was very successful action because of the responsibility delegation to the lowest level of the party or organizations. I described all aspects of precise organizational work. In the following chapter I analysed the symbolism of the celebration as a political theatre. I described specifics of the communistic celebrations, their

stereotype and ideological meaning. I focused on using of symbols by official communistic power.

Last chapter brought authentic human experience. This theme is viewed from the perspective of narrators' memories – participants and saboteurs of the same happenings. From the life stories of narrators we can learn much about intentions of totalitarian regime, about its practices, speech and locution. We can also learn about the background of monstrous celebrations, behaviour and reactions of general public or particular participants and about the way how everyday life of participants was influenced by these celebrations (May Day etc.). I confronted traditional historical sources with the narrators' memories made by oral history methodology in this part of my work.

This dissertation brought very important results in research of historical festivities. Analysis of archival materials show, that the celebration made its own existence. Because the participation was required, people found their own sense in it (passive or active approach). They met with their friends, were buying not commonly feasible commodities etc. Communistic propagation and ideological meaning were in the second line for many of them.

XII. Přílohy

Příloha č. 1 / Typologie slavnostních akcí.

FROLEC, Václav (ed.): Město: prostor – lidé – slavnosti. Uherské Hradiště, 1990.

Příloha č. 2 / Slavnostní kalendář – vývoj československého svátkového práva 1925 – 1990.

Příloha č. 3 / Ilustrace ve slavnostním vydání Stráže lidu v den 30. výročí Československa.

Stráž lidu, č. 253, čtvrtek 28. října 1948.

Příloha č. 4 / Program manifestace 28. října 1948.

NA, ÚAV NF, fond 357/2, kart. 17, inv. č. 5. 28. říjen 1948–1952. Pokyny pro uspořádání manifestace k výročí 30 let ČSR dne 28. 10. 1948.

Příloha č. 5 / Slavnostní zasedání Ústředního akčního výboru Národní fronty u příležitosti 3. výročí Vítězného února. Projev předsedy NS O. Johna - Praha 1951.

Národní archiv, Fotodokumentace, fond 785, kart. 13, inv. č. 2040.

Příloha č. 6 / Manifestace k 20. výročí Vítězného února na pražském Staroměstském náměstí.

Národní archiv, Fotodokumentace 1968, fond 1332, kart. č. 9, Praha 1968.

Příloha č. 7 / Plakát k brannému odpoledni u příležitosti výročí osvobození Československa Rudou armádou – Jihlava, květen 1953.

Státní Okresní archiv Jihlava, Okresní výbor Národní fronty Jihlava, nepracováno.

Příloha č. 8 / Účast dětí v prvomájovém průvodu - Telč.

Státní Okresní archiv Jihlava, Místní výbor KSČ Telč, kart. 19, inv. č. 149. Ideologická práce, propaganda 1949–1986.

Příloha č. 9 / Prvomájový průvod v Telči.

Státní Okresní archiv Jihlava, Místní výbor KSČ Telč, kart. 19, inv. č. 149. Ideologická práce, propaganda 1949–1986.

Příloha č. 10 / Vlajková výzdoba prvomájové manifestace – Telč.

Státní Okresní archiv Jihlava, Místní výbor KSČ Telč, kart. 19, inv. č. 149. Ideologická práce, propaganda 1949–1986.

Příloha č. 11 / V některých letech počasí prvomájovému průvodu nepřálo – Telč.

Státní Okresní archiv Jihlava, Místní výbor KSČ Telč, kart. 19, inv. č. 149. Ideologická práce, propaganda 1949–1986.

Příloha č. 12 / Program májových oslav ve Šternberku.

Státní Okresní archiv Olomouc, Okresní akční výbor Národní fronty Olomouc – město, fond M 6–121, kart. č. 2.

Příloha č. 13 / Čelo prvomájového průvodu v Praze v roce 1968.

Národní archiv, Fotodokumentace 1968, fond 1332, kart. č. 9, Praha 1968.

Příloha č. 14 / Státní a straničtí představitelé v čele prvomájového průvodu zdraví přihlížející občany - Praha 1968.

Národní archiv, Fotodokumentace 1968, fond 1332, kart. č. 9, Praha 1968.

Příloha č. 15 / Pražský prvomájový průvod byl nejpočetnější v roce 1968.

Národní archiv, Fotodokumentace 1968, fond 1332, kart. č. 9, Praha 1968.

Příloha č. 16 / Prezident republiky L. Svoboda v doprovodu A. Dubčka a vybraných pionýrů na slavnostní tribuně – Praha 1968.

Národní archiv, Fotodokumentace 1968, fond 1332, kart. č. 9, Praha 1968.

Příloha č. 17 / A. Dubček coby naděje Pražského jara zdraví občany ze slavnostní prvomájové tribuny – Praha 1968.

Národní archiv, Fotodokumentace 1968, fond 1332, kart. č. 9, Praha 1968.

Příloha č. 18 / Trasa prvomájového průvodu v Jihlavě v roce 1975.

Státní Okresní archiv Jihlava, Okresní výbor Národní fronty Jihlava. Oslavy 30. výročí osvobození, 1975, nezpracováno.

Příloha č. 19 / Pochodová tabulka jednotlivých okresních prvomájových průvodů - Jihlava 1975.

Státní Okresní archiv Jihlava, Okresní výbor Národní fronty Jihlava. Oslavy 30. výročí osvobození, 1975, nezpracováno.

Příloha č. 20 / První celostátní spartakiáda – červen 1955.

Národní archiv, Fotodokumentace, fond 785, kart. 12, inv. č. 1834–1840.

Příloha č. 21 / Dožínkové slavnosti v Trnavě, Horní Středě a Třebaticích – srpen 1949.

Národní archiv, Fotodokumentace, fond 785, kart. 12, inv. č. 1869-1972.

Příloha č. 22 / Návštěva sovětské delegace v Bratislavě 2. srpna 1968.

Národní archiv, Fotodokumentace 1968, fond 1332, kart. č. 9, Praha 1968.

Příloha č. 23 / Loučení sovětské delegace po schůzce v Bratislavě – Smrkovský, Svoboda, Brežněv.

Národní archiv, Fotodokumentace 1968, fond 1332, kart. č. 9, Praha 1968.

Příloha č. 24 / Rozloučení s Klementem Gottwaldem – Praha, březen 1953.

Národní archiv, Fotodokumentace, fond 785, kart. 13, inv. č. 1948.

Příloha č. 25 / Schválená hesla k oslavám 28. října, 1948.

Národní archiv, Ústřední akční výbor Národní fronty, fond 357/2, kart. č. 17, inv. č. 5. 28. říjen 1948–1952.

Příloha č. 26 / 1. máj 1968 – organizace.

SOKA, OV NF Jihlava. Oslavy 1. máje a osvobození Československa 1966, nezpracováno.

Příloha č. 27 / Spartakiáda – organizace.

Všeodborový archiv, fond ÚRO/Kult.kart. 168, inv. č. 146/11. Oddělení tělovýchovy a sportu. Příprava I. celostátní spartakiády ROH, 1955.

Příloha č. 28 / Spartakiáda – nákresy.

Všeodborový archiv, fond ÚRO/Kult., kart. 135, inv. č. 146/13–18. Oddělení tělovýchovy a sportu. I. celostátní spartakiáda ROH, 1955.

Příloha č. 29 / Ukázka vyúčtování slavnostních akcí.

Státní Okresní archiv Jihlava, Místní výbory Národní fronty Jihlava (1947) 1948–1959, kart. 4, inv. č. 40. Vyúčtování oslav a akcí 1956–1958.

Příloha č. 30 / Organizace slavnostní a oslav byla často rutinní a nudnou záležitostí - malůvky na schůzi.

Národní archiv, Ústřední výbor KSČ, Praha 1945–1989, Oddělení kulturně-propagační a ideologické, fond 19/7, a. j. 93. Různé slavnosti 1945–1954.

Příloha č. 31 / Rozhovor s Janem Hrdinou.

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Centrum orální historie, sbírka Rozhovory. Rozhovor s Janem Hrdinou. Vedla Jitka Svobodová, 18. 9. 2007 a 15. 11. 2007.